

magazin istoric

ANUL XIII Nr. 8 (149) AUGUST 1979

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul XIII - Nr. 8 (149)
august 1979

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTI

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

magazin istoric

①

②

③

④

① 23 August 1944 — începutul unui nou și glorios ev al istoriei românești

② Naziști făcuți prizonieri de formațiunile de luptă patriotice române. Tablou de Alexandru Ciucurencu

③ De la insurecție, la România socialistă — un drum de jertfe și de înălțător elan constructiv. Compoziție de V. Șuteu

④ **România.** Tablou de Elena Greculesi. Macheta artistică a covertelor și planșelor: arh. Ascanio Damian

sumar

23 AUGUST 1944 — 23 AUGUST 1979

NICOLAE CEAUȘESCU: COMUNIȘTII ROMÂNI S-AU AFLAT ÎN PRIMELE RÎNDURI	2
Voința unanimă a poporului: GHEORGHE ZAHARIA	8
Muncitorii și țărani în uniformă militară împotriva Diktatului de la Viena: VASILE MOCANU	14
1935-1940. Antifascism în manuale școlare: VICTOR TĂNĂȘESCU	18
Academia Română condamnă nazismul: PETRE POPESCU-GOGAN	20
Libertatea statelor mici este în joc: RADU R. ROSETTI	23
Doi generali își amintesc: ILIE ȘTEFLEA, TITUS GÎRBEA	31
Patru comună, România: FERENCZY GYÖRGY, GUSTAV ZIKELI	40
Umăr la umăr — comuniști români, maghiari și sîrbi: ANDREI TRAINIC	44
Fapta României — un act de justiție: GR. GAFENCU	47
Documente germane despre 23 August 1944: MIRCEA MUȘAT, VASILE ARIMIA	50
Guvernul fantomă din laboratorul lui Himmler: PETRU IGNAT	54
Ultimele rînduri ale unui sublocotenent: MIHAI OPREA	56
Ecourile insurecției în lume	59

23 August 1944

NICOLAE CEAUȘESCU: COMUNIȘTII ROMÂNI S-AU AFLAT ÎN PRIMELE RÎNDURI

Desfășurarea evenimentelor istorice în perioada dintre primul și cel de-al doilea război mondial constituie pentru toate popoarele continentului nostru un bogat izvor de învățăminte și concluzii¹. Analiza evenimentelor din perioada anilor 1920-1940 demonstrează că în Europa fascismul a putut triumfa într-un mare număr de state atât datorită unor cauze economico-sociale, cât și lipsei de unitate a clasei muncitoare, a comuniștilor și socialiștilor, a celorlalte forțe democratice antifasciste. După cum se știe, popoarele europene, ca de altfel întreaga omenire, au plătit foarte scump faptul că n-au acționat cu fermitate, unite pentru a se împiedica declanșarea celui de-al doilea război mondial².

După primul război mondial, odată cu făurirea statului național unitar și dezvoltarea tot mai puternică a capitalismului, România intră într-o etapă nouă de dezvoltare economico-socială. Un rol tot mai important pe arena politică începe să joace clasa muncitoare, care își asumă răspunderea istorică de a conduce masele largi de oameni ai muncii la lupta împotriva exploatării, pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună³.

Încununare a aspirațiilor de veacuri ale poporului nostru pentru eliberare națională, rezultat al luptei duse de cele mai înaintate forțe social-politice ale vremii — în cadrul cărora rolul hotărâtor l-au avut masele populare —, unirea din 1918 a reprezentat o adevărată piatră de hotar în dezvoltarea României moderne.

Unirea Transilvaniei cu țara a deschis calea spre dezvoltarea națiunii, a creat cadrul propice pentru o mai accentuată evoluție a economiei, științei și culturii, pentru intensificarea mișcării revoluționare a clasei noastre

muncitoare, a activității tuturor forțelor progresiste ale societății...

Formarea statului național unitar român nu este rezultatul unor înțelegeri încheiate la masătrativelor, ci rodul luptei întregului popor, însuflețit de năzuința seculară a unității, de hotărârea de a împlini visul pentru care au luptat și s-au jertfit atâtea generații de înaintași.⁴

Creșterea conștiinței politice a proletariatului, avîntul tot mai puternic al luptei de clasă au dus la formarea, în 1921, a Partidului Comunist Român, pe baza concepției revoluționare a materialismului dialectic și istoric. Aceasta a constituit o strălucită victorie politică, ideologică și organizatorică a mișcării noastre muncitorești, un mare pas înainte în desfășurarea luptelor sociale, în apărarea intereselor maselor populare, în lupta pentru dreptate socială și națională.⁵

Unul din obiectivele de cea mai mare importanță ale activității politice a Partidului Comunist Român în perioada dintre cele două războaie mondiale a fost organizarea luptei forțelor democratice împotriva pericolului grav pe care îl reprezenta fascismul pentru destinele poporului român.

Comuniștii au desfășurat o intensă activitate împotriva propagandei antisovietice și a politicii de ostilitate promovată de cercurile cele mai reacționare ale burgheziei față de Uniunea Sovietică. Din inițiativa partidului au fost înființate organizații și publicații care au răspîdit în rîndul maselor adevărul despre realitățile vieții poporului sovietic, care s-au pronunțat pentru dezvoltarea legăturilor între cele două popoare. O serie de personalități politice marcante românești, dînd dovadă de realism și lucidi-

tate, au înțeles importanța deosebită pentru România a menținerii unor raporturi prietenești și de colaborare cu marea noastră vecină de la răsărit. Toate acestea au contribuit la crearea unei atmosfere politice care a favorizat stabilirea de relații diplomatice între România și Uniunea Sovietică.⁶

În anii premergători celui de-al doilea război mondial, în Europa și pe arena internațională se ascuteau tot mai mult contradicțiile, se agrava încordarea ca urmare a actelor de agresiune, a încălcării independenței și suveranității unor popoare de către fascismul german și din alte state... Prin politica sa agresivă, războinică, fascismul punea tot mai evident în primejdie gravă libertatea și independența popoarelor, pacea și securitatea mondială.⁷

Conștientă că dominația imperialismului german constituie o primejdie de moarte pentru poporul român, clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist, s-a ridicat la luptă hotărâtă împotriva pactului înrobitor româno-german, a planurilor Reich-ului nazist de a ocupa România. Comuniștii chemau poporul la rezistență armată, declarându-se gata să apere „cu arma în mână independența României, dacă țara noastră va fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist”. În martie

1939, după ocuparea Cehoslovaciei de către Germania, poporul român a fost gata să dea ajutorul său poporului cehoslovac și să se opună cu forța armelor expansiunii agresorilor naștiști. Când guvernul a decretat mobilizarea parțială, partidul comunist a dat

cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare pentru a fi gata să-și facă datoria față de patrie. În toamna aceluiași an, trupele polone și populația civilă poloneză, refugiate în România din fața invaziei germane, s-au bucurat de primirea caldă și sprijinul poporului nostru.

Creșterea avîntului mișcării antifasciste din România se oglindește în valul acțiunilor de luptă care au loc în această perioadă, în marile demonstrații antifasciste organizate la 1 Mai 1939 sub semnul împotrivirii poporului nostru Germaniei fasciste, pentru libertăți democratice, pentru apărarea independenței țării... În același timp, importante grupuri ale burgheziei, unele cercuri financiare din jurul Băncii Naționale, fruntași ai partidelor politice burgheze își dau seama de dezastrul care pîndea România, iau poziție împotriva clauzelor înrobitoare ale acordurilor economice impuse de Germania.⁸

Pentru a învrăjbi România și Ungaria, pentru a le putea domina și subordona intereselor lor politice, Germania hitleristă și Italia fascistă au pus la cale dictatul nedrept de la Viena, prin care partea de Nord a Transilvaniei a fost ruptă din trupul țării noastre. În acele momente de grea încercare pentru poporul român, pentru destinul națiunii noastre, Partidul Comunist Român s-a ridicat în apărarea pămîntului patriei și împreună cu alte organizații democratice — în mod special doresc să subliniez poziția activă adoptată de organizația revoluționară a populației maghiare din România — Madoszul — a organizat puternice manifestații populare, a lansat chemarea la luptă armată pentru apărarea integrității și suveranității naționale.⁹

În condițiile istorice și internaționale cunoscute, datorită lipsei de unitate a clasei muncitoare, a forțelor antifasciste și democratice, în împrejurările dezmembrării țării în urma dictatului de la Viena, s-a putut instaura în țară dictatura militară-fascistă.¹⁰

Războiul alături de Germania fascistă împingea spre dezastru întreaga economie, periclita însăși existența națională a poporului român.¹¹

Înțelegînd răspunderile ce-i reveneau în acest moment istoric de grea cumpănă pentru poporul nostru, ca și pentru alte popoare, Partidul Comunist Român s-a ridicat cu toate forțele la luptă împotriva dictaturii antonesciene, a dominației Germaniei naziste și a războiului contra Uniunii Sovietice, organizînd mișcarea de rezistență, lupta pentru sabotarea mașinii de război, pentru răsturnarea regimului, pentru alăturarea României coaliției antihitleriste.¹²

Este un mare merit al partidului nostru comunist că a știut să folosească în mod cores-

August 1944: tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarșa Elena Ceaușescu la o mare demonstrație a oamenilor muncii din Capitală, consacrată victoriei insurecției

punzător această situație, să organizeze activitatea sa proprie, a celorlalte forțe, inclusiv a forțelor militare, pentru înfăptuirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste.¹³

Forțele democratice, antifasciste, în frunte cu comuniștii, au constituit factorul principal al împotrivirii față de subordonarea țării noastre Germaniei naziste și participarea României la războiul antisovietic. Înțelegând pericolul pe care-l reprezenta Germania hitleristă pentru interesele poporului român, ca și ale tuturor popoarelor, Partidul Comunist Român... a chemat masele populare la luptă hotărâtă contra hitlerismului.¹⁴

Înfruntând prigoana și teroarea sălbatică, Partidul Comunist Român a reușit ca, odată cu desfășurarea activității de sabotare a mașinii de război, să treacă la unirea forțelor muncitorești antifasciste, a tuturor forțelor democratice naționale.¹⁵

Conștiente de sarcinile ce le reveneau, Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat au întărit colaborarea, realizând o platformă politică de luptă comună ce avea la bază salvagardarea intereselor țării, grav amenințată în însăși ființa ei națională... Acționând unită, clasa muncitoare și-a sporit forța și combativitatea, capacitatea de a mobiliza masele largi ale întregului nostru popor. Frontul Unic Muncitoresc a avut un rol esențial în crearea frontului larg democratic antifascist, în unirea tuturor forțelor politice progresiste, a tuturor elementelor patriotice din țara noastră împotriva dictaturii militarofasciste, pentru salvarea României de la dezastru național.¹⁶

Totodată, situația internațională se dezvolta în mod favorabil, ca urmare a marilor victorii obținute de Uniunea Sovietică, a succeselor celorlalte țări ale coaliției antihitleriste, care dădeau lovitură grele dușmanului pe diferite fronturi. În același timp, un rol important a avut debarcarea trupelor anglo-americane pe coasta de vest a Europei, precum și intensificarea luptei generale a popoarelor împotriva cotropitorilor fasciști.¹⁷

Este bine să subliniem... că actual de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianță cu partidul socialist, cu celelalte forțe revoluționare și patriotice, s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii națiuni.¹⁸

Bărbăția și abnegația nefricată în fața dușmanului, încrederea nestăruită în dreptatea cauzei și în biruință, dragostea nemărginită față de patrie, toate aceste înalte virtuți de care au dat dovadă înaintașii

noștri în luptele duse de-a lungul veacurilor au căpătat o nouă strălucire în focul insurecției armate din august 1944 și în crincelele bătlăii purtate pe frontul antihitlerist. În condiții deosebit de grele, ofițeri și generali, întreaga armată — animați de patriotism și de simțul datoriei față de destinele țării — au răspuns cu însuflețire chemării Partidului Comunist Român, aducându-și contribuția la răsturnarea dictaturii antonesciene; întreaga armată română a participat cu hotărâre și abnegație, alături de masele populare, la înfăptuirea insurecției, a întors armele împotriva trupelor hitleriste.¹⁹

Prin întoarcerea armelor și angajarea României, cu întregul ei potențial, alături de Uniunea Sovietică și aliați, în războiul antifascist, s-a dat o puternică lovitură planurilor strategice ale Germaniei hitleriste. Aceasta a dus la prăbușirea întregului front din sud, a deschis calea înaintării rapide a trupelor sovietice, a accelerat zdrobirea dispozitivului militar al Germaniei în această parte a Europei.²⁰

Este o deosebită satisfacție pentru noi că întotdeauna comuniștii români s-au aflat în primele rânduri ale luptei împotriva fascismului și a războiului, că au desfășurat o largă activitate nu numai în țară, dar — în spiritul solidarității internaționale — și pe plan internațional, în lupta împotriva fascismului de pretutindeni.²¹

După ce, în zilele imediat următoare actului istoric de la 23 August, forțele patriotice și unitățile militare au eliberat capitala și cea mai mare parte a teritoriului patriei, Armata Română, umăr la umăr cu Armata Sovietică, a alungat prin lupte grele trupele hitleriste și horthiste de pe întregul teritoriu al țării, a luat apoi parte activă la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, luptând până la capitularea Germaniei. Poporul român și-a adus astfel din plin contribuția de sînge la marea victorie asupra fascismului.²²

Victoria insurecției naționale antifasciste armate a deschis drumul eliberării pentru totdeauna a maselor populare de exploatare și asuprire, al cuceririi depline a independenței naționale, a creat condiții ca poporul, stăpîn pe destinele sale, să-și făurească — așa cum dorește — o viață liberă, independentă și fericită.²³ Luptele din toamna anului 1944 și din iarna anului 1945... au culminat cu victoria de la 6 martie... În această epocă eroică, clasa muncitoare și-a îndeplinit cu cinste misiunea istorică de forță conducătoare a poporului în marile bătlăii pentru cucerirea puterii, pentru democratizarea țării. S-a afirmat cu putere forța unității muncitorești ca principal factor al victoriei în bătlăiile de clasă deci-

sive cu forțele reacționare, în transformarea revoluționară a societății. De asemenea, s-a evidențiat marea forță revoluționară pe care o reprezenta țărănimea muncitoare, aliatul și sprijinul de nădejde al proletariatului, s-a consolidat tracic aliață dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare. Alături de muncitori și țărani au fost larg antrenate în aceste lupte de neuitat forțele înaintate ale intelectualității, care a înțeles că viitorul său, viitorul liber și fericit al patriei depind de unitatea strinsă cu clasa muncitoare, clasa cea mai înaintată a societății, de solidaritatea tuturor forțelor progresiste ale țării, sub conducerea proletariatului și a partidului său de clasă revoluționar.²⁴ Crearea guvernului revoluționar democratic de la 6 martie 1945 a constituit un moment de importanță istorică pe calea instaurării puterii muncitorești-țărănești, a marcat trecerea la profunde transformări democratice, revoluționare, care au deschis drumul înfăptuirii revoluției socialiste și edificării cu succes a noii orânduiri sociale în patria noastră.²⁵

O dată cu trecerea la construirea socialismului au putut fi soluționate pînă la capăt marile probleme ale dezvoltării societății românești pe calea progresului economic și social, și-au găsit împlinire idealurile pentru care au luptat clasa muncitoare, forțele revoluționare, progresiste, cei mai buni fii ai poporului.

Într-o perioadă de mai puțin de trei decenii și jumătate, România a cunoscut uriașe transformări revoluționare, parcurgînd mai multe etape istorice; s-a instaurat puterea revoluționar-democratică, au fost răsturnate clasele exploatare și a triumfat revoluția proletară, poporul a construit cu succes și a consolidat orînduirea socialistă, trecînd la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Înfăptuirea istorică cea mai de seamă a acestei perioade a fost lichidarea pentru totdeauna a exploatarei omului de către om, atît la orașe, cît și la sate, trecerea mijloacelor de producție, a tuturor bogățiilor țării în minile poporului, care a devenit stăpîn pe avuția socială, pe roadele muncii lui și își făurește în mod conștient propriul său viitor, liber, comunist.

Ca urmare a reformei agrare înfăptuite pe cale revoluționară, a naționalizării mijloacelor de producție din industrie, a cooperativizării agriculturii, întreaga economie a fost așezată pe temelii noi, s-au generalizat relațiile socialiste de producție în întreaga societate.

Socialismul a asigurat lichidarea stării grave de înapoiere moștenite de la regimul burghezo-moșieresc, a deschis calea progresului rapid al forțelor de producție, a asigurat

făurirea unei noi baze tehnico-materiale a societății. Dintr-o țară cu un pronunțat caracter agrar, cu o industrie slab dezvoltată și o agricultură înapoiată, România a devenit o țară industrial-agrară cu o industrie puternică, bazată pe cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, cu o agricultură modernă în continuă dezvoltare, capabilă să satisfacă în condiții tot mai bune nevoile economiei, cerințele de consum ale maselor largi populare...

Socialismul a asigurat exercitarea în fapt a celor mai largi drepturi și libertăți cetățenești, a creat o democrație nouă, de tip superior, care permite participarea muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, a tuturor categoriilor sociale la întreaga viață politică și socială, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a țării, la guvernarea statului, la conducerea societății, la făurirea conștientă a propriei sale istorii.

În acest cadru și-a găsit pentru prima oară rezolvarea justă, în spiritul ideologiei marxist-leniniste, problema națională, înfăptuindu-se deplină egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de naționalitate. Pe baza politicii de dezvoltare intensă a mijloacelor de producție în toate județele țării, a asigurării instituțiilor de învățămînt și cultură în limba maternă, naționalitățile conlocuitoare dispun de largi posibilități de afirmare în viața socială, de condiții egale de muncă, învățătură și viață spirituală, de dreptul de a se exprima în orice domeniu în limba maternă, beneficiînd în mod egal de roadele construcției socialismului, ale muncii unite a întregului nostru popor...

Eliberarea țării și construcția socialismului au pus capăt pentru totdeauna dominației imperialiste străine în România, asigurînd pentru prima oară, în mod plenar, independența și suveranitatea națională, pentru care au luptat și s-au jertfit înaintașii, dreptul poporului de a-și furi viața așa cum dorește, de a fi pe deplin stăpîn pe destinele sale.²⁶

Congresul al XI-lea va rămîne în istoria milenară a patriei noastre în primul rînd prin faptul că el... [a adoptat] Programul Partidului Comunist Român — Carta fundamentală ideologică, teoretică și politică a partidului, care deschide perspectiva unei epoci noi în dezvoltarea economico-socială a României, trasează linia strategică generală și orientările tactice pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism... Exprîmînd voința și năzuințele întregii noastre națiuni, Programul partidului poate fi denumit pe drept cuvînt Programul poporului român de ridicare a patriei pe culmile luminoase ale civilizației comuniste...²⁷

Realizarea acestor mărețe obiective presupune o largă colaborare internațională — economică, științifică, culturală, politică — cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială. Numai în condiții de pace se pot realiza cu succes programul nostru de dezvoltare economică și socială, ca și programele altor state, bunăstarea și fericirea popoarelor. Iată de ce lupta pentru pace și destindere, pentru independență națională, constituie o parte inseparabilă a construcției socialismului, a victoriei societății comuniste!

În concordanță cu linia generală stabilită de Congresul al XI-lea, cu politica partidului, cu înseși obiectivele socialismului — care de la apariția sa întotdeauna s-a pronunțat pentru o lume fără războaie, pentru o lume a frăției și înțelegerii între toate popoarele — am acționat și vom acționa neabătut și în viitor pentru lichidarea cu desăvîrșire a politicii imperialiste și colonialiste, vom sprijini ferm lupta de eliberare națională a popoarelor care mai sînt subjugate. Sîntem convinși că numai prin lichidarea dominației străine, și în măsura în care fiecare popor este pe deplin liber, el poate să-și edifice viața așa cum dorește, fără nici un amestec din afară.

Acționăm ferm pentru securitate în Europa, pentru colaborare în Balcani, pentru o politică bazată pe deplina egalitate în drepturi, pe respectul independenței și suveranității naționale, pe neamestec în treburile interne și conlucrare reciproc avantajoasă, precum și pentru renunțarea la forță și amenințarea cu forța în viața internațională. Acționăm pentru a se respecta neabătut independența fiecărei națiuni, dreptul fiecărui popor la libertate și dezvoltare de sine stătătoare. Fără independență și libertate nu poate exista nici pace, nici conlucrare! Iată de ce România face totul și nu va prăcești nici un efort pentru a contribui la lupta pentru independență a tuturor națiunilor, pentru relații noi, pentru o politică de prietenie, colaborare și pace în întreaga lume.²⁸

Plenara Comitetului Central (din 4-5 iulie 1979) a dezbătut și adoptat documente de importanță deosebită pentru dezvoltarea economico-socială a patriei noastre, pentru înfăptuirea neabătută a Programului elaborat de Congresul al XI-lea privind făurirea societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintarea

României spre comunism. Aceste documente urmează să fie dezbătute în partid, în rîndurile întregului nostru popor, în conferințele județene și apoi supuse aprobării Congresului al XII-lea.

În proiectul de Directive privind dezvoltarea economico-socială pînă în 1985 și în perspectivă pînă în 1990 se trasează principalele niveluri ale dezvoltării noastre economico-sociale, pornindu-se de la obiectivul fundamental stabilit în Programul partidului — și anume de a asigura baza tehnico-materială și înfăptuirea celorlalte cerințe ale edificării societății socialiste multilaterale dezvoltate. Realizarea acestui obiectiv fundamental presupune ridicarea țării noastre pe o nouă treaptă de dezvoltare, asigurarea creșterii susținute a nivelului de trai material și spiritual al poporului, a gradului general de civilizație, precum și întărirea continuă a independenței și suveranității patriei noastre socialiste...

Am adoptat proiectul de Directive în anul în care se împlinesc 35 de ani de la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, de la trecerea României pe calea dezvoltării democratice și apoi a construcției societății socialiste. Trebuie să întîmpinăm această mare sărbătoare națională a poporului nostru cu succese deosebite în toate domeniile de activitate — economice, politice, culturale. Să asigurăm înfăptuirea neabătută a tuturor sarcinilor de plan, precum și pregătirea temeinică a Congresului al XII-lea al partidului, care trebuie să constituie un eveniment deosebit în viața poporului nostru, în înfăptuirea Programului de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate în România...

Putem spune — fără îngîmfare sau auto-mulțumire — că am obținut realizări remarcabile, care au ridicat într-o perioadă istorică scurtă țara și poporul nostru la un nivel de viață pe care mulți nici nu-l gîndeau, nici nu îndrăzneau să-l imagineze. De aceea, pe baza experienței noastre putem afirma că socialismul și-a demonstrat pe deplin capacitatea de a asigura progresul rapid al unui popor care și-a luat soarta în mîinile sale. Partidul nostru comunist își îndeplinește cu cinste rolul istoric de a conduce poporul pe culmile cele mai înalte de civilizație și progres.²⁹

1. NICOLAE CEAUȘESCU: România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate, vol. XIII, p. 44 (în continuare indicăm doar volumul); 2. vol. XIII, p. 45; 3. vol. XIV, p. 236; 4. vol. III, pp. 705-706, 716; 5. vol. XIV, pp. 547-548; 6. vol. III, pp. 719-720; 7. Cuvîntare la marea adunare populară consacrată zilei de 1 Mai, 30 aprilie 1979 (în continuare: Cuvîntarea din 30 aprilie 1979); 8. vol. I, pp. 371-372; 9. vol. III, p. 724; 10. vol. IX, pp. 329-330; 11. vol. II, p. 507; 12. Cuvîntarea din 30 aprilie 1979; 13. vol. X, p. 527; 14. vol. X, p. 242; 15. vol. XI, p. 570; 16. Cuvîntarea din 30 aprilie 1979; 17. vol. XI, pp. 570-571; 18. vol. X, p. 183; 19. vol. III, p. 360; 20. vol. X, p. 623; 21. vol. XI, p. 595; 22. vol. I, p. 111; 23. vol. VIII, p. 466; 24. vol. XI, p. 264; 25. vol. XI, p. 266; 26. Exponere la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român. 1 decembrie 1978; 27. vol. XI, pp. 99-102; 28. Cuvîntare la adunarea populară de la Combinatul petrochimic Mîrla-Năvodari. 29 iunie 1979; 29. Cuvîntare la Plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României.

23 August 1944

VOINȚA UNANIMĂ A POPORULUI

GHEORGHE ZAHARIA

Insurecția poporului român din august 1944 și participarea României la războiul antihitlerist au reprezentat corolarul luptelor și eforturilor tuturor forțelor patriotice și democratice naționale, unite pe platforma comună a înlăturării dictaturii antonesciene și a eliberării țării de sub dominația Germaniei naziste. Desfășurată, cu succes, în zilele de

23-31 august 1944¹, insurecția a deschis poporului român calea spre realizarea năzuințelor sale seculare de libertate națională, independență, progres economic și social. Ea a fost încununarea luptei eroice, perseverente, plină de sacrificii, desfășurată de cele mai largi mase ale poporului român.

Partidul Comunist Român — catalizatorul energiilor antihitleriste

Instaurarea dictaturii militarofasciste în România (septembrie 1940) s-a produs în condițiile răsturnării raportului de forțe pe plan interna-

țional, ale dominației nestingerite a Germaniei naziste asupra unei mari părți a Europei, ale izolării țării noastre pe plan extern și ale presiunilor brutale din afară, soldate, în vara anului 1940, cu importante cesiuni teritoriale.

Relațiile economice, politice și militare dezavantajoase impuse României de cel de-al III-lea Reich, prezența pe teritoriul românesc a numeroase trupe germane, servicii informative și represive, a unui număr considerabil de „consilieri”, participarea de la 22 iunie 1941 la războiul hitlerist antisovietic și starea de război cu Marea Britanie și S.U.A., de la 5 decembrie 1941 și, respectiv, 6 iunie 1942, au pus interesele vitale ale poporului român sub semnul întrebării, odată cu afectarea intereselor particulare ale unor grupări sociale și politice foarte largi. În rîndul acestora, rezistența contra dictaturii antonesciene și a dominației Germaniei naziste s-a manifestat în forme diverse și cu intensități diferite, de la o perioadă la alta.

Forța politică cea mai conștientă care s-a ridicat, de

la început, cu toată fermitatea, la luptă pentru răsturnarea regimului dictaturii militarofasciste și eliberarea țării de sub dominația Germaniei naziste a fost Partidul Comunist Român.

În lupta grea și eroică la care se angajase, el s-a bazat pe forța clasei muncitoare, a țărănimii muncitoare, a altor pături de oameni ai muncii, care prin însăși condiția lor socială resimțeau cel mai greu efectele dezastrului spre care era împinsă țara. În tot timpul dictaturii antonesciene și al războiului hitlerist, partidul comunist s-a menținut ca organizație politică centralizată și a condus organizații de masă (Uniunea Tineretului Comunist, Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică ș.a.) care au activat fără întrerupere. Sub conducerea sau sub îndrumarea sa au fost tipărite și difuzate numeroase manifeste și peste 25 gazete care au militat în sensul sarcinilor fundamentale ale perioadei. Cel mai important mijloc de propagandă antihitleristă folosit de comunisti, după încetarea apariției ziarului *Scnteia* (noiembrie 1940), a fost gazeta

¹ De-a lungul anilor, revista noastră a abordat complex problematica luptei antifasciste, a pregătirii și desfășurării insurecției poporului român din august 1944. Numeroase articole au fost consacrate unor teme ca: rolul fundamental al partidului comunist de conducător al luptei întregului popor pentru scoaterea țării din războiul hitlerist, și alăturarea ei la coaliția antifascistă (nr. 4/1968; 8, 12/1971; 1-5/1974; 7 și 8/1976); mișcarea antifascistă și rezistența antihitleristă (nr. 1, 4, 5/1967; 1/1968; 7, 9, 11 și 12/1969; 2, 3/1972; 7/1973; 4, 7 și 10/1974; 2, 3/1976); politica de alianțe a P.C.R. pentru realizarea unei largi coaliții naționale antihitleriste (1/1967; 8/1972; 6-7/1974); poziția din acel an a principalelor partide politice burgheze (nr. 2, 3/1967; 5/1974); desfășurarea insurecției în București și celelalte zone ale țării (nr. 4, 5 și 7-8/1968; 8/1969; 8/1972; 8/1973; 6-8/1974); importanța și ecoul internațional al insurecției (7-8/1968; 8/1972; 8/1973; 8 și 9/1974; 8/1976; 8 și 12/1977; 8/1978) etc.

România liberă, al cărui prim număr a apărut la 28 ianuarie 1943, la București. Concomitent, comuniștii și alți democrați și patrioți români emigrați în U.R.S.S. dispuneau de postul de radio *România liberă* și de gazeta *Grai liber* (destinată, îndeosebi, prizonierilor de război); emigranții români din Franța scoteau, la Paris, publicația *La Roumanie libre*, organ al comitetelor Frontului Național Român.

Trăsătura caracteristică a eforturilor partidului comunist din acei ani a constituit-o politica de unire a tuturor forțelor care își manifestau adversitatea față de dictatura antonesciană și de alianța nefastă cu cel de-al III-lea Reich, indiferent de motivele și scopurile urmărite.

După dezlănțuirea războiului antisovietic, Partidul Comunist Român a definit sarcinile imediate ale clasei muncitoare în cadrul luptei generale antifasciste a poporului român. Orientarea partidului a fost concretizată în *Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941*, în *Platforma Program a C.C. al P.C.R. din 6 septembrie 1941*, intitulată *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*, în *Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942*, intitulată *Picirea sau salvarea poporului român*, în *Hotărârea C.C. al P.C.R. din iunie 1943*, privind crearea Frontului Patriotic Antihitlerist și în alte documente.

Pornind de la interesele fundamentale ale poporului român, programul antihitlerist și de eliberare națională al partidului comunist îmbina

Începând din noaptea de 23 August 1944 — în cursul a 9 zile glorioase — formațiunile de luptă patriotice și unitățile armatei române, sprijinite de întregul popor, condus de P.C.R., au lichidat rezistențele hitleriste din București și restul țării, România alăturându-se cu întregul său potențial militar și material coaliției antihitleriste. În paginile 9, 15, 21, 27, 33, 39, 45, 51, 57 și 63, reproducem câteva secvențe (în majoritate inedite) din jurnale de film, cu ajutorul cărora reconstituim momente din desfășurarea insurecției și a luptelor purtate de poporul român în perioada imediat următoare. Mulțumim Arhiviei Naționale de Filme pentru sprijinul acordat în obținerea imaginilor respective. Formațiuni de luptă patriotice în acțiune (fig. 1, 2, 3)

lupta pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și a dominației Germaniei hitleriste cu lupta pentru restabilirea independenței și suveranității naționale. În acest sens, documentele menționate, după ce explicau caracterul național și internațional al luptei anti-hitleriste, enunțau măsurile preconizate spre a face posibilă înctarea războiului contra Uniunii Sovietice, eliberarea țării și alăturarea ei Națiunilor Unite în lupta împotriva Germaniei hitleriste, formarea unui guvern cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice, eliberarea părții de Nord-Vest a României, arestarea și pedepsirea vinovaților de război și de crime împotriva umanității. În înfăptuirea acestor măsuri, documentele subliniau că partidul comunist era gata să colaboreze cu toate partidele, grupările, personalitățile politice, cu toți patrioții români pentru realizarea oricărei revendicări din platformă, punând ca singur criteriu al colaborării atitudinea față de dominația Germaniei naziste.

Rezistența poporului român

Lupta poporului român împotriva dominației naziste a îmbrăcat forme din cele mai diverse. În centrele industriale, acțiunile muncitorilor contra războiului s-au împletit cu revendicările lor economice. După date incomplete, în anii 1940-1944, s-au desfășurat 80 greve și conflicte colective de muncă la întreprinderi mari din București, Brașov, Galați, Constanța, Timișoara, Ploiești, la minele din Valea Jiului, din părțile Hunedoarei ș.a.

Paralel cu organizarea acțiunilor greviste, s-au produs acte de sabotaj prin avarierea utilajelor, intreruperea comunicațiilor, fabricarea defectuoasă a pieselor de armament. Astfel în martie 1941 a fost incendiat depozitul de mine antitanc de la Mogoșoia al Fabricii „Grupul Industriilor Electrice”; în 1942, muncitorii Uzinelor „Malaxa” din București au lucrat cu defec-

țiuni două vagoane de focoare pentru proiectile de artilerie; la 2 iunie 1942 a fost incendiat Arsenalul din Tirgoviste, iar o lună mai târziu, la 11 iulie, au fost aruncate în aer circa 200 vagoane de muniții și câteva sute de vagoane de benzină pentru avioane, din depozitele de la Buzău; în august 1943, la Uzina de armament „Concordia” din Ploiești, 20% din obuzele produse aveau defecte de fabricație etc., etc. O mare amploare au luat acțiunile de sabotaj în regiunea petroliferă, ceea ce a dus la scăderea simțitoare a extracției de petrol; prin sabotajele organizate de muncitorii feroviarilor din București, Ploiești, Brașov, Timișoara, Simeria, Arad, Iași s-a ajuns la paralizarea temporară a transporturilor pe calea ferată.

Ostilitatea poporului român față de hitleriști, conștiința faptului că independența și viitorul țării se găseau în pericol, ca urmare a dependenței ei de Germania nazistă, dorința de a lupta pentru eliberarea părții de Nord-Vest a țării, anexată de Ungaria horthyistă, situația materială extrem de grea a familiilor celor ce se aflau sub arme, toate acestea au dus la creșterea continuă a nemulțumirilor, a stării de spirit antihitleriste în rindurile armatei.

Numeroasele conflicte și ciocniri între militarii români și cei germani, adeseori soldate cu morți și răniți, au produs o profundă îngrijorare căpeteniilor fasciste. Însuși Hitler îi atrăgea atenția marșalului I. Antonescu, într-o scrisoare de la începutul anului 1943, că în unitățile române de pe front „au început să se ivească din nou simptome de dezagregare”. Drept urmare, nu o singură dată comandanțele germane au organizat subunități speciale S.S. și baraje de poliție în spatele trupelor române, pentru a le mitralia dacă ar fi încercat să se retragă. În încercuirea de la Don și Stalingrad, de exemplu, numeroși ostași români au fost împușcați de hitleriști. Sute de militari români răniți sau epuizați de foame și ger au fost striviți sub șenilele tancurilor sau sub roțile camioanelor germane în retragere.

Printre efectele stării de spirit din unitățile de pe front au fost trecerea unor ostași de partea partizanilor sovietici și larga mișcare antifascistă ce a luat naștere în rindul prizonierilor români din lagărele din U.R.S.S. Alăturându-se detașamentelor sovietice de partizani, în care se găseau și comuniști sau alți patrioți români emigrați în U.R.S.S., ostașii noștri au luptat împotriva naziștilor la Odessa, în Crimeea, în unele zone ale Ucrainei și Bielorusiei sovietice. Pentru devotamentul, curajul și vitejia dovedite în luptele purtate împotriva cotropitorilor fasciști, Preziidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a conferit medalia „Partizan al Războiului pentru Apărarea Patriei” mai multor partizani români. Alți patrioți români, din rindul foștilor prizonieri de război, au luptat ca partizani pe teritoriul României și al Slovaciei.

Ostilitatea față de participarea la război alături de hitleriști, îngrijorarea față de consecințele acestui război s-au resimțit și în rindul cadrelor militare superioare. În 1942, șeful Marelui Stat Major, generalul Iosif Iacobovici, a fost demis din funcție în urma unui raport trimis lui I. Antonescu, în care își exprima dezacordul față de continuarea operațiilor militare, afirmând că războiul dus departe de frontierele țării este nepopular. Generalul Ilie Șteflea, succesor la șefia Marelui Stat Major, a reușit, prin diferite mijloace, să reducă numărul unităților românești trimise pe front.

În partea Nord-Vestică a României, aflată sub ocupația vremelnică a Ungariei horthyiste, o contribuție însemnată la lupta împotriva fascismului, la apărarea drepturilor și libertăților naționale politice și economice ale românilor și cetățenilor de alte naționalități, la lupta pentru eliberarea de sub ocupația horthyistă și nazistă, a adus organizația *Comitetul național-revoluționar al românilor din Nordul Ardealului*, înființată la Cluj, în toamna anului 1940. Comuniști, social-democrați, național-tărăniști, muncitori, țărani și intelectuali români, ma-

ghiari și de alte naționalități au acționat împreună împotriva atrocităților săvârșite de autoritățile horthyiste¹.

O altă formă de manifestare antifascistă a poporului român a fost simpatia arătată popoarelor ridicate la luptă împotriva cotoptorilor, solidaritatea cu acestea. Masele populare, deși aflate sub amenințarea baionetelor acelorași dușmani, s-au solidarizat cu lupta eroică a popoarelor din Centrul, Estul și Sud-Estul Europei, văzând în aceasta calea cea mai eficientă pentru înlăturarea dominației naziste. Astfel se explică, în primul rând, participarea, încă de la începutul lunii aprilie 1941, la mișcarea de partizani din Iugoslavia², a unor grupuri de tineri cetățeni români din județele Timiș, Caraș Severin și Mehedinți. Aceleași sentimente au însoțit pe cetățenii români din aceste județe când au primit, adăpostit și aprovizionat unele detașamente de partizani iugoslavi din Serbia, ce și-au găsit aici loc de refugiu de sub urmărirea hitleriştilor și pentru refacere. Atitudinea poporului român a fost un factor hotărâtor în determinarea guvernului dictatorial antonescienic de a nu da curs propunerilor căpeteniilor celui de-al III-lea Reich, de a se alătura agresiunii și de a participa la dezmembrarea Iugoslaviei. Era în această și o notă de continuitate în politica României, care apăruse cauza Cehoslovaciei în 1938 și acordase sprijin și adăpost cehilor și polonezilor refugiați în România, în urma ocupării țărilor lor de agresorii hitlerişti, în 1939.

Acționând cu consecvență pe linia mobilizării întregului popor român la lupta pentru răsturnarea regimului antonescian și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, presa comunistă a popularizat exemplele de combativitate oferite de mișcarea de rezistență antifascistă europeană, eforturile depuse de popoare pentru zdrobirea fascismului. În *Platforma Program* din 6 septembrie 1941, după ce se releva că „în spatele

frontului, întregul popor sovietic lucrează, cu forțe înzecite, pentru apărarea patriei sale” și că „în teritoriile ocupate, poporul se organizează în mii și mii de grupe de partizani împotriva cotoptorilor”, Partidul Comunist Român cerea membrilor și simpatizanților săi „să lege popularizarea platformei cu campania pentru popularizarea Uniunii Sovietice, a popoarelor sovietice și a eroicilor armate roșii, care prin jertfe enorme duc războiul împotriva hoardelor fasciste...”. În ianuarie 1942, C.C. al P.C.R., în Rezoluția numită *Pieirea sau salvarea poporului român*, sublinia victoria obținută de armata sovietică la Moscova, faptul că aceasta a spulberat mitul invincibilității armatei germane și al „războiului fulger”.

Situația economică grea, creată ca urmare a dominației Reichului și a condițiilor de război, s-a repercutat sub diverse forme și asupra burgheziei, care văzuse în Antonescu rezerva politică pentru acei ani tragici, acordându-i sprijinul pentru a guverna. Conducătorii principalelor partide burgheze și-au manifestat, totodată, dezacordul față de anumite acte de guvernământ ale dictatorului. În memorii adresate acestuia, ei au luat atitudine împotriva punerii României în stare de război cu Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. La rîndul său, în condițiile în care puterile Axei înregistrau înfrîngere după înfrîngere, și gîndind la o eventuală posibilă menținere a sa la putere cu concursul acestora, Antonescu a înlesnit reprezentanților acestor partide să stabilească unele legături cu guvernele puterilor Occidentale în vederea scoaterii țării din alianța cu cel de-al III-lea Reich și din războiul cu Națiunile Unite.

Marea majoritate a burgheziei nu credea în victoria Germaniei și nu o dorea, sperînd în succesul final al puterilor Occidentale. Începînd din luna iulie 1941, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. au atras atenția în repetată rînduri lui I. Antonescu asupra consecințelor continuării ope-

rațiilor în adîncimea teritoriului sovietic, cerîndu-i să aducă trupele în țară, să ia măsuri de reorganizare și întărire a lor, întrucît va fi nevoie de ele — după cum se pronunța I. Maniu — pentru eliberarea părții Transilvaniei cotoptă de horthyști și pentru a fi în măsură să reprime acțiunile revoluționare ale maselor, pe care le considera inevitabile, în întreaga Europă, la sfîrșitul războiului.

Reprezentanții Germaniei în România constatau că la Banca Națională și în cercuri ale burgheziei care aveau capitaluri importante în industria petroliferă, minieră și metalurgică se dezvoltă o tot mai pronunțată rezistență antigermană. În octombrie 1943, Karl Clodius, șeful delegației germane care negocia cu guvernul român încheierea unor acorduri economice, comunica următoarele guvernului de la Berlin, referitor la cererea ca România să sporească livrările către Germania: „Încercările mele repetate de a îndemna guvernul român să-și schimbe atitudinea n-au dus la nici un rezultat... Guvernatorul Băncii Naționale a rămas pe poziția sa de respingere și a declarat, solidă cu întreaga conducere a Băncii, că el va trebui să demisioneze dacă s-ar rezolva chiar numai în parte cererile germane”.

Poziția liderilor partidelor politice burgheze nefasciste se caracteriza însă prin dorința de a evita dezvoltarea formelor active de rezistență, ce ar fi implicat acțiuni energice din partea maselor, de a căror ridicare se temeau. Ei sperau și preferau ca Ion Antonescu să găsească o soluționare a problemei, fără zgzuiri interne de natură politică și socială.

Front unit al tuturor forțelor naționale

Înțelegerea contradicției dintre interesele României și cele ale Germaniei, căutarea unor soluții au devenit un punct de convergență al cvasi-totalității forțelor politice românești, incluzînd și pe unii

reprezentanții ai cercurilor guvernamentale.

În ansamblul factorilor care au impulsionat evoluția într-o asemenea direcție, un rol important l-a avut situația militară de pe fronturi și, îndeosebi, de pe cel sovietic. Loviturile puternice primite de mașina de război hitleristă, pierderile însemnate suferite de unitățile române pe front, au semănat îngrijorare în rândul claselor dominante. Asupra cercurilor conducătoare, îndeosebi asupra regelui Mihai și a anturajului său, o anumită influență au avut și evenimentele din Italia, din iulie 1943, când — în urma unei acțiuni a cercurilor monarhiste — Mussolini a fost demis și înlocuit cu un guvern condus de mareșalul Badoglio, ulterior Italia înșed din Axă.

În această conjunctură, Partidul Comunist Român a relansat propunerea de coalizare într-un front comun de luptă a tuturor forțelor patriotice naționale. În ianuarie 1943, într-o nouă scrisoare, conducerea P.C.R. atrăgea atenția lui I. Maniu asupra gravității situației și a faptului că „nu prin pasivitate, ci numai prin luptă hotărâtă a întregului popor unit într-un mare front patriotic poate fi salvată țara din ghearele cotropitorilor nemți și ale slugilor lor...”. P.C.R. se declara de acord cu prevederile cuprinse în Charta Atlantică¹, care constituia platforma comună a colaborării S.U.A., Angliei și U.R.S.S. în problemele organizării postbelice a lumii și își exprima convingerea că ea poate constitui și o bază pentru colaborarea tuturor forțelor patriotice românești.

După autodizolvarea Internaționalei Comuniste, P.C.R. a elaborat o nouă platformă de acțiune, comună tuturor forțelor patriotice, pe baza căreia a fost constituit, în toamna anului 1943, *Frontul Patriotic Antihitlerist*, care reunea Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Uniunea Oa-

menilor Muncii Maghiari (Madosz), Partidul Socialist-Tărânesc. La sfîrșitul lunii august și începutul lui septembrie 1943, P.C.R. a stabilit contacte cu regele și consilierii săi civili și militari în vederea atragerii lor la o acțiune comună pentru înlăturarea dictaturii și eliberarea patriei de sub dominația nazistă.

Noile înfringeri suferite de forțele Axei în vara anului 1943 au fost decisive. În noile condiții, conducerea partidelor burgheze național-tărânesc, național-liberal și gruparea liberală condusă de Gheorghe Tătărescu au întreprins demersuri pe lângă Ion Antonescu, cerîndu-i să înceapă tratative pentru scoaterea țării din război. Totodată, prin intermediul lui Eduard Beneș, fostul președinte al Republicii Cehoslovace, și al unor diplomați din țările neutre, ei s-au adresat și guvernelor Marii Britanii, Statelor Unite ale Americii și Uniunii Sovietice, aducîndu-le la cunoștință dorința de a încheia pace cu Națiunile Unite. În ianuarie 1944 au fost stabilite, la Stockholm, contacte directe între reprezentanții României și ai Uniunii Sovietice, tratativele prelungindu-se — cu unele întreruperi — pînă la 23 August 1944. De asemenea, în martie 1944, au început tratative la Cairo cu reprezentanții guvernelor Statelor Unite, Marii Britanii și U.R.S.S.

Supunînd unei ample analize atît situația internă a țării, cît și situația internațională, conducătorii de frunte ai comunistilor care activau în ilegalitate, de comun acord cu cei aflați în lagărul de la Tîrgu Jiu, au ajuns la concluzia că ar fi binevenită orice acțiune de scoatere a țării din alianța cu Germania și de alăturare a ei la coaliția antihitleristă. Ținînd însă seama de faptul că România era strîns implicată în angrenajul german și de oscilările liderilor politici burghezi, P.C.R. era convins că salvarea țării nu putea veni decît ca urmare a antrenării tuturor forțelor politice antihitleriste spre organizarea unei acțiuni energice a maselor populare și a armatei, voința și solidaritatea

întregii națiuni fiind esențiale în atingerea importantelor obiective ale aceluia moment istoric.

Evoluția evenimentelor în primăvara anului 1944 a maturizat condițiile în vederea trecerii la o etapă hotărîtoare, de pregătire nemijlocită a unei insurecții naționale. După înfrangerea armatei roșii pe teritoriul de Nord-Est al țării noastre, într-o declarație dată publicității la 2 aprilie 1944, guvernul sovietic a arătat că scopul operațiilor militare sovietice pe teritoriul României este, zdrobirea forțelor Germaniei hitleriste. Totodată, guvernul sovietic s-a arătat dispus, în lunile ce au urmat, să încheie un armistițiu cu guvernul lui I. Antonescu, pe baza unor propuneri puse de acord cu guvernele Marii Britanii și S.U.A., prezentate la 12 aprilie 1944 ministrului României la Stockholm și reprezentanților ei la Cairo. Dar, atît Antonescu, cît și Iuliu Maniu au considerat că propunerile făcute erau nesatisfăcătoare; ei au continuat tratativele la Stockholm și Cairo, încercînd să obțină o modificare a lor. În același timp, împreună cu comandamentul german, Antonescu a luat măsuri pentru întărirea liniei existente a frontului și pentru completarea zonei fortificate Cașin-Focșani-Nămoloasa-Brăila.

Clasa muncitoare — coloana vertebrală a alianței patriotice antihitleriste

Considerînd unitatea de acțiune a clasei muncitoare ca factor hotărîtor al luptei de eliberare, coloana vertebrală a unei alianțe patriotice antihitleriste la nivel național, conducerea P.C.R. a stabilit și menținut legături strînse cu conducerea Partidului Social-Democrat. Mulți aderenți ai acestui partid acționau împreună cu comunistii și cu ceilalți antifasciști, iar unii din conducătorii lui manifestau tendințe de colaborare; mult

¹ Magazin istoric, nr. 2/1974.

timp însă în conducerea P.S.D. a dominat orientarea spre colaborarea numai cu partidele burgheze național-țărănesc și național-liberal.

În luna aprilie 1944, în urma tratatelor dintre Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, a fost realizat acordul cu privire la încheierea Frontului Unic Muncitoresc, pe baza unei platforme antifasciste și antiimperialiste care exprima linia luptei pentru realizarea unui front unic național antifascist, promovată cu consecvență de partidul comunist.

Făurirea *Frontului Unic Muncitoresc* la jumătatea lunii aprilie 1944 a întărit rolul conducător al proletariatului în lupta de eliberare națională, a însemnat un prim pas important pe drumul lichidării sciziunii politice a clasei muncitoare din România. În principalele întreprinderi din Capitală, precum și în numeroase întreprinderi din țară s-au format comitete patriotice de front unic, care au desfășurat activitate organizatorică și de propagandă, potrivit sarcinilor stabilite de F.U.M. Existența Frontului Unic Muncitoresc a exercitat o puternică influență asupra celorlalte grupări politice, grăbind procesul de unire a tuturor forțelor antihitleriste. În mai 1944, liderii P.N.T. și P.N.L. au acceptat propunerile P.C.R. și P.S.D. de a adopta unele forme organizatorice de acțiune comună. S-au constituit organisme de legătură și coordonare între principalele partide politice.

Totodată, P.C.R. a încheiat o înțelegere de luptă comună și cu gruparea liberală tătărească. La 26 mai 1944, „după tratative destul de active și rapide”, a fost constituită, pe o platformă de luptă antifascistă, *Coaliția Național-Democratică* în care erau reprezentate Partidul Comunist Român și celelalte organizații din Frontul Patriotic Antihitlerist, Partidul Social-Democrat, gruparea liberală condusă de Gheorghe Tătărescu și Partidul Național-Democrat. În același timp,

discuțiile purtate de reprezentanții P.C.R. cu sfinctici apropiați ai regelui, privind o acțiune comună, bine pregătită, au dus la apropierea punctelor de vedere. În noaptea de 13/14 iunie 1944, în cadrul ședinței la care au participat doi reprezentanți ai P.C.R., Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnaraș, iar din partea Palatului șase militari și civili, dintre care unul reprezenta și Partidul Național-Țărănesc, după vii discuții, cei prezenți au acceptat măsurile preconizate de comuniști: răsturnarea prin forță a regimului antonescian.

În cadrul aceleiași ședințe s-a stabilit ca un grup de generali și ofițeri superiori să se ocupe de pregătirea măsurilor de ordin tehnico-militar ce se impuneau pentru organizarea acțiunii. La scurt timp, împunătorul principal al Palatului, generalul Constantin Sănătescu, a comunicat reprezentanților P.C.R. acordul regelui cu privire la măsurile adoptate.

*Realizarea acordului între P.C.R. și P.S.D., contactele stabilite de partidul comunist cu generali și ofițeri superiori și cu cercurile Palatului, evoluția situației politice și militare internaționale au făcut ca discuțiile purtate în cadrul Comitetului Central de acțiune și al Biroului tehnic, constituite încă în luna mai 1944, să se soldeze cu acceptarea de către conducătorii partidelor național-țărănesc și național-liberal a încheierii unui acord cu Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, platforma antihitleristă general-democratică a Blocului Național-Democrat (B.N.D.), publicată la 20 iunie 1944 în *România liberă*.*

Realizând o coaliție largă, compusă din forțe reunite pe baza obiectivului comun al scoaterii țării din războiul hitlerist, dar opuse ca interese de clasă și concepții asupra dezvoltării ulterioare a țării, conducerea P.C.R. era conștientă

de problemele complexe și greutățile pe care le implica o asemenea alianță, de faptul că partidele burgheze vor căuta să imprime acțiunii linia lor proprie. Primordială însă în acel moment era grăbirea pe această cale a unei acțiuni a forțelor interne în vederea salvării intereselor naționale ale țării.

Insurecția română — moment important în istoria războiului antihitlerist

Trăsătura esențială a situației social-politice a țării în primăvara și vara anului 1944 o constituia puternica ascuțire a contradicției dintre poporul român și imperialismul german hitlerist. politica de continuare a alianței cu acesta determinând izolarea tot mai pronunțată a guvernului antonescian. În rândul forțelor politice aveau loc noi deplasări și regroupări, favorabile realizării alianțelor largi preconizate de partidul comunist. Se intensificau căutările și în rândul cercurilor Palatului, unde se grupaseră consilieri politici și militari din rândurile unor demnitari, generali și ofițeri superiori, apropiați de monarhie, care își dădeau seama de gravele consecințe spre care aceasta era împinsă. Cercurile Palatului vedeau în participarea regelui la o acțiune de scoatere a țării din războiul hitlerist calea de a salva monarhia de grelele răspunderi ce îi reveneau în legătură cu situația dezastruoasă a țării.

În împrejurările specifice în care se afla România în vara anului 1944, impuse de prezența în țară a unui mare număr de trupe germane, de măsurile militare ale guver-

(Continuare în p. 17)

MUNCITORII ȘI ȚĂRANII ÎN UNIFORMĂ MILITARĂ ÎȘI SPUN CUVÎNTUL

VASILE MOCANU,
doctor în istorie

În situația politică și militară internațională complexă din vara anului 1940, situație de o gravitate extremă pentru țara noastră, Ungaria horthyistă, după ce anexase teritoriile cehoslovace, și-a intensificat pretențiile anexioniste față de România, amenințând-o chiar

cu război. În fața acestei primejdii, a luat naștere un puternic curent de opinie care a cuprins majoritatea covârșitoare a poporului român, inclusiv armata, care cerea să nu se cedeze nici o palmă de pământ, să se opună rezistență.

Strategia forței

În acest moment greu pentru destinele sale, poporul român s-a găsit singur, fără nici un sprijin din afară, părăsit de toate puterile europene, lăsat la cheremul forțelor hitleriste. Cercul guvernante românesc li s-a impus de Germania, Italia și acoliții lor să înceapă tratative cu guvernul horthyist, în ziua de 16 august 1940, la Turnu Severin. În timp ce aveau loc discuțiile, Ungaria horthyistă și-a masat 23 din cele 24 divizii mobilizate la granița română. În aceste împrejurări, tratativele de la Turnu Severin, în cadrul cărora delegația horthyistă s-a menținut pe poziția smulgerii a 2/3 din Transilvania, s-au întrerupt într-o atmosferă încordată.

La 29 august 1940, la Viena, miniștrii de Externe ai Germaniei, Italiei și Ungariei s-au întâlnit cu reprezentanții guvernului de la București, M. Manoilescu și Valer Pop. Cei doi miniștri ai Axei, Ribbentrop și Ciano, au cerut delegației române, din ordinul lui Hitler, într-o formă ultimativă, să accepte satisfacerea pretențiilor horthyiste: cedarea unui teritoriu de peste 43.000 km

pătrați, cu o populație de peste 2.600.000 locuitori, majoritatea români.

A doua zi, la 30 august 1940, delegația română era silită să accepte odiosul Diktat¹.

Vestea Diktatului de la Viena a stîrnit minia profundă a întregului popor.

„Citim și recitim cu adîncă sfîșiere rîndurile comunicatelor și telegramelor care ne anunță conținutul hotărîrilor arbitrajului de la Viena și comentariile care le însoțesc... — scria ziarul *Universul*. Nu ne vine să credem că este cu putință! Ardealul rupt în două; Ungaria vecină cu Moldova...”

În ultima zi a lunii august și la începutul lunii septembrie 1940, au avut loc mari manifestații patriotice, antifasciste, de protest și de condamnare a nedreptății făcute poporului român. La București, Constanța, Cluj, Brașov, Sibiu, Timișoara, Arad, Baia Mare, Turda, Sebeș, Cîmpia Turzii, Bacău și în alte orașe ale țării s-a dezlănțuit un uriaș val de proteste și manifestări de ostilitate împotriva Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste, împotriva guvernă-

ților horthyiști și a cercurilor din jurul lui Carol II.

În acele momente grele pentru poporul român s-au manifestat pe deplin solidari cu interesele supreme ale patriei comune reprezentanți ai naționalităților conlocuitoare. Astfel, populația germană din județul Arad declara că „nici nu vrea să audă de o dominație maghiară”, exprimîndu-și ostilitatea față de planurile expansioniste ale guvernului horthyist asupra teritoriilor românești. Legiunea de jandarmi din Brașov raporta: „În general, populația se-șească este vădit ostilă ideii de a trece sub dominație maghiară... Această populație — continuă raportul — a fost cuprinsă de adevărată panică la primirea știrilor de la radio Budapesta că Ardealul va fi retrocedat Ungariei”. Populația maghiară a demonstrat pe străzile Clujului cu lozinci antirevizioniste împotriva Diktatului.

Smulgerea drapelelor naziste

Starea de spirit a populației civile a exercitat o puternică influență asupra armatei. În-
că în perioada anterioară tra-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1967, 4/1968, 8/1975.

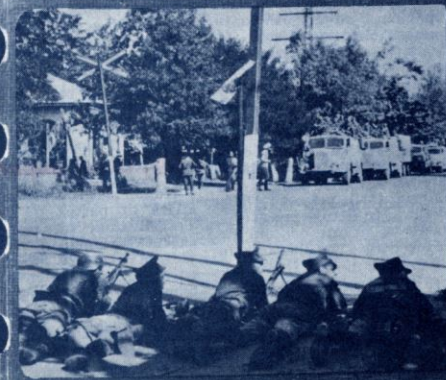
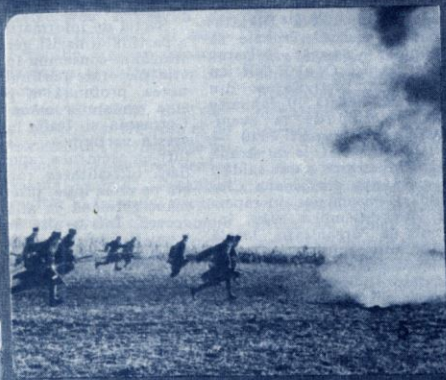
tativelor de la Turnu Severin, militarii erau pregătiți pentru apărarea țării; frontiera de Vest fusese fortificată, se executaseră lucrări puternice de apărare. La 25 august 1940, Marele Stat Major român, într-o notă către Ministerul de Externe, arăta că în apărarea frontierelor „politica se poate baza pe armată, fără nici o rețicență, găsind totodată și un sprijin necondiționat în populația Transilvaniei. Armata este bine pregătită, cu moralul nezdruccinat și dornică de acțiune, așa încât ea este gata... să apere teritoriul național”.

Hotărîrea de a nu ceda nici o palmă de pământ românesc, dorința fiilor țării care îmbrăcaseră haina militară de a lupta cu arma în mînă pentru apărarea integrității granițelor patriei era atît de mare încît *Gazeta Transilvaniei* scria: „Sînt soldați care, fiind din satele apropiate, refuză să meargă acasă chiar pentru o noapte, fiindcă, zic ei, nu se știe ce se poate întîmpla în timpul cît lipsesc de la post”.

Cînd a sosit știrea despre știrbirea granițelor țării a început o vie frămîntare în rîndurile muncitorilor și țărănilor în uniforme militare. La Școala de ofițeri de rezervă din Bacău, de exemplu, elevii au jurat că nu le va fi conștiința împăcată decît atunci cînd partea de Nord-Vest a României va fi eliberată pînă la ultimul cîtun.

Dînd glas spiritului lor de revoltă față de încălcarea brutală a independenței și integrității teritoriale a țării noastre, fiii țării în uniforme militare au participat alături de miile de demonștranți, orășeni sau săteni, la acțiunile organizate împotriva ciuntirii granițelor României. „La Brașov — scria ziarul ilegal *Scînteia*, organul central al P.C.R., din 17 septembrie 1940 — soldații se înfrățesc cu muncitorimea revoluționară care demonstrează pe străzi”. Același lucru s-a petrecut la Cluj, Sibiu și în alte localități ale țării.

Unități militare românești zdrobesc rezistențele hitleriste din București și împrejurimi (fig. 4, 5, 6)

Exprimînd starea de spirit a fiilor țării care îmbrăcaseră uniforme, militarii din comandamentul Corpului 7 teritorial din Sibiu au ieșit din unitate și au mers pe străzile orașului în fruntea manifestanților. La adunările spontane care aveau loc, unii dintre ei au luat cuvîntul în fața maseilor, condamînd Germania, Italia și Ungaria horthyistă, exprîmîndu-și dorința de a apăra pămîntul scump al patriei. La una din adunările din Sibiu, un militar lînd cuvîntul în fața populației Sibiului a declarat: „Dacă nu vom ști să ne apărăm drepturile noastre sfinte, nu mai merităm să purtăm uniforma militară.”

Diferite documente de partid relevă participarea militarilor alături de masele populare la manifestațiile îndreptate împotriva Diktatului de la Viena. „Trebuie să subliniem — se arată în Darea de seamă a C.C. al P.C.R. cu privire la activitatea din România, datată 10 ianuarie 1941, referindu-se la evenimentele din august 1940 — că la demonstrațiile de stradă de la Cluj au luat parte soldați în masă din garnizoana Clujului”. De asemenea, în raportul din decembrie 1940, în tocmit de organizația locală P.C.R. din Sibiu, se arată că, în momentul cînd a sosit vestea despre Diktatul de la Viena, orașul era împodobit cu steaguri hitleriste rămase de la o expoziție de mostre germană. Toate steagurile au fost rupte. „Primul steag hitlerist — se arată în raport — a fost rupt de un ofițer român, ca pe urmă să dispară toate din oraș.”

Semnificative pentru hotărîrea fiilor țării de a apăra integritatea teritorială a patriei sînt și rîndurile scrise în ziua de 30 august în jurnalul de operații al Diviziei 16 infanterie: „Toți [militarii] erau gata a apăra pămîntul țării. Lozinca: «Nici o brazdă din pămîntul țării» prinsese rădăcini atînci în fiecare luptător... Ostașii au primit ordinul de desconcentrare cu lacrimi în ochi, ceea ce denotă ferma hotărîre a oamenilor de a lupta.”

Amploarea mișcării de protest împotriva Diktatului de la Viena, ura nestăvilă a ma-

selor populare, a muncitorilor, tîranilor, intelectualilor aflați sub arme față de Germania hitleristă se reflectă pregnant și în raportul șefului Legației germane din București, Wilhelm Fabricius, trimis la 3 septembrie 1940 Ministerului de Externe al Reichului. Informîndu-și superiorii că „în întreaga Transilvanie au avut loc demonstrații cu strigătele: «Nu vom ceda Transilvania!», «Jos Hitler!», «Jos cu Mussolini!» și că „nemulțumirea generală a poporului împotriva prietenilor Germaniei, adică în special împotriva Gărzii de fier” este în creștere, diplomatul nazist conchidea că pe toate aceste Marel Stat Major român „le cunoaște și le sprijină. În consecință — sublinia Fabricius — o mare parte din armată nu se va supune ordinului de retragere”.

Secția de informații politice a partidului nazist german din România consemna în rapoartele înaintate Berlinului indignarea profundă a poporului și a armatei române față de Germania și Italia. „Revolta crește vertiginos — se spune într-un asemenea raport. Chiar dacă oficialitatea românească stă pe noua linie, prietenia româno-germană se află la răscruce.” Într-o altă informare trimisă forurilor naziste de către aceeași secție, se sublinia că Diktatul de la Viena a trezit la realitate chiar și pe unii dintre acei care pînă la acea dată erau pentru o politică de apropiere față de Germania: cei care au sentimente germanofile „sînt în continuă descreștere.” Susținătorii români ai politicii, culturii și economiei germane se retrag jenați din primele rînduri de luptă, urmăriți de judecata severă a poporului, care îi întreabă: «Vă mai lăudați cu germanii?»”.

Opțiunea poporului

Numeroase unități militare aflate în partea de Nord a Transilvaniei au refuzat să execute ordinele de retragere și s-au pregătit să oprească cu forța armelor invazia cotropitorilor horthyiști. În documentul P.C.R. *Demonstrații de masă în România în legătură cu cedarea Transilva-*

niei, din 30 septembrie 1940, se arată că „la Oradea, 3 regimente de soldați s-au bari-cadat în fortificații, refuzînd să îndeplinească ordinul guvernului cu privire la cedarea Transilvaniei”.

Postul de radio Londra transmisea, într-o emisiune din 4 septembrie 1940: „Două divizii române de la Satu Mare, precum și un regiment comandat de colonelul Strat, un erou cunoscut, au refuzat să se retragă” de pe pozițiile care le fuseseră destinate să le apere. În unele locuri, militarii români, sfidînd ordinele date, s-au opus cu arma intrării pe teritoriul României a trupelor invadatoare horthyiste. La Satu Mare, în comuna Gîrbovi, în județul Sălaj, la Diosig-Bihor, la Halmei etc. au căzut în luptă cu dușmanul militari din Regimentele 4 și 10 dorobanți, 21 infanterie și 2 grăniceri etc.

Reîntregirea granițelor țării, readucerea părții de Nord-Vest a României la patria mamă a fost una dintre problemele fundamentale care au preocupat și frămîntat adînc masele populare, armata română în anii 1940-1944, a alimentat în permanență hotărîrea ostașilor români de a întoarce armele împotriva celor care sfîrtecaseră teritoriul României.

Într-o sinteză a Marelui Stat Major, pe luna martie 1941, se arată că ostașii nutresc „dorința fierbinte de a fi rezolvată” problema părții de Nord a Transilvaniei. „Acest sentiment se dezvoltă din zi în zi.” Într-o notă din februarie 1942, Serviciul Secret de Informații arăta: „Armata română așteaptă momentul dezrobirii Ardealului... Pentru Ardeal, soldatul român va lupta bucurîndu-se...”. La rîndul său, inspectorul general al jandarmeriei raporta, la 8 februarie 1942, că „soldații înapoiați, în permisiile sau concedii, recent de pe front au lansat zvonul că ostașii din toate trupele care se găsesc pe front nu vor să mai lupte”, cerînd să li se dea „teritoriul cedat Ungariei”. Un ofițer hitlerist nota, în iunie 1942, cu privire la starea de spirit a militarilor din Cor-

(Urmare din p. 13)

pul 6 armată, Divizia 4 infanterie și Regimentul 1 moto: „Tema predominantă este problema Transilvaniei. În general, starea de spirit este ostilă germanilor... Problema graniței maghiaro-române este de mare importanță la ofițeri și trupă. Actualul traseu de graniță este considerat intolerabil. Cîntecul eliberării Transilvaniei se cîntă pretutindeni.”

Într-o altă notă din 23 iunie 1942, era surprinsă starea de spirit din rîndul militarilor care considerau că armata română nu trebuie să se mai jertfească pentru Hitler, deoarece „Transilvania înjumătățită așteaptă să fie reîntregită și apărută de tinerii care mor în Răsărit pentru interesele Germaniei”.

Într-un raport din 12 octombrie 1942, privind situația din Diviziile 19 infanterie și 3 vînători de munte se afirmă că militarii acestora „nu vor să mai lupte decît în Ardeal și pentru eliberarea Ardealului de Nord, nu pentru alte scopuri”¹.

La 23 August 1944, muncitorii, tărani, intelectualii îmbrăcați în straie civile și uniforme militare au răspuns cu entuziasm și dăruire patriotică chemărilor Partidului Comunist Român, inițiatorul și organizatorul insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, întorcînd armele împotriva Germaniei naziste și angajîndu-se în războiul antihitlerist. La 25 octombrie 1944, hitlerişti și horthyişti au fost alungați din ultimele poziții ce le mai ocupau în Transilvania, punîndu-se astfel capăt definitiv consecințelor odiosului Diktat de la Viena, realitatea istorică fiind apoi confirmată de Conferința de pace de la Paris.

¹ Documentele reproduce în acest articol se găsesc la: Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, dosarele 168, 169; Arhivele Statului, București, Arhiva istorică centrală, rola 93 și fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 522; Arhiva M.A.N. — M.St.M., dosarele 220/85 și 302/1; Arhiva M.A.T., Direcția Generală a Poliției și Siguranței Statului, dosar 4165, vol. I/1940; Arhiva Muzeului militar central, dosar nr. 31/1940-1941.

nului antonescian de concentra-re a unor noi forțe militare pe frontul din Moldova pentru continuarea războiului alături de Germania hitleristă, partidul comunist și-a întărit și mai mult convingerea că singura cale pentru ieșirea țării de sub dominația Germaniei naziste era răsturnarea dictaturii antonesciene prin forța armelor, cu participarea maselor populare și a armatei. Această orientare a fost hotărîtă pentru întregul curs al luptei de eliberare a patriei.

Crearea coaliției largi de forțe — de la comuniști pînă la cercurile Palatului — a constituit factorul hotărît în asigurarea succesului deplin, fără implicații și sacrificii inutile, în organizarea, declanșarea și înfăptuirea insurecției.

Ieșirea României din războiul hitlerist și trecerea ei de partea coaliției antifasciste au constituit o grea lovitură pentru Germania nazistă. Potențialul militar al frontului german s-a micșorat, iar cel economic a fost lipsit de resursele românești petroliere, alimentare și de altă natură. Totodată, forța coaliției antihitleriste a crescut, pe un sector greu al frontului, cu întregul potențial militar și economic al României. Au fost zădărnicate planurile Comandamentului german, s-a evitat transformarea României într-un teatru de război pustiitor.

Arcul carpatic n-a mai constituit o fortăreață, prin trecătorile rămase libere, asigurate de diviziile române, forțele sovietice și române, de la Sud de Carpații Meridionali, s-au putut concentra în Podișul Transilvaniei în vederea unor operații noi, spre Cîmpia Tisei. Prin zdrobirea trupelor germane din zona interioară a fost deschisă direcția strategică a Văii Dunării, lăsînd liberă trecerea armatei roșii spre Sofia, Belgrad și Budapesta. În continuare, armata

română, încadrată operativ în Frontul 2 ucrainean, a dus lupta împreună cu trupele sovietice pentru eliberarea completă a teritoriului României, precum și a Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei. Continînd tradițiile antebelice ale luptei forțelor democratice ale țării împotriva pericolului hitlerist, lupta poporului român, în toată perioada dictaturii antonesciene, a luat aspectul unei rezistențe naționale generale, avînd ca forme principale acțiunea politică și ideologică de respingere a fascismului și de mobilizare a tuturor forțelor țării pentru întoarcerea armelor și alăturarea la coaliția antihitleristă. În august 1944, rezistența antihitleristă s-a ridicat pe un plan superior, luînd forma insurecției și a luptei armate a României împotriva Germaniei naziste și a Ungariei horthyiste.

Actul istoric din august 1944 a marcat un moment crucial în dezvoltarea României pe un drum nou. Rolul pe care l-a avut clasa muncitoare, în frunte cu P.C.R., în organizarea rezistenței antihitleriste, a insurecției naționale, participarea activă a maselor populare la înfăptuirea acestora și hotărîrea lor de a nu lăsa ca roadele victoriei să fie folosite de burghezie pentru revenirea la regimul dintre cele două războaie mondiale, existența premiselor obiective și subiective pentru profunde transformări revoluționare, care să deschidă țării calea progresului economic și social neîntrerupt, precum și împrejurările externe favorabile, au creat condițiile necesare ca lupta forțelor democratice patriotice împotriva fascismului, pentru eliberare națională, să se transforme într-o largă acțiune de masă pentru cucerirea puterii politice, desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la făurirea socialismului.

1935 — 1940

PAGINI ANTIFASCISTE DIN MANUALE ȘCOLARE ROMÂNEȘTI

Lector univ. VICTOR TĂNĂSESCU,

Institutul central de perfecționare
a cadrelor didactice

La 30 mai 1940, Legația Germaniei la București adresa autorităților de resort românești o notă prin care cerea revizuirea totală a manualului de istorie redactat de D.D. Pătrășcanu (tatăl militantului de frunte al P.C.R.,

Lucrețiu Pătrășcanu). Cererea era motivată prin faptul că „la capitolul hitlerism... se găsesc numeroase pagini care, pe lângă că sînt pline de greșeli, sînt și vădit inspirate de tendința antigermană”.

La doi ani de la instaurarea puterii hitleriste

Într-adevăr, diplomații germani aveau de ce să fie nemulțumiți. *Manualul de istoria contemporană pentru clasa a VII-a secundară* (actuala clasă a XI-a), elaborat de scriitorul și pedagogul Dimitrie D. Pătrășcanu în anul 1935, la numai doi ani de la instaurarea regimului nazist în Germania, demasca cu vehemență și curaj regimul hitlerist, subliniind pericolul ce-l reprezenta acest regim pentru poporul german însuși cît și pentru omenire. Autorul dezvăluia felul în care Führerul german acaparase puterea, arătînd că acesta își impusese dictatura sprijinit de „două milioane de soldați hitleriști constituiți în trupe de asalt”. Pătrășcanu înfiera apoi regimul de cruntă teroare instaurat de hitleriști: „Toate celelalte partide au fost dizolvate. De atunci, nu mai există altă grupare politică, nici presă liberă, nici întruniri: cenzura domnește în permanență... Hitler a suspendat Constituția democratică de la Weimar, înlocuind-o cu așezăminte în spiritul militar de la Potsdam.”

Autorul demasca, de asemenea, în manualul său de istorie, țelurile războinice, caracterul revizionist și revanșard al politicii externe a Germaniei hitleriste, prevestind că agresiunea acesteia se va îndrepta mai întîi împotriva Austriei. De asemenea, el trăgea semnalul de alarmă asu-

D. D. Pătrășcanu

pra pericolului ce plana asupra țării noastre din partea Germaniei hitleriste, în cîrdășie cu Ungaria horthyistă. „Hitler — se spune în manual — a mobilizat tot tineretul, a încălcat Tratatul de la Versailles, a întemeiat o armată mai puternică decît a lui Wilhelm

II și astăzi se pregătește temeinic de război... În viața economică, hitlerismul încearcă realizarea autarhiei, pentru a nu depinde de cineva, într-un caz de conflagrație... Germania actuală pregătește Anschlussul... și revizuirea tratatelor de pace. De aceea, duce o activitate comună cu Ungaria pentru modificarea actualelor granițe... Dar mutarea unei pietre de hotar... înseamnă declanșarea războiului. Știind bine acest lucru, Hitler totuși pregătește războiul de revanșă, oricare i-ar putea fi consecințele.”

Autorul manualului surpindea și un alt element deosebit de important — anume, faptul că marea masă a muncitorimii germane, condusă de comuniști și socialiști, constituia dușmanul principal al lui Hitler și condamna represaliile împotriva conducătorilor clasei muncitoare. Programul nazist — scria D.D. Pătrășcanu — „servește ca mijloc de propagandă și de atragere a muncitorimii, aflate sub influența marxiștilor — social-democrați și comuniști — pe care Hitler îi urmărește cu străncie, închizîndu-i în lagăre de concentrare și trimițîndu-i chiar la moarte”.

Pătrășcanu preciza, în același timp, că programul hitleriștilor „care prevedea expro-

prierea marilor averi industriale și a moșilor junkeriste, ca și etatizarea băncilor nu s-a realizat deloc, hitlerismul fiind legat prin organizarea lui tocmai de aceste așezăminte burgheze pe care făgăduia să le suprimă”.

Solidaritate umană și încredere în vitalitatea poporului

Manualul la care ne referim a fost elaborat în spiritul orientărilor burghezo-democratice ce decurgeau din însăși programa școlară elaborată în 1934, odată cu modificarea structurii învățământului gimnazial și liceal, programă în care se arată că „educația națională trebuie să rămână urzeala culturii generale... [care] poate ajuta la o întărire launtrică a țării, la câștigarea veacurilor de întărire în evoluția noastră, sau chiar la participarea noastră în dezvoltarea universală a culturii”.

Relativ la istorie, programa fixa ca scop principal al predării acestui obiect de studiu înarmarea elevilor cu „informațiile necesare asupra dezvoltării vieții politice și culturale a omenirii în general și a poporului român în special, să-i învețe a privi valoarea lucrurilor prin prisma istoriei, dezvoltându-le în același timp simțul de solidaritate umană și încrederea în vitalitatea poporului nostru”.

Fără a neglia deci educația în spiritul a ceea ce denumea „solidaritate umană”, programa accentua primatul educației patriotice, indicând profesorilor de istorie „să nu piardă nici o ocazie să dezvolte la elevi conștiința de cetățeni..., să trezească și să întărească dragostea și spiritul de jertfă față de patrie”. Totodată, se recomandă ca la cursul superior să se acorde o atenție deosebită istoriei contemporane, motivându-se că „ea servește în gradul cel mai înalt la lămurirea prezentului”. Pentru acest motiv a și fost introdus un capitol nou „privitor la curentele politice și sociale contemporane”, recomandându-se ca ele să fie tratate „cu

precauțiunea necesară și cu tact pedagogic”.

Pe aceleași temeuri a fost elaborat alt manual de istorie. Este vorba de manualul, tot pentru clasa a VII-a, redactat și publicat de Andrei Oțetea, pe atunci, profesor universitar la Iași. În analiza pe care o făcea fascismului italian, autorul demasca desfi-

A. Oțetea

ințarea de către dictatura musoliniană a libertăților democratice: „Fascismul a înlocuit statul liberal... și a realizat un cesarism care se sprijină pe miliția și syndicatele fasciste și guvernează nu pentru a asigura drepturile naturale ale individului (adică libertate, egalitate și prosperitate), ci pentru a întări puterea statului... Regimul parlamentar a fost suprimat, libertatea gândirii și asocierii desființată. Miliția fascistă, formată din 300 000 membri ai partidului, care se juxtapune jandarmeriei și poliției, supraveghează serviciile publice, porturile, garile, trenurile și împiedică orice manifestare contra regimului”.

Andrei Oțetea supunea unei aspre critici programul social al partidului fascist. „Mussolini declarase în 1921 că va împărți pământ țăranilor... Dar statul fascist în loc să recurgă la exproprierea promisă de Duce, a încercat să rezolve problema agrară punând în valoare terenurile libere din [provincia] Campania.”

Dacă adăugăm la cele de mai sus și faptul că lucrarea respectivă cuprinde și o explicare științifică și convingătoare a tzelor fundamentale ale materialismului istoric și a principalelor momente din istoria mișcării muncitorești, înțelegem și mai bine curajul politic și demnitatea profesională și civică a acestui profesor-cetățean, atașamentul său declarat față de cele mai înaintate idei ale vremii, aportul la educarea tinerei generații în spiritul luptei antifasciste — imperativul major al vremii sale.

Manualele școlare ale lui D.D. Pătrășcanu și Andrei Oțetea — veritabile busole de orientare a elevilor în conjunctura politică a vremii — și-au îndeplinit nobila misiune până în 1940. La o lună și jumătate de la trimiterea notei la care ne-am referit la începutul acestui articol, cererea Legației Germaniei s-a repetat. Ca urmare, Ministerul Instrucțiunii Publice a cerut Editurii Cultura Românească să suprimă și să revizuiască textele privitoare la „hitlerism” și la „fascism”. Peste o altă lună, editura a răspuns că va ține seama de „recomandările făcute” pentru „o viitoare aprobare”. Pe această adresă de răspuns s-a făcut adnotarea: „Aprobarea dată manualelor de istorie D.D. Pătrășcanu cl. I-VII expiră la 2 septembrie 1940.” În aceeași perioadă și-a încetat valabilitatea și manualul lui Andrei Oțetea.

Evident, în noile condiții istorice în care se afla țara, căzută practic sub dominația trupelor germane dizlocate chiar în octombrie 1940 în România, nu mai putea fi vorba de reeditarea unor manuale cu un conținut asemănător. Dar, ani de zile, manualele lui Pătrășcanu și A. Oțetea și-au îndeplinit cu cinstă menirea de a educa tineretul în spiritul patriotismului și al ideilor democratice, al antifascismului militant, și desigur, ele au continuat să fie citite de mii și mii de oameni, care le aveau în casă, devenind în felul acesta adevărate pilpiți ale conștiinței românești.

1938 — 1940

ACADEMIA ROMÂNĂ CONDAMNĂ NAZISMUL

PETRE POPESCU-GOGAN,

Biblioteca Academiei R.S.R.

Partidul Comunist Român, apărătorul cel mai hotărît și consecvent al integrității și suveranității patriei, a grupat în jurul său, a organizat și coordonat forțele democratice cele mai reprezentative, în rîndul cărora a fost mobilizată și intelectualitatea țării, în cadrul acestora aflîndu-se și membri de frunte ai Aca-

demiei Române, la lupta hotărîtă împotriva fascismului.

Să răsfoim cîteva din paginile cronicilor Academiei Române, consemnînd momente semnificative ale conduitei antifasciste a celor care, în anii 1938-1940, erau membri ai acestei prestigioase instituții.

La 8 aprilie 1938, după anexarea Austriei de către Germania hitleristă, în Aula Academiei Române, unul din iluștrii săi membri, marele istoric Nicolae Iorga, a luat cuvîntul, condamînd agresiunea nazistă: „Într-un moment cînd spiritele sunt dominate, măcar într-o parte a lumii, de ideea națională, înțelegă în forma cea mai exagerată și uneori mai superficială... cred că este de datoria istoricilor, care își dau seama de ce se ascunde sub procesul de desnaționalizare mai vechi sau mai nou, să atragă atenția... asupra vechilor elemente fundamentale... care se ascund sub această operă de asimilare în limbă... Există lucruri vechi și mari, pe care nimic nu le va distruge și a căror existență este o adevărată binefacere, pentru că prin ele și nu prin antagonisme naționale se va putea ajunge din nou la acea strînsă conlucrare între națiuni, fără care însăși adevărata civilizație stă să se prăbușească, fie și în mijlocul osanalelor de triumf ale vechiului spirit de cucerire barbară.”

Cînd, în octombrie 1938, în urma acordului de la München, Germania a anexat regiunile sudete ale Cehoslovaciei, Academia — tot prin glasul lui Nicolae Iorga — a înregistrat cu îngrijorare fapta hitleristilor: „Evenimentele... întimplă în Europa în ultimele zile... au zguduit conștiința fiecăruia..., au provocat îngrijorările cele mai legitime...”. În continuare, referindu-se la ambițiile lui Hitler, pe care acesta căuta să le ascundă sub promisiuni demagogice, marele istoric sublinia că „nici un hotăr nu poate fi pus în calea acestei aspirații [anexioniste]”.

Comunicarea lui Iorga se intitula *Principiul naționalităților și greșelile lui Bismarck*. Era, de fapt, un pretext pentru a face o semnificativă incursiune în istorie și a sublinia, indirect, implicațiile nefaste ale hitlerismului pentru destinele popoarelor continentului. „Cînd în Sud-Estul Europei, popoarele și-au arătat hotărîrea de a trăi libere cu orice jertfă — sublinia Iorga — Bismarck a considerat cu cel mai adînc dispreț această pretenție a

unor popoare barbare, care n-ar avea dreptul măcar de a trăi.”

La 28 aprilie 1939, în secțiunea istorică, economistul I. Răducanu a prezentat o comunicare despre *Economia de război*, în care sublinia, între altele, că „economia actuală a Germaniei este, în esență sa, o economie de război”, și consemna, cu îngrijorare, simptomele „acestui monstru, care este războiul”. Totodată, referindu-se la evenimentele recente, vorbitorul (doctor în economie la Berlin, în 1905) conchidea: „Să nu credeți că s-a rezolvat problema Germaniei prin alipirea Boemiei [sudete] și Austriei, ci s-a agravat.” În aceeași zi, Hitler rostea, în Reichstag, delirantul discurs prin care denunța acordul din 1934 cu Polonia și pe cel năval din 1935, cu Anglia, pregătindu-se astfel pentru invadarea Poloniei, și, odată cu aceasta, pentru declanșarea celui de-al doilea război mondial.

Pe marginea comunicării lui I. Răducanu, arheologul Scarlat Lambrino comenta: „În ce privește imperiile po-

menite..., în totalitatea lor au trăit din cuceriri, din pradă... Dl. Răducanu a spus că Germania de astăzi ar avea brațe de trimis în afară, totuși eu văd că duc în Germania brațe din Austria și Italia, prin urmare ei au de importat brațe și de exportat stăpîni — este cu totul altceva." În aceeași ședință un alt membru al Academiei, generalul Radu R. Rosetti, denunță și el una din consecințele „economiei de război”, „dezvoltarea alcătuirii totalitare a statelor, fie sub forma nazistă (germană), fie sub forma fascistă (italiană). La rîndul său, Nicolae Iorga, referindu-se la regimul nazist, spunea: „Eu sînt convins că omenirea nu poate suporta acest regim. Este foarte interesant să-l studiem acum, cum se studiază tot felul de boli prin care a trecut corpul civilizației umane. Oamenii aceștia, crezînd că se pregătesc pentru a domina lumea, nu fac decît să omoare propria lor națiune.”

În stenograma dezbaterilor din acea zi, se menționa: „Sînt anumite penetrații care vin pînă aproape de noi... O Italie în Balcani și o Germanie în apropiere.”

Începînd de la 22 septembrie 1939 și pînă la 24 ianuarie 1941, în Aula Academiei Române, generalul Radu R. Rosetti a ținut o serie de comunicări intitulate *Învășăminte din războiul în curs*, în care a comentat — pentru un cerc restrîns de colegi — evoluția conflagrației declanșate de naziști, denunțînd caracterul războiului fascist.

Semnificative pentru poziția antihitleristă pe care s-au situat membrii de frunte ai Academiei sînt și cuvintele rostite, la 10 mai 1940, de președintele înaltului for, Constantin Rădulescu-Motru, în legătură cu invadarea de către trupele hitleriste a Belgiei, Olandei și Luxemburgului și campania împotriva Franței. „Vestile venite de pe teatrul de război din Apusul Europei ne-au zguduit sufletul.

Recurgînd la bestiale represalii, aviația hilleristă organizează raiduri pirațestegî asupra capitalei României și a altor zone din țară (fig. 7, 8, 9)

Sintem vestiți că, în aceste clipe, se petrec evenimente de o gravitate covârșitoare pentru viitorul lumii întregi." Și mai departe, dînd glas hotărîrii tuturor de a continua tradiția militantă a Academiei: „Aici, între părății acestei zidiri, a rodit din belșug o muncă susținută de o nețărmurită încredere în viitorul neamului românesc. Această nețărmurită încredere va susține munca noastră și de aici înainte oricît de zguduitoare vor fi evenimentele zilei, căci nimic nu îndreptățește a o părăsi”.

Cîteva luni mai tîrziu, după Diktatul de la Viena, la 20 septembrie 1940 (în perioada 12 iulie — 20 septembrie, Academia își suspendase ședințele), C. Rădulescu-Motru declara în legătură cu răpirea unei părți din teritoriul țării de către Ungaria horthyistă: „În urma dureroa-

mejdilor, dar popor cu încredere în destinul său.” Revizind glorioasele tradiții ale acestei instituții în afirmarea și realizarea unității naționale, el arăta că în noile condiții Academia trebuia să-și intensifice activitatea științifică în slujba apărării intereselor naționale.

În aceeași ședință, istoricul I. Lupaș a dat citire protestului său împotriva atrocităților săvîrșite de horthyiști în partea de Nord-Vest a țării anexată de Ungaria horthyistă. Plenul Academiei s-a asociat la sentimentele de durere exprimate de istoricul transilvănean.

Revolta sa împotriva odiosului Diktat a fost exprimată și de Liviu Rebreanu.

Un înalt sentiment de încredere în dreptatea istorică a poporului român, grav încercat în acele momente tragice ale existenței sale, a fost

vorbitoarea între altele —, și cu rezistența neînvinsă ce a arătat-o în cursul veacurilor, va fi odată din nou ceea ce a fost.”

Împreună cu masele de muncitori, țărani și militari, reprezentanți de frunte ai culturii românești, intelectualitatea română și-a exprimat indignarea față de războiul dezastruos ce-i fusese impus. Îngrijorați de consecințele tragice pentru poporul român pe care le-ar fi adus continuarea aventurii alături de Germania nazistă, personalități marcante ale vieții științifice și culturale, membri ai Academiei Române și profesori universitari, au adresat, în aprilie 1944, un Memoriu¹ mareșalului Antonescu, prin care cereau ieșirea imediată a României din război: „Continuarea războiului — se spunea în document — ar însemna... distrugerea to-

Maî 1940: sesiunea Academiei Române

selor mutilări aduse trupului neamului nostru, care pe mulți dintre frați i-a aruncat pe drumul pribegiei și al mizeriei, o singură mîngiere ne-a rămas. Constatarea solidarității naționale. Sintem în aceeași credință, astăzi ca și înainte. Popor nefericit, pus la răscrucea tuturor pri-

exprimat și de Emil Racoviță în cuvîntarea rostită la Sibiu, ca delegat al Academiei Române la deschiderea Universității Daciei Superioare, mutată de la Cluj în acest oraș în urma Diktatului de la Viena: „Cu răbdarea poporului nostru călit de prigoanele vremurilor, — a spus

tală a țării. Pentru ce aceste jertfe care nu schimbă cu nimic realitatea situației?... Interesele vitale ale statului și poporului nostru cer imediată încetare a războiului, oricare ar fi greutatea acestui pas.”

¹ Magazin istoric, nr. 2/1967.

File de jurnal —
1940

LIBERTATEA STATELOR MICI ESTE ÎN JOC

RADU R. ROSETTI

Prin izolarea sa internațională, situația României s-a agravat la mijlocul anului 1940. Cercurile politice românești, deși diferite din punct de vedere ideologic și al pozițiilor de clasă, erau în marea lor majoritate ostile hitlerismului și au încercat, prin diverse mijloace, să-l temporizeze acțiunile. Din păcate, eforturile lor, date fiind condițiile internaționale cu totul nefavorabile, n-au putut decât să întîrzie pentru o perioadă scurtă de timp procesul de instăpînire a Germaniei hitleriste în această zonă a Europei. Răsturnarea raportului de forțe pe plan european în toamna anului 1939 și începutul celui de-al doilea război mondial, înfringerea militară a Franței în 1940, cotoarea unei mari părți a continentului au permis lui Hitler și aliașilor săi să-și impună voința în Sud-Estul Europei.

Speculînd succesele lor militare și faptul că acestea adînceau izolarea țării noastre, cercurile politice și militare naziste au stimulat activitatea agenturilor lor din România, au trecut la sprijinirea fățișă a Gărzii de fier și au manevrat pe politicienii filogermani, îndreptînd activitatea tuturor acestora spre răsturnarea guvernului Tătărescu și atragerea României în orbita Germaniei hitleriste.

Evoluția relațiilor externe ale României în cursul anului 1940 a fost determinată esențialmente de răsturnarea echilibrului de forțe pe plan internațional. Faptele sînt elocvente.

Concomitent cu încheierea procesului izolării României și a manifestării urmărilor sale, Carol II a încercat să răspundă presiunilor din ce în ce mai accentuate ale Germaniei și aliașilor săi prin concesiile economice și, pe cît posibil, să evite cedările de natură politică. Astfel, la 28 mai 1940, după cotoarea Belgiei,

Olandei, Luxemburgului și invadarea Franței de către trupele naziste, primul ministru Gh. Tătărescu a avut o întrevvedere cu W. Fabricius — ministrul german la București — transmișîndu-i o „notă solemnă” verbală, în care exprima dorința României de a întîrzi relații amicale mai strînsse cu Germania. Pentru a ușura

intrucitivă intențiile guvernului român, la 1 iunie Grigore Gafencu — adept convins al neutralității — a demisionat, portofoliul Externelor fiind încredințat lui Ion Gîgurea, cunoscut pentru relațiile sale în Germania și susținător al apropierei de cel de-al III-lea Reich.

Deaparte de a fi satisfăcut, Berlinul a răspuns a doua zi printr-o notă, tot verbală, prin care condiționa discutarea problemelor privind „apropierea”, de clarificarea, de către guvernul din București, atît a naturii viitoarelor relații româno-germane, cît și a raporturilor cu țările vecine care ridicau pretenții teritoriale față de România. În această situație, dialogul a fost întrerupt, guvernul român sperînd încă într-o redresare militară anglo-franceză și în oprirea ofensivei germane. Dar la 14 iunie germanii au intrat în Paris, iar două zile mai tîrziu guvernul francez a cerut armistițiul. Faptul s-a repercutat cu toată gravitatea la București. La 20 iunie, guvernul român a venit cu precizări, comunicînd părții germane că vedea necesară o lărgire în toate privințele a colaborării cu Reichul.

Berlinul a considerat nesatisfăcătoare aceste precizări și n-a mai dat nici un răspuns. Diplomația hitleristă a profitat însă din plin de izolarea internațională a României și, împreună cu aliașii săi, a lovit brutal unitatea statului român, prin impunerea unor dure-

roase cesiuni teritoriale care aveau să culmineze cu Diktatul de la Viena, din 30 august 1940.

Nesiguranța, primejdia tot mai amenințătoare a unei agresiuni străine au creat o stare de spirit de adîncă revoltă în rîndul poporului român. Masele populare și o parte însemnată a cercurilor politice condamnavă dictatura carlistă pentru grava situație în care se afla țara și lipsa sa de fermitate. Temîndu-se pentru soarta regimului pe care îl instaurase și făcînd și o ultimă încercare de a menține pozițiile cheie din conducerea statului în mîinile cercurilor politice anglo și francofile, la 28 iunie Carol II a remaniat guvernul Tătărescu, completîndu-l cu politicieni favorabili apropierea de Germania hitleristă. Stăpîn pe situație, Berlinul nu era dispus să accepte jumătăți de măsură: prin intermediul lui Fabricius, a comunicat că nu putea avea încredere într-un guvern condus de Tătărescu — adept al puterilor Occidentale — și în care majoritatea o deținea cea care reprimaseră Garda de fier și duseseră o politică ostilă celui de-al III-lea Reich.

După numai o săptămînă de la remanierea sa, guvernul a fost înlocuit, la 4 iulie, cu un cabinet condus de I. Gigurtu. Noua echipă era compusă din reprezentanți ai Palatului (cîțiva generali carliști), ai grupărilor cuzistă, georgistă, validistă și tehnicieni de orientare filogermană; trei portofolii au fost acordate Gărzii de fier. Dată fiind proporția pe care o deținea în guvern, extrema dreaptă a făcut un important pas spre putere.

Pe planul politicii interne, noul guvern a adoptat o serie de grave măsuri reacționare: accentuarea represiunilor împotriva mișcării comuniste, dizolvarea Parlamentului etc. În domeniul relațiilor externe s-a văzut nevoit să alunece tot mai grav pe panta concesiilor. Scrisoarea trimisă la 15 iulie de către Hitler lui Carol II cerea pe un ton ultimativ ca România să se integreze în sfera intereselor germane, altfel „sfîrșitul va fi, mai devreme sau mai tîrziu, posibil chiar în foarte scurt timp, distrugerea României”. Evenimentele atît de dureroase, tragice, din 30 august 1940, au scos la iveală nu numai puternica nemulțumire a poporului nostru față de nedreptele cesiuni teritoriale impuse statului român în vara aceluia an, dar și prăpastia care se crease între cercurile politice din jurul regelui Carol II și masele largi ale poporului. După cum se știe, rezolvarea acestui moment al crizei politice de la sfîrșitul lunii august și începutul lui septembrie 1940 a fost influențată hotărîtor de intervenția directă a Germaniei hitle-

riste, care — cu concursul Gărzii de fier și al unor politicieni reacționari — a impus, la 4 septembrie, aducerea la putere a generalului Ion Antonescu¹. Două zile mai tîrziu, Carol II a abdicat în favoarea lui Mihai, iar la 14/15 septembrie, cînd în noul cabinet Garda de fier deținea majoritatea absolută a portofoliilor, începeau cele 130 zile de guvernare a legionarilor², cele mai întinse pagini din istoria poporului român.

În toate aceste răsturnări politice interne, dar mai ales externe, petrecute în intervalul august 1939-august 1940 este explicația faptului că, dintr-o țară puternic dominată de sentimente antinaziste, România a devenit pentru patru ani — deși rezistența antifascistă s-a manifestat permanent sub diferite forme — aliata celui de-al III-lea Reich.

Relevante, pentru atitudinea unor cercuri politice și categorii sociale dominante față de alianța cu Germania, pentru poziția unor persoane și, în general, a poporului român față de Garda de fier, sînt și fragmentele din memoriile lui Radu Rosetti, pe care le publicăm în acest număr³. Ele au fost desprinse din două caiete (cele care s-au păstrat) referitoare la perioadele februarie-iunie și octombrie-decembrie 1940. În relațiile prilejuite de prezența sa la Academie, ca și de diverse alte împrejurări, Rosetti a venit în contact cu oameni de știință și cultură, diplomați români și străini, cu oameni politici, cu lumea de rînd. Părerile sale și ale interlocutorilor săi despre anumite fapte și evenimente din perioada instaurării dominației hitleriste în România confirmă, încă o dată, cit de adîncă era ostilitatea față de Hitler și aliații săi; chiar și din rîndul oamenilor politici care au ocupat funcții de răspundere atunci, mulți au privit alianța cu Germania ca pe o stare temporară și impusă, nutrinđ speranța că, atunci cînd evenimentele vor permite acest lucru, România își va relua politica sa tradițională. În același timp, notațiile academicianului Radu R. Rosetti despre Garda de fier și rolul acesteia în viața politică, îmbogățesc dosarul acuzator la adresa acestei sinistre agenturi hitleriste în România.

Cu excepția ortografiei, pe care am actualizat-o, textul reproduș respectă originalul. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte (pasajele omise se referă la probleme minore sau colaterale temei avute în vedere la selecție); adăugirile noastre figurează în paranteze drepte. Supratitlul și titlul aparțin redacției.

Vasile ARIMIA,
Vasile ȘIMANDAN

1940, 6 februarie...
Foarte bun articolul lui Iorga *Acasta e o țară*, în *Neamul românesc*,⁴ de la 4 februarie...

¹ - *Magazin istoric*, nr. 4/1968; 11 și 12/1970.

² Prima parte a memoriilor a apărut în numărul trecut.

³ În articolul respectiv, marele istoric lua atitudine împotriva presiunilor exercitate de hitleriști cu prilejul tratativelor economice româno-germane, care începuseră de cînd la București.

După-amiază, Raoul Bossy, venit pe cîteva zile de la Roma, vine să mă vadă. Spune că italienii nu se vor bate, păstrează o atitudine [de] expectativă ca să vadă cine va învinge; își mențin toate pretențiile. Mussolini nu vorbește, nu vede pe diplomați, lasă pe Ciano, el rezervîndu-se pentru momentul decisiv. Regele și prințul moș-

tenitor [ai Italiei] l-au primit bine... Italia spune Ungariei să-și amîne revendicațiunile pînă la conferința de pace. Bossy crede că Italia nu a luat angajamente precise față de Ungaria, ci numai [pe] acela de a susține în principiu revendicațiunile ei...⁵

⁵ În realitate, poziția Italiei față de Ungaria horthyistă era stabilită în termeni mult mai precisi, Musso-

10 februarie... Lizbeth Știrbey¹ la dejun; n-a putut dormi astă noapte pentru că atașatul militar german care locuiește tot la Athénée Palace, în apartamentul deasupra celui al ei, a avut invitați; cu toții s-au îmbătat ca porcii — și e a doua oară că se întâmplă aceasta — și au făcut un mare scandal, urlând, spărgând sticlele etc....

19 februarie... [Istoricul] Al. Lapedatu vine la mine... Îmi spune că I. Maniu a fost chemat la Tribunalul militar pentru a fi interogată asupra unui interviu — nepublicat la noi, dar dat ziariștilor străini și răspândit prin aceștia — ... atacând politica externă a guvernului și preconizând alianța și mergerea alături de Anglia și de Franța...

[George] Baiculescu și [Avram P.] Todor [funcționari la Biblioteca Academiei] îmi raportează că simbută s-au sechestrat în librării toate exemplarele din cartea lui Rauschning, *Hitler m'a dit* [Hitler mi-a spus]². Cu Baiculescu luasem măsuri ca să se pună la adăpost un număr de exemplare, ca persoane ce ar dori să le cumpere să le găsească acolo unde vom indica. Și Elise Brătianu, la care merg la dejun, are o rezervă din aceste cărți...

20 februarie... Slăvescu³ îmi telefonează că e angajat în negociațiuni foarte grele — dar nu spune cu cine.

Seisanu⁴ publică în *Universul* de azi un articol *Soldatul român așa cum este*, în care are aerul de a aproba oprirea vinderii cărții lui Rauschning; îl chem la telefon și-i trag o gură. Răspunde slab: că vrea să ajute lui Hitler să desmintă că s-ar fi pronunțat vreodată peiorativ despre soldatul român.

Înfiind un susținător declarat al politicii revizioniste a cercurilor horthyste. Cele două guverne se pusese de acord cu prilejul unei conferințe italo-ungare care se ținuse la Veneția, în zilele de 5-7 ianuarie 1940.

¹ Pentru identificarea unor persoane, vezi *Magazin istoric*, nr. 7/1979.

² În lucrarea respectivă are reproduse unele aprecieri jignitoare făcute de Hitler la adresa soldatului român.

³ Victor Slăvescu făcea parte din guvern, deținând portofoliul Înzestrării armatei (vezi și *Magazin istoric*, nr. 2-5/1979).

⁴ Romulus Seisanu, publicist, prim-redactor al ziarului *Universul*, în care semna, de regulă, rubrica de politică externă.

Îi spun că știe perfect că e adevărat și că de ce vrea să ajute pe Hitler și nu publică scrisoarea din *Times* de la 5 februarie⁵.

Dejunat cu Ioana și cu Lizbeth Știrbey la Athénée Palace.

Ca urmare a răspîndirii interviului lui Maniu s-a făcut o lege pedepsind aspru reproducerea pe orice cale și răspîndirea de orice știri etc., fără aprobarea cenzorului...

22 februarie. Polonii refugiați aici [după cîmpirea tării lor de către Germania hit-

Aprilie-iunie 1940: Blitzkriegul împotriva Europei Occidentale. Naziștii ocupă Danemarca...

leristă], ca să arate recunoștința lor pentru ce a făcut Crucea Roșie [din România] pentru dinșii, au organizat pentru diseară o reprezentație în folosul Crucii Roșii. [Wilhelm] Fabricius, ministrul nemțesc [în România], s-a dus ieri la Gafencu să protesteze și să amenințe că, dacă reprezentația are loc, Crucea Roșie Germană întrerupe orice relații cu Crucea

⁵ În numărul din data respectivă, ziarul englez publicase o scrisoare intitulată *Rumania*, semnată de John Capul din Leicester, care se arăta a fi un bun cunoscător al situației din România. Plăcut impresionat, generalul Rosetti sugerase redacției ziarului *Universul* să publice, în traducere, articolul respectiv.

Roșie Română. Obrăznicie fără seamă...

25 februarie... Merg la V. Slăvescu, la care găsesc pe generalul Delhomme [atașatul militar al Franței în România]. Discutăm chestiuni militare generale, războiul și altele. După plecarea lui Delhomme atrag atenția... lui Slăvescu asupra importanței ce este pentru noi de a pregăti opiniile publice din domeniul britanice — care vor participa, desigur, la conferința de pace ca state de sine stătătoare — asupra cauzei noastre...

Are grele negocieri cu nemții, care ne oferă material de război polon [capturat după ocuparea Poloniei], dar cer mai multă benzină, ceea ce nu putem da și ărcă prețul materialului...

2 martie. După ședința comisiei Bibliotecii Academiei, Tr. Săvulescu ne povestește, lui [Theodor] Capidan și mie, despre vizita sa la Berlin, unde a fost poftit să țină o conferință și unde a fost bine primit. Peste tot a constatat lipsă și descurajare... Oamenii de știință ca Sombart⁶, oameni din toate categoriile, muncitori, așteaptă cu groază primăvara...

3 martie. Luat ceaiul de dimineață la Elise Brătianu. Bine dispus; avem o convorbire despre multe și mărunte. Ea constată, ca și mine, acreala vechilor cadre ale Partidului liberal și incapacitatea lor de a pricepe cerințele zilei de azi. Ea atribuie decadența Partidului liberal acțiunii lui Gh. Brătianu, incapacității lui Dinu Brătianu, acțiunii dizolvante a lui Gh. Tătărescu.

21 martie... V. V. Tilea [ministru României la Lon-

⁶ De altfel, câteva zile mai târziu (6 martie), Germania a propus României o convenție provizorie prin care aceasta din urmă era obligată să livreze 130 000 tone petrol lunar. Tratatul pentru definitivarea convenției s-au desfășurat foarte anevoios, partea românească îărăgînd perfectarea documentelor. Exasperați, hitleriștii au trimis la București pe Clodius, cunoscutul lor expert în probleme economice, cu misiunea de a urgenta lucrările. Werner Sombart (1863-1941), economist și sociolog german; adept al noii școli istorice în care a făcut o notă aparte, încercînd să asimileze, de pe poziții burgheze, doctrina economică marxistă; autor al lucrărilor: *Capitalismul modern*, *Cele trei economii naționale*, *Socialismul german*.

dra)¹ îmi telefonează că a venit din Londra de 2-3 zile, că ar vrea să mă vadă și că a vorbit cu ministrul Propagandei ca să merg la Londra spre a face o conferință, ceva despre rolul armatelor noastre în apărarea civilizației europene. Îl întreb cînd ar urma să fiu la Londra; îmi răspunde — fine[le] lui mai. Arăt că nu pot atunci, căci avem sesiunea generală a Academiei. Propun 15 iunie; îi convine. Apoi zic că ar fi mai bine și cu caracter mai puțin de propagandă să vorbesc despre evoluția artei militare la români, în care s-ar arăta și rostul nostru militar în Orientul Europei. E de acord. Ne vom vedea mîine dimineată...

23 martie... Vine V.V. Tilea. Îi spun că m-am mai gândit la cele ce-mi propusese și că, în principiu, primesc, căci azi nu avem nici unul dreptul de a ne sustrage de la ceva care poate, oricît de puțin, folosi cauzei naționale... El este nemulțumit de situația din țară și are impresia că înclinăm spre Germania; nu e sigur despre cumînțenia dărei drumului gardiștilor de fier [din închisori]...

Plec la ora 13 la Brașov; trenul arhiplin. În vagonul-restaurant stau cu Nicu Costinescu*. Sînt și foarte mulți nemți. Costinescu zice că s-a făcut socoteala (după vizele de intrare) că sînt acum 20000 de nemți în țară. În afară de spionaj, ce or fi făcînd ei?...

27 martie. V. Slăvescu îmi spune, prin telefon, că e mult exagerată cifra de 20000 nemți veniți acum; dar numărul e totuși mare și s-au luat măsuri a nu se mai da vize de intrare în țară a acestora decît în cazuri binecuvîntate...

3 aprilie... Slăvescu vine la mine și stăm de vorbă... Este exasperat de reaua credință a francezilor care făgă-

duiesc și nu-și țin făgăduințele și de greutățile ce fac englezii transporturilor noastre [de armament comandat în aceste țări]. Nu a putut căpăta tunuri antitanc. Îi comunic convorbirile de ieri cu MacNab [atașatul militar al Angliei] și cu Delhomme. Îmi spune că anglo-francezii n-ar putea trimite în Marea Neagră decît 4-5 divizii și că au cerut turcilor să lase să treacă flota lor în Marea Neagră, dar că aceștia nu s-au învoit...

La întrebarea mea dacă e adevărat că nemții fac presiuni

...debarcă în Norvegia...

din nou, răspunde că dr. Clodius a venit să-l vadă chiar în ziua sosirii lui cu Neubacher (reprezentantul economic permanent german aici).

— Ce ne aduceți?, a întrebat Slăvescu.

Clodius a scos o hîrtie și a început să enumere o serie de cereri inacceptabile. Slăvescu l-a ascultat în tăcere și apoi i-a spus că dacă acestea sînt cererile lor, poate să le pună în buzunar și să se întoarcă la Berlin. Neamțul nici nu a mai pomenit de dîsele de atunci, iar Slăvescu a prevenit imediat pe Tătărescu și pe miniștrii pe care-i privea [chestiunea]...

8 aprilie... Seara radio-Londra și radio-București [a-

nunță] că azi dimineată flotele anglo-franceze au blocat prin așezare de cîmpuri de mine apele teritoriale norvegiene în trei locuri: la Narvik, la Trondheim și încă într-un loc mai la Sud. Norvegienii protestează, evident. Ceea ce e important e ce vor face nemții.

9 aprilie... Nemții au răspuns iute și brutal, ocupînd Danemarca și atacînd Norvegia. Dar aceștia din urmă sînt nepregătiți... Putea-vor Aliații să-i ajute? Răscoli-vor aceste neomenii pe americani și-i vor băga în luptă? Libertatea oamenilor, sub toate formele ei, libertatea statelor mici e în joc...

10 aprilie... Deși nu-i cunosc, am scris miniștrilor Danemarcei și Norvegiei spre a le spune indignarea mea și a le arăta simpatia pentru țările lor. Am îndemnat mai multe persoane să depună cărți de vizită acelor miniștri și să facă propagandă pentru ca [...] citiți mai mulți să o facă! ...

11 aprilie. V. Slăvescu, căruia îi telefonez spre a-i atrage atenția — la lumina evenimentelor din Norvegia — asu-para prezenței altor nemți în țară și a necesității nu numai a micșorării numărului, dar și a unor perchezițiuni la ei, răspunde că sînt conștienți [membrii guvernului] de acest pericol și au luat măsuri...

Azis-a văzut la Academie cum imensa majoritate a membrilor activi și corespondenții sînt pentru Aliați. Ascultarea comunicării mele s-a făcut într-o tăcere mormîntală, cu privirile țintă la hîrtă și cu o încordare a tuturor fețelor; germanofili, foarte reduși de altfel la număr, au dispărut...

* Invasia hitleristă în Danemarca și Norvegia a stîrnit o profundă îngrijorare în România. Într-o telegramă din 10 aprilie 1940, Pellegrino Ghigi, ministrul Italiei la București, arăta: „Știrile cu privire la acțiunile Germaniei în Danemarca și Norvegia au produs o puternică impresie și chiar consternare în rîndul opiniei publice românești. De altfel, după cum este și natural, soarta țărilor scandinave este asemănătoare cu a celor viitor nesigur rezervat probabil și acestor țări. În toate cercurile predomină în prezent, mai accentuat decît altă dată, îngrijorarea și preocuparea în fața pericolului care amenință din toate părțile această țară și îi subminează independența și integritatea” (Viorica Moisuc: *Diplomația României și problema suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938-mai 1940*, București, 1971, p. 282).

¹ Magazin istoric, nr. 10/1975.

* La mijlocul lunii martie 1940, legionarii au făcut o declarație de aderare la regimul carlist. Ministrul de Externe român prezentase acest fapt străinătății ca pe un „act de supunerii din partea foștilor membri ai Gărzii de fier față de condiții”. Legionarii respectivi au fost eliberați pe etape din închisori, iar la mijlocul lui aprilie, lagărele de concentrare de la Vaslui, Miercurea Ciuc etc. au fost desființate.

* Inginer, directorul Fabricii „Costinescu” din Sinaia.

25 aprilie. Adunarea de trupe germane în porturile baltice constituie desigur o primăjdie pentru Suedia. Unde vor debarca acestea?...

Cu cât se cunosc mai multe detalii asupra primei loviturii germane în Norvegia, cu atât pare mai necesară expulzarea nemților din țară, facerea de perchezițiuni la minoritari¹ și măsuri contra celor ce au alcătuit Garda de fier. Scriu lui V. Slăvescu în această privință...

28 aprilie. [Brusturoasa]... Sînt din nou izbit de bunul simț al țărănimii care pricepe foarte bine nevoia sacrificiilor (concentrări, impozite) pentru asigurarea păcii și a neatrînării...

10 mai. Radio-Londra anunță, la ora 8.15, că armatele germane au intrat astă-noapte în Olanda, Belgia și Luxemburg. Acest atac a fost prevăzut de mine în comunicările mele la Academie încă de la începutul războiului pentru cazul cînd germanii ar vrea să încerce un atac hotărît contra Angliei și Franței, prin întoarcerea Liniei Maginot și mai ales prin stăpînirea porturilor și a aeroporturilor olandeze ca baze de plecare ale unui atac contra Angliei... Totul depinde acum de puterea rezistenței belgo-olandeze și de repeziciunea intervenției anglo-franceze pentru a transforma atacul german într-o înfrîngere sau într-un nou război de poziție care ar fi în folosul Aliaților occidentali.

Dar cîtă suferință, cîți morți din cauza unui nebun și a găștii ce-l înconjoară!...

Iorga propune să depunem cărți de vizită la miniștrii Belgiei și Olandei, ceea ce voi face...

21 mai... După-amiază ședință [la Academie]. Vine și Iorga care a fost bolnav pînă acum. Mai tîrziu decît dînsul sosește [Dumitru] Caracostea (Iorga nu l-a apreciat niciodată și acum e foc pe dînsul că a fost în Germania să facă conferințe, cheltuielile fiind plă-

¹ Autorul are în vedere acele elemente din cadrul populației de naționalitate germană din România care se pusese în slujba hitleristilor.

În timpul bombardamentelor naziste, Palatul regal și numeroase alte clădiri și locuințe suferă grave distrugeri (fig. 10, 11, 12)

tite de nemți) care spune ziua bună lui Iorga. Acesta-i înțoarce spatele; Caracostea insistă; Iorga-i spune lucruri tari; Caracostea se milogăște; Iorga-l repede...

1 iunie... Ioana aduce vestea înlocuirii lui Gafencu, la Ministerul Afacerilor Străine, prin I. Gigurtu, cunoscut germanofil. A aflat-o de la doamna Lili Jora, sora lui Gafencu. Aducerea lui Gigurtu la Afacerile Străine, după numirea lui Romalo — tot germanofil, la Berlin — dă de gândit. Afară dacă nu este un bluf față de nemți...

6 iunie... După-amiază [am] făcut o plimbare plăcută la Herăstrău. În drum am luat pe generalul Delhomme cu care am vorbit o oră. Vorbim, bineînțeles, de război. Recunoaște că s-au făcut multe greșeli. Crede că Franța nu se va da bătută. Nu crede că Italia va intra în război. Îmi pune apoi o serie de întrebări, ce înseamnă schimbarea ministrului Afacerilor Străine. Răspund că în orice caz nu o schimbare a politicii externe; aceasta e dusă de rege, care nu iubește pe Hitler. Poate că venirea lui Gigurtu este pulbere în ochii nemților...

Apoi întrebă de ce dăm benzina nemților. Răspund, pentru că nu o cumpărăm dv. și pentru că singurii de la care putem căpăta armament sînt nemții. Dar acest armament nu vi-l dau de dragul dv., întrerupe Delhomme, ci pentru că au nevoie și apoi nu vă dau destule munițiuni cu dînsul. Nu știu ce munițiuni ne dau sau nu, dar tot e mai bine a-l avea cu puține munițiuni, pe care le-am putea fabrica, decît de loc, răspund eu.

Vorbim apoi de influența victorilor germane asupra alor noștri. Desigur, e mare, zic eu. Da, răspund el, am constatat-o... La o întrebare a lui despre atitudinea armatei față de diferiții adversari posibili,

răspund: trupa are încredere că se poate bate contra tuturor...

7 iunie... Dejun la laboratorul [Institutului] Cantacuzino. Și acolo, ca și peste tot, parcă lumea își reține răsuflarea așteptînd veștile din Franța. La Academie găsesc pe Iorga singur; îmi spune că e zdrobit de veștile din Franța, dar că nu o arată în public...

10 iunie... La ora 20, radio-Londra anunță intrarea Italiei în război alături de germani. Deci nu am avut dreptate... Au așteptat ca Franța

și că-i voi vorbi — ceea ce era unul din scopurile acestei întâlniri — și după răspunsurile ce le voi căpăta, voi scrie sau nu lui Antonescu. Mă întreabă dacă să nu se ducă să vorbească ea cu d-na Antonescu; îi spun că da.

Ca și Slăvescu, ieri, își exprimă teama ca Antonescu, absentindu-se spre a merge în Italia, legionarii să nu facă vreo blestămăție în lipsa lui. De altfel se arată pesimist asupra rezultatului acestei vizite...

26 octombrie. Luat ceaiul cu Ioana și Elise Brătianu... Se naște, între cea din urmă și mine, o lungă discuție despre viitorul unei Europe unite, sub dominațiunea lui Hitler. Susțin că... ce mă sperie și în special pentru generația nepoților mei și cele următoare (cea a mea și a copiilor mei fiind crescută în altă atmosferă) este starea de opresiune sufletească și mai ales intelectuală sub care vor trăi, este neantul cultural al unui regim totalitar (dovadă improductivitatea totală literară, artistică și științifică pură — nu în științele de aplicație — sterilitatea intelectuală a regimurilor lui Hitler, Mussolini...).

Credeți-mă este că nefcătușarea spiritelor nu poate avea loc decît prin victoria englezilor sau în orice caz prin nezdobirea Angliei și prin alianța ei cu U.S.A.

La amiază merg la Ministerul de Interne, să văd pe generalul Petrovicescu; pare îmbătrînit și dă impresia că se ferește a vorbi deschis... Îi spun apoi ce impresie rea fac și ce îngrijorare aduc acțiunile de samavolnicie a[le] legionarilor. Răspunde că au fost numai puține incidente ici și colo și fără importanță. Cum fără importanță?, spun eu. Dar cele petrecute la Ambasada polonă, distrugerile asupra casei ocupate de Reed, secretarul

³ În zilele de 14-16 noiembrie, Antonescu, însoțit de ministrul de Externe, M. Sturdza, Constantin Papanace și alți frunțiști legionari, au făcut o vizită la Roma, la invitația lui Mussolini. În cursul convorbirii dintre cei doi dictatori, Antonescu a protestat împotriva Diktatului de la Viena. Altfel Mussolini, cît și ministrul italian de Externe, contele Ciano — principalii autori, alături de Hitler și Ribbentrop, al monstruoasei nedreptăți făcute României — nu au împărtășit însă punctul de vedere al lui I. Antonescu.

...cotropesc Olanda...

să fie la strîmtoare... Din punct de vedere moral, acțiunea Italiei este scirboasă...

24 octombrie... Elise Brătianu vine la mine și-mi propune să scriu lui Antonescu, ca să-i atrag atențiunea asupra nelegiuirilor ce comit legionarii, intrînd prin casele oamenilor și sechestrînd ce găsesc. A auzit și ea despre multe asemenea fapte. Îi spun că am întîlnire poimîine cu generalul [Constantin] Petrovicescu, ministrul răspunzător de ordine publică,

² În mai multe rînduri, în jurnalul său generalul Rosetti apreciease că Italia nu va intra în război împotriva Franței și Angliei.

¹ La 22 mai s-a semnat Convenția secretă asupra schimbului de armament german contra produse petroliere române, completată cu un *aide-memoire* la 27 mai. „Pactul petrol-armament” a fost, în primul rînd, consecința prăbușirii Frontului de Vest, care a dus la pierderea alianțelor politice și militare tradiționale ale României și la deplina izolare internațională a țării noastre.

Legăției engleze, dar cazul Perry Clark etc.¹ Da, răspunde Petrovicescu, dar s-au luat sancțiuni severe. Ce sancțiuni, spun eu, I-ameni nu știu nimic de ele. Dacă pedepsiți, arătați-o, ca lumea să știe că sunteți stăpâni pe situație. Nu putem arăta că Legiunea e vinovată când avem pe șeful ei ca vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Cum, replic eu, când Antonescu și Petrovicescu sînt generali activi și în guvern, puteți da la iveală că generali români au fost sau sînt netrebniți, puteți publica [decii] că alții sînt neglijenți sau fură și nu puteți arăta dezaprobare pentru faptele legionarilor?! Mă miră aceasta...

În rezumat, Petrovicescu nu mi-a făcut impresia de a fi la înălțimea situației sale...

27 octombrie... Plec la Brașov. Trenurile întîrziate din cauza manifestației legionare de la Predeal². Privesc la fețele legionarilor ce umplu atît trenurile lor speciale, cît și celelalte. Această privire superficială nu-mi arată suferințe dornice de un ideal de bine și de dreptate, [ci]... numai satisfacerea unor apetituri...

28 octombrie... Seara, radio Londra anunță agresiunea italienilor contra Greciei. Acțiune de hoți la drumul mare...

2 noiembrie. Raoul Bossy... trece pe la mine și-mispune ce a pătimit [ca ministru plenipotențiar la Roma] cu prilejul sentinței [Diktatului] de la Viena. Pînă-n ultimul moment Ciano (cu colaboratorii săi) și Mackensen [ambasadorul hitlerist la Roma] l-au asigurat că

nu va fi nici un arbitraj, nici ultimatum. Acum nemții și italienii spun că soluția... e ceva temporar, ca să fie liniște în această parte, dar că conflictul ruso-german nu va întîrzia...

El e mulțumit, după atîtea emoții, să meargă [ca ministru plenipotențiar] la Berna, care e și un centru interesant de informații.

Legăția germană, care a închiriat de la Academie localul fostului Minister al Justiției (închiriat pînă acum C.A.M.), instalează într-insul un post de emisiune.

...Belgia, Luxemburgul și Franța...

¹ Într-o notă remisă Ministerului Afacerilor Externe al României, Legăția din București a Marilor Britanici scrie: „Persoane făcînd parte din poliția legionară au arestat la Ploiești, în ziua de 25 septembrie 1940, pe d-nii Charles R. Brazier, Charles R. Joung, Alfred C. Anderson, John Edward Treecy, d-na Treecy. La 28 septembrie 1940 a fost arestat d-nul Herbert F. Grant, tot la Ploiești, la 1 octombrie 1940, d-nul Perry Clark, la București”. Legiionarii — avînd concursul mascat al autorităților hitleriste din România — au comis asemenea samavolnicii și împotriva unor cetățeni greci și polonezi.

² Pentru a întări psihoză specifică organizațiilor mistico-fanatice și sperînd că în acest fel vor obține simpatii în masă, legionarii au pus la patul o suită de manifestații cu prilejul cărora s-a exagerat cultul „morții legionare” și al războaielor. Ei au organizat numeroase procesiuni mortuare (deshumări și reînhumări, parastase, înălțări de troite etc.).

La dejun am pe Reed, secretarul englez... Reed e într-o fază pesimistă și crede că la finele războiului — oricare ar fi — Anglia nu se va mai ocupa de Europa, ci va forma un soi de unitate politică cu U.S.A., iar centrul Commonwealthului se va muta în Canada. Crede că Germania vrea să transforme România în bază de plecare pentru un atac contra Turciei. Crede că Legăția [engleză] va porni în curînd din București și, la întrebarea mea de ce, căci Bucureștiul este acum un excelent centru de informații pentru dinșii, răspunde că prezența legăției lor aici servește nemților de pretext pentru a

ne cere mereu noi concesiuni. Parcă nu vor cere ei și fără asta...

3 noiembrie... Lungă convorbire cu Bossy, care vine să mă vadă din nou. Mă întreabă multe, mai ales despre stările din țară. Îi spun cam tot ce e notat în aceste pagini...

Plimbare pînă la Herăstrău. Întîlnit pe [legionarul] Costi Greceanu, noul ministru la Berlin, foarte sigur de succesul său și anunțînd în curînd mari succese diplomatice. Anunță rechizarea lui C. Karadja [din Germania], foarte bun consul, dar frecventînd numai cercuri ostile nazismului [știm asta]...

4 noiembrie... Dejunat cu Lizbeth Știrbey la Athénée Palace; plin de nemți și de nemțoaice.

6 noiembrie... Pentru poimîne se organizează două serii de ceremonii: unele aici, pentru ziua regelui și pentru Ordinul „Mihai Viteazul”, altele la Iași, ale Gărzii de fier...

7 noiembrie... Vine Slăvescu, revoltat de chemarea mereu la diferitele comisiuni de anchetă³; n-are nimic pe conștiință și comisiunile chiar se miră de chemarea sa, dar e jignit de publicitatea ce se dă chemării sale...

9 noiembrie... Seara, radio [București] anunță intrarea lui M. Cănciov în minister în locul lui Gh. Leon⁴. E o numire bună; poate că va rezista mai mult Legiunei ca Leon.

11 noiembrie... Acum 22 ani a încetat un măcel [primul război mondial], azi e în curs un altul!

³ La 23 septembrie 1940 legionarii din guvern și generalul Antonescu au instituit o comisie însărcinată cu „ceretarea și trimiteră în judecată a celor care au comis crime și delictu cu prilejul acțiunilor politice, începînd din ianuarie 1933”. Legionarii au folosit prilejul pentru a se răfu cu adversarii lor politici.

⁴ În guvernul constituit la 14/15 septembrie 1940, profesorul Gh. Leon primește portofoliul Economiei Naționale, fiind secundat, ca subsecretar de Stat, de legionarul Corneliu Georgescu. Începînd cu 10 noiembrie, departamentul Economiei Naționale a fost încredințat lui M. Cănciov.

12 noiembrie... Lungă vizită a lui V. Slăvescu. Spune că Antonescu face o greșală voind a da afară din armată atîția ofițeri... Cei ce aleg pe cei de dat afară nu sînt nici ei *à la hauteur* [la înălțime]...

Despre intrarea lui M. Căncicov în guvern observă că nu-și explică cum, după ce acesta a fost omul fostului rege și al lui Murdăreanu [Urdăreanu], face acum parte din acest guvern...

Un țaran de la Slobozia a lămurit astfel cutremurul de alaltăieri [10 noiembrie 1940]: „Se scutură țara de nemți!”

14 noiembrie. Italienii în-casează în succese și distrugerii, ceea ce mă bucură, deși îmi dau seama că vor putea aduce forțe covârșitoare în contra grecilor...

23 noiembrie... Radio-București a anunțat la 14.30 că Antonescu a aderat, la Berlin, la Pactul tripartit¹. Nu mă pot lămuri nici de ce, nici ce putem cîștiga prin asta.

24 noiembrie. O notă în *Universul* spune că ceea ce a făcut pe Antonescu să adere la Pactul tripartit este afirmațiunea că cei ce l-au încheiat și deci și cei ce aderă își recunosc dreptul la un spațiu vital. Aceasta ar fi pentru noi evident, între altele toată Transilvania. Dar și Ungaria a aderat la acest pact și ea consideră toată Transilvania ca spațiul ei vital. Cum se împacă aceste două drepturi asupra unui același spațiu vital?...

25 noiembrie... D-rul Efimescu a fost ieri la moșia sa din Buzău. A fost impresionat de pornirea țărănimii contra legionarilor, cărora le atribuie toate pacostele căzute asupra țării...

27 noiembrie... [Juristul] Andrei Rădulescu vine să-mi

¹ În zilele de 22-24 noiembrie, însoțit de majoritatea căpeteniilor Gărzii de fier, generalul Antonescu a făcut o vizită în Germania. El a avut convorbiri cu Hitler, Ribbentrop și mareșalul Keitel. Dictatorul român, declarîndu-se „gata să lupte cu arma în mînă împreună cu puterile Axei”, a semnat documentele de aderare la Pactul tripartit, pecețuind astfel înglobarea țării noastre în blocul politic și militar al statelor aflate sub hegemonia Germaniei hitleriste.

spună că știe din două izvoare deosebite că astăzi noaptea legionarii au intrat în închisoarea din fortul Jilava (cum? mă întreb) și au ucis 63 din cei deținuți acolo ca preveniți [reținuți] pentru asasinarea legionarilor sub fostul regim. Dacă e adevărat, e grozav, e un act de anarhie... Antonescu ar fi spus că ia măsuri. Dacă nu ia, și imediat, e anarhie, și el și țara [or să] se ducă de ripă. Să deie ordine armatei, care va executa orice ordin al său, să dezarmeze pe energumeni și să iei imediat măsuri contra celor ce au făcut această crimă...

28 noiembrie... Aseară radio a dat la iveală un comunicat al lui Antonescu foarte franc anunțînd masacrul de la Jilava, dezaprobindu-l și anunțînd sancțiuni. Azi dimineață s-a repetat și s-a dat la iveală legea arătînd sancțiunile contra principalelor categorii de blestemății și crime făcute de legionari. E bine, dar trebuie a aplica sancțiunile și a le da la iveală.

Chem pe generalul Petrovicescu la telefon și-l îndemn să aplice sancțiunile și să le deie la iveală. A răspuns că așa va face...

Vorbesc cu B[arbu] Stirbey... Îmi spune că circula zvonul că și Iorga și Madgearu au fost uciși ieri. Zvonul mi se confirmă de V. Slăvescu, informat de cumnata sa, soția directorului general al Siguranței [Al. Gr. Ghika]. Merg la V. Slăvescu, care face bine că nu iasă deocamdată din casă. Repetă cele de mai sus și spune că o sumă de persoane ce se cred amenințate s-au refugiat la Ministerul de Interne (Argetoianu, Tătărescu etc.). Și el e de părerea mea că acum situația lui Antonescu s-a în-tărit și că poate lua măsuri de supunere a legionarilor. De asemenea e de părerea mea că înmormîntarea lui Iorga trebuie făcută cu alai.

Delegația [Academiei] se în-trunește și mă cheamă. Le spun, la cerere, ce știu. Rămîn aiurii și nu știu ce să facă. Insist ca Motru să ceară imediat audiență lui Antonescu (ceea ce și face) și

să-i spună că Academia nu poate în nici un caz să lase ca Iorga să fie înmormîntat ca ori și ce terchea-berchea. (Dacă-și fi eu Antonescu aş urma carul funebru ducînd pe Iorga la locașul de veci...) Lui Brătrescu Voinești, venit la mine, îngrozit de uciderea lui Iorga, îi spun să se ducă și el la Antonescu să-i vorbească la fel ca Motru...

Ora 15.30. Grozave vremi mai trăim... Ași fi vrut să însemn cîteva cuvinte despre Iorga; nu pot însă să-mi adun ideile. Un lucru: precum, cu luni înainte de detronarea fostului rege [Carol II] am avut un soi de presimțămînt că așa se va isprăvi domnia lui nefastă, tot așa, de trei luni, am avut mereu un presimțămînt despre asasinarea lui Iorga de către legionari.

Motru a fost la Antonescu care a spus că nu se opune ca la cimitir să meargă cită lume vrea, dar familia lui Iorga, după dorința acestuia, nu vrea să asiste nimeni, nici să trimită flori.

29 noiembrie... Multă lume la mine, cîntînd mai ales încurajare (colonelul V. Bi-anu, G[eorge] Oprescu, Elise Brătianu, aceasta crezînd că cu prilejul înmormîntării [re-inhumării] lui Codreanu, mine, legionarii vor face un masacru general), multe telefoane.

D-na Iorga a revenit asupra hotărîrii sale și, după comemorarea în ședință [la Academie], vom merge cu toții la ceremonia funebră.

Cînd vine cu corespondența la raport, Baiculescu spune că printre legionari (avem și aici) [între funcționarii Academiei] circula următoarele pronostici: vor uide încă 2 000 oameni politici, apoi pe francmasoni și apoi vor curăți rîndurile proprii...

La Academie, după-amiază, îngrijorare și mai ales îngrijorare că nu s-au isprăvit asasinat. Circulă fel de fel de zvonuri... Cuvîntarea sa [a lui Motru] despre Iorga e mai bună decît mă așteptam. La cimitir, lume multă...

Text selectat și note:
Marian ȘTEFAN

DOI GENERALI ÎȘI AMINTESC

În cadrul pregătirii cotiturii istorice de la 23 August 1944, Partidul Comunist Român, forțele social-politice coalizate pe platforma luptei antifasciste au luat în mod prioritar în calcul starea de spirit antihitleristă a maselor populare și a armatei, care creștea permanent în largime și adâncime, atingând, în primăvara și vara anului 1944, intensitatea maximă. Pe acest fond, armata s-a transformat treptat într-o componentă de bază a forțelor rezistenței antifasciste a românilor. În amplul și complexul proces desfășurat se remarcă atitudinile, pozițiile și acțiunile concrete ale generalilor și ofițerilor patrioți din organele superioare ale comandamentului militar, care, în forme extrem de variate, și-au manifestat dezacordul cu conducerea politică a statului, ostilitatea profundă față de armata hitleristă, îngrijorarea pentru soarta țării, dorința și decizia de a contribui la salvarea națională. Unii dintre ei au fost antrenați în acțiuni directe, ca urmare a legăturilor stabilite de Partidul Comunist Român, a influenței exercitate de personalități din conducerea celorlalte organizații din Frontul Patriotic Antihitlerist, din Blocul Național Democrat, din cercurile Palatului regal. Astfel, o serie de cadre superioare, printre care generalii Constantin Sănătescu, șeful Casei militare a regelui, Constantin Vasiliu-Rășcanu, comandantul Corpului 5 teritorial, Constantin Anton, șeful de stat major al Inspectoratului General al Jandarmeriei, colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei, au lucrat nemijlocit cu reprezentanții Partidului Comunist Român în vederea pregătirii militare a insurecției. Acțiunile i s-au raliat, de la început sau pe parcurs, generalii activi Mihail Racoviță, Iosif Teodorescu, Constantin Niculescu, Ilie Crețulescu, Titus Gîrbea, generalii în rezervă Gheorghe Mihail, Victor Dombrovski, colonelii Emilian Ionescu, Valeriu Șelescu, Gheorghe Zamfirescu, Radu Ruscescu, cărora li s-ar putea adăuga încă numeroase nume. Alți generali și ofițeri, cu importante funcții de răspundere, s-au înscris pe direcția principală pe

care o indicau interesele fundamentale ale patriei în mod independent de forțele organizatoare ale actului crucial de acum treizeci și cinci de ani.

În a doua dintre categoriile menționate se rînduiește și generalul de corp de armată Ilie Șteflea, fost șef al Marelui Stat Major, între 20 ianuarie 1942 și 23 august 1944. El a înlocuit în acest post pe generalul Iosif Iacobici, demis de mareșalul Ion Antonescu pentru că și-a creat „preocupări” la care nu avea „dreptul” și, în schimb, a „neglijat pe cele obligatorii”. Dar și noul titular avea să-și creeze preocupări asemănătoare. Contactul cu ansamblul realităților, analiza și interpretarea acestora, operate personal, ca și prin intermediul organismelor specializate din subordine, l-au determinat pe generalul Șteflea să adopte o conduită în flagrantă opoziție cu politica Germaniei naziste privitoare la forța militară română, conduită convergentă însă, în multe privințe, cu obiective majore urmărite de mișcarea de rezistență.

Nutrind convingerea intimă că războiul era pierdut pentru Germania, generalul Șteflea și-a propus să întreprindă tot ce depindea de el pentru a crușa armata română, pentru a o sustrage de la dezastrul spre care era împinsă și a o conserva în vederea apărării patriei. Generalul Șteflea a înfățișat de nenumărate ori situația grea a armatei române, a denunțat cu vehemență samavolnicile săvârșite împotriva ofițerilor și soldaților români de către Wehrmacht, s-a opus multor cereri și pretenții ale acestuia, a evitat colaborarea cu organele politice naziste și a avut dese altercații cu cele militare ale germanilor, a răspuns apostrofelor lui Antonescu, inclusiv prin înaintarea demisiei în două rânduri (7 august 1942 și 23 aprilie 1944).

Acționînd din inițiativă proprie, generalul Șteflea a reușit să ferească de ororile războiului hitlerist cîteva sute de mii de ostași români, trimițînd pe front cît mai puțini și re-trăgînd de acolo cît mai mulți, a vegheat la întărirea marilor unități și unități din interior, spre a dispune de capacitatea necesară în con-

fruntarea pe care o intuia ca inevitabilă pentru eliberarea părții de Nord-Vest a României, smulșă din trupul țării prin Diktatul de la Viena.

Atitudinea generalului Șteflea este pusă în evidență, pe de o parte, de nemulțumirile frecvent exprimate de Antonescu la adresa activității Marelui Stat Major, de antipatia nedismulată a căpeteniilor hitleriste față de persoana aliată în fruntea acestor for militari (ilustrată, printre altele, și de faptul că generalul Șteflea a fost singurul șef de stat major dintr-un stat „aliat” căruiu nu i s-a conferit „Crucea de fier”), iar, pe de altă parte, de aprecierile pozitive emaneate chiar în acea vreme din tabăra antifascistă.

Sînt revelatoare în acest sens mai multe emisiuni ale postului de radio „România liberă” al emigrației comuniste române din U.R.S.S. asupra concluziilor trase de generalul Șteflea în urma unei inspecții efectuate pe teatrul de operații. „Comandamentul german — se spunea în emisiunea din 26 ianuarie 1943 — s-a sesizat de raportul generalului Șteflea, șeful Marelui Stat Major român, făcut cu ocazia inspecției sale pe front. În acest raport, generalul Șteflea și-a exprimat indignarea sa față de situația în care se află trupele noastre de pe front și a cerut mareșalului Antonescu să nu mai trimită alte divizii. Protestul generalului Șteflea a găsit mai mulți aderenți printre ofițerii de stat major.” A doua zi, comentind discuțiile de la Legația germană din București asupra aceluiasi raport și încercarea ministrului plenipotențiar Killinger de a provoca îndepărtarea șefului Marelui Stat Major al armatei române, postul de radio citat lansa apelul: „Domnilor ofițeri, nu permiteți nici o lovitură contra generalului Șteflea...”.

O sinteză a activităților care definesc conduita generalului Ilie Șteflea în funcția de șef al Marelui Stat Major este cuprinsă într-un memoriu întocmit de el la 15 martie 1945, relativ la trecerea în poziția de retragere prin Înăl-

tul decret regal nr. 312 din 10 februarie 1945, memoriu din care reproducem câteva fragmente².

În continuare punem la îndemîna cititorilor unele secvențe din memoriile inedite ale generalului (r) Titus Gîrbea, care se referă la primăvara și vara anului 1944. Întors în țară din misiunea ce avusese în Germania, după o scurtă ședere la comanda unei brigăzi, lui Titus Gîrbea i s-a încredințat conducerea unei misiuni militare române de legătură, reprezentînd Marele Stat Major pe lângă O.K.W. (Înaltul comandament al forțelor armate germane) și O.K.H. (Înaltul comandament al armatei germane de uscat). Afîind de noua lui misiune, și avînd vechi raporturi de serviciu, generalul Constantin Sănătescu a obținut de la el o serie de date deosebit de utile pentru pregătirea militară a insurecției. După flecare vizită făcută în Germania, Titus Gîrbea s-a întîlnit, în secret, cu C.Sănătescu, comunicîndu-i ceea ce îl interesa conducerea mișcărilor insurecționale: măsurile preconizate de comandamentul suprem hitlerist, cu privire la preîntîmpinarea și zădărnicirea unei eventuale defecțiuni a României, aspecte ale stării de spirit din conducerea militară germană, precum și ale situației Wehrmachtului în zona Frontului de Sud-Est. În plus, după rapoartele pe care le prezenta lui Ion Antonescu, generalul Gîrbea îi împărțea generalului Sănătescu reacțiile dictatorului.

Relatările din paginile ce urmează contribuie la înțelegerea mai cuprinzătoare a complexității momentului în care a avut loc evenimentul memorabil de la 23 August 1944, dezvăluie și pe această latură multitudinea de factori pe care Partidul Comunist Român i-a luat în considerare și i-a folosit, relevă încă o dată capacitatea de organizare de care a dat dovadă eroicul partid al comunistilor români, în acel moment de răscruce al istoriei naționale.

General-maior Constantin ANTIP

Șeful Marelui Stat Major rezistă presiunilor Wehrmachtului

General ILIE ȘTEFLEA

La 20 ianuarie 1942 am fost numit șef al Marelui Stat Major și abia după o lună, la 26 februarie 1942, am luat cunoștință de conținutul a-

celeii scrisori [din 5 ianuarie 1942, prin care I. Antonescu promitea noi trupe pentru acțiunile din Cotul Donului].

Inițial, am convins pe fostul Conducător al Statului că în primăvara anului 1942 nu mai putem trimite pe front nici o divizie din interior, din cauză că diviziile suferiseră prea mari pierderi

pină la Odessa și aveau nevoie de timp îndelungat pentru refacere. Ulterior, am prezentat fostului Conducător o serie de sinteze informative asupra armatei ungare, din care rezulta clar că nu trebuie să mai trimitem alte divizii pe front, fiindcă ne expunem să rămînem în interior cu un număr de mari

¹ Magazin istoric, nr. 3/1967.

² Textul pe care-l reproducem respectă originalul. Interuperile sînt marcate prin trei puncte, iar cuvintele introduse de noi prin paranteze drepte. Titlul și substituirile aparțin redacției — n.r.

① Din cronica luptei revoluționare a maselor muncitoare, în frunte cu P.C.R., împotriva ofensivei capitalului și a primejdiei fasciste: **Grivița 1933.**

② Întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste a deschis drumul participării României la războiul antihitlerist, marcat de un considerabil efort material și uman. Tabloul pictorului M. Rusu evocă un moment sărbătoresc: **Întoarcerea soldaților de pe frontul antihitlerist**

③ ④ Imagini ale noilor transformări din patria eliberată: **Pentru pâine și Reconstrucție**, compoziții de Spira Chintilă

unități mult mai mic decât avea la acea dată Ungaria.

Fostul Conducător al Statului n-a admis necesitatea de a păstra forțe în contra ungarilor, pe motiv că nu vor îndrăzni să ne atace atîta timp cît armata germană va fi puternică. În cele din urmă am prezentat fostului Conducător un plan de campanie în contra Ungariei, din care rezulta clar că dacă mai trimitem trupe din interior pe front, ungurii vor rămîne atît de puternici și superiori nouă, încît, în cazul că ne vor ataca, vom fi nevoiți să părăsim întreg Ardealul și să ne retragem pe Carpați. Pe acel plan, fostul Conducător a pus rezoluția: «Este ridicolă lucrarea întocmită de Marele Stat Major. Toți se vor întreba: Acesta este creierul Armatei?».

În urma acestei rezoluții, prin raportul nr. 9 am cerut să fiu înlocuit la șefia Marelui Stat Major. La raportul meu am primit răspuns prin generalul Pantazi, fost ministru de Război, că: «Sîntem în război și Conducătorul Statului vă va înlocui la șefia Marelui Stat Major cînd va crede nimerit...».

Toată stăruința pentru a salva cît mai mult...

A trebuit să rămîn la șefia Marelui Stat Major, hotărît să pun toată stăruința pentru a salva cît mai mult, dacă nu voi putea tot.

Ajutat de:

— Generalul Mardare So-
crat, fost subșef al Marelui
Stat Major la compartimen-
tul organizare, mobilizare și
dotare;

— Generalul Borcescu [E-
nache], fost șeful Secției I (or-
ganizare și mobilizare) și de

— Colonelul Nestorescu, șef
Secției IV (dotare), am
procedat în modul următor:

— numai în formă, întoc-
mind situații false, am trans-

Forțele insurecționale zădărnicesc al-
cui hitlerist asupra Bucureștilor. În
imagini: tehnică de luptă inamică dis-
trusă de armata română și de forma-
țiunile de luptă patriotice (fig. 13,
14, 15)

format toate diviziile de infanterie în divizii ușoare, reducându-le efectivele la 6 batalioane. În realitate însă le-am păstrat vechea organizare pe 9 batalioane luptătoare și 3 de marș. Pe front am trimis diviziile numai cu 6 batalioane, iar pe celelalte 6 le-am păstrat în țară;

— am mai oprit în țară toată artileria diviziilor de dublură (D.25, 26, 27, 31, 32 și 35), jumătate din artileria de munte, majoritatea artileriei grele, precum și comanda unui divizion de artilerie și cîte o baterie de fiecare divizie plecată pe front;

— am pretextat că diviziile, destinate să plece pe front în primul eșalon, aveau mari lipsuri, pe care e necesar să le completăm cu materiale de la diviziile ce ar fi urmat să plece în al doilea eșalon, reușind astfel să păstrăm în țară toate diviziile ce ar fi trebuit să formeze eșalonul al doilea, care n-a mai plecat.

Procedînd astfel am putut cruța 120 000 ostași, prin trimiterea pe front a primului eșalon numai cu jumătate de efectiv și 100 000 ostași prin păstrarea eșalonului al doilea în țară. În fine, am cruțat o mare cantitate de armament și echipament, cu care am refăcut diviziile distruse după dezastrul din Cotelul Donului și Stepa Calmucă...

Fostul Conducător al Statului n-a luat cunoștință de aceste cruțări decît în primăvara anului 1943, cînd, prezentîndu-i planul de reorganizare a marilor unități distruse la Cotelul Donului, Stalingrad și Stepa Calmucă, a trebuit să-i prezint și posibilitățile de realizare.

La 13 august 1942, am fost informat de către atașatul militar român la Berlin, asupra modului cum intenționează înaltul Comandament german (O.K.W.) să întrebuițeze trupele române de la Est de Bug. Prin raportul nr. 310 197 din 15 VIII 1942, am cerut fostului Conducător al Statului să aprobe o intervenție la O.K.W. pentru a nu duce trupele române în Stepa Calmucă (direcția Stalingrad) și să le folosească numai pe litoralul

Ilie Șteflea

Mării Negre și în Caucazul de Vest. La raportul meu, fostul Conducător a răspuns cu ordinul nr. 93 din 19 VIII 1942 în care mă acuză de defetism, afirmă că: «pentru cîștigarea războiului va merge oriunde» și-mi dă sfatul «să văd lucrurile prin secole, nu prin moșteniri egoiste!».

Desfășurarea ulterioară a operațiunilor mi-a dat totală dreptate...

După acest dezastru [este vorba despre bătăliile din Cotelul Donului, Stalingrad și Stepa Calmucă, unde — datorită încăpățînării Comandamentului german și refuzului lui Antonescu de a lua în considerare propunerile făcute — armata română a înregistrat mari pierderi] am început lupta cu mareșalul Mannstein, care avea sub ordine trupele noastre și care, susținut de O.K.W., urmărea să oprească pe cei 320 000 ostași români înapoia frontului, pentru urgentă reorganizare și întrebuițare în luptă. Printre măsurile luate de mareșalul Mannstein, spre a împiedica plecarea trupelor române de pe front, a fost dispozițiunea dată trupelor germane de a nu le mai hrăni.

În această situație, am luat măsura ca toți ostașii luptători să fie evacuați în țară ca bolnavi, cu trenurile sanitare și cu trenurile ce se întorceau goale de pe front. Spre a nu afla comandamentele germane de această măsură, am trimis ofițeri din Marele Stat Major care să comunice verbal și direct tuturor comandanților de mari unități, procedeele de folo-

sit pentru reușita evacuărilor.

Prin aceste măsuri, numai prin centrul de deparazitare Tighina au trecut 135 000 ostași, evacuați ca bolnavi...

În toamna anului 1943, cînd s-a rupt legătura pe uscat între Crimeea și țară, m-am dus cu avionul în Crimeea și am văzut pe teren situația în care se găseau trupele noastre.

Toți ofițerii din Crimeea cu care am vorbit își dădeau seama că ruperea frontului în Peninsula Kerci și, mai ales, în gîtul Perekop de către forțele U.R.S.S. ar constitui un dezastru pentru trupele româno-germane din Crimeea. Cu toate acestea ruperea frontului era pe cît de periculoasă, pe atît de posibilă, în cauză că în Crimeea erau trupe insuficiente și mai ales nu existau decît 47 tunuri de asalt, incapabile să intervină pe cele două direcțiuni excentrice: Kerci și Perekop.

În această situație grea, nu exista decît o singură scăpare: trupele și materialul din Crimeea să fie succesiv evacuate pe calea aerului și pe mare, înainte de a se produce atacul în forță al armatei U.R.S.S.

Am raportat situația și propunerile fostului Conducător al Statului și, după ce am obținut aprobarea, m-am dus la O.K.W. și am cerut în scris evacuarea trupelor din Crimeea.

Din nenorocire nici la prima intervenție, nici la cele următoare Hitler n-a vrut să cedeze, pretextînd la început că va lua ofensiva din capul de pod Nicopoli [Nikopol] și va desprinde trupele din Crimeea, iar mai tîrziu, că motive strategice (dominația Mării Negre) și politice (neutralitatea Turciei) îl împiedică să evacueze Crimeea.

Văzînd că nu se pot scoate marile unități și materialul din Crimeea, din cauză că toate mijloacele de transport erau în mîna germanilor, am redus efectivele trupelor române din Crimeea de la 110 000 la 64 000 oameni, cu toate protestele comandamentelor germane interesate, cruțînd astfel 46 000 ostași români...

Cu cine veți merge...?

Bătăliile desfășurate între 19-23 August 1944 în Moldova și în Basarabia pot fi numite bătăliile armistițiului, fiindcă, de la început, deplasarea diviziilor în Moldova pe linia Tg. Neamț-Dealul Mare Sud Iași s-a făcut cu scopul de a păstra această linie pînă la încheierea armistițiului.

Postul Conducător al Statului ducea tratative pentru încheierea armistițiului înainte de luna martie 1944, deci înainte de a ajunge trupele U.R.S.S. la frontiera noastră. Colonelul Traian Teodorescu, fost atașat militar la Ankara, pe care l-am chemat de mai multe ori din ordinul fostului Conducător al Statului pentru a primi instrucțiuni, m-a ținut la curent cu mersul tratativelor.

Frontul a fost totuși rupt și dezastrul s-a produs înainte de încheierea armistițiului. Frontul a fost rupt înainte de încheierea armistițiului în primul rînd din cauză că fostul Conducător al Statului căuta condiții și garanții pe care nu le-a putut obține. Frontul a fost rupt înainte de încheierea armistițiului, din cauză că fostul Conducător al Statului, după dorința Comandamentului german și contrar cererii mele, a hotărît să degarnisească de trupe puternică poziție de pe Dealul Mare (la Sud de Iași) și să ducă rezistența pe înălțimile de la Nord de Iași.

Prin raportul nr. 5/23 IV 1944, am protestat documentat în contra acestei hotărîri și am cerut să fie înlocuit de la șefia Marelui Stat Major. În acel raport arătam categoric... că «am siguranța absolută că acest cap de pod Iași nu va ține»... La 20 august 1944, după patru luni, s-a petrecut exact după cum am prevăzut: capul de pod Iași n-a ținut...

După ruperea frontului, am primit ordin, în ziua de 23 august la ora 18, să iau comanda Armatei 4-a, care avea sub ordine cinci corpuri de armată din șase cîte erau angajate în Moldova și Basarabia.

În această calitate, începînd din noaptea de 23/24 și pînă în seara de 29 august, prin activitatea desfășurată, am dovedit cred, tuturor, că am fost generalul țării și al M.S. Regelui, iar nu al fostului Conducător al Statului.

Astfel, în noaptea de 23/24 august, înainte de a primi ordin de încetare a ostilităților de la noua conducere a Statului, postul de comandă al Armatei 4-a de la Bacău a fost înconjurat de care de luptă germane...

Sub amenințarea carelor de luptă, generalul de armată [general-colonel] Friesner [comandantul Grupului de armate «Ucraina de Sud»], prin intermediul colonelului Ivănescu, ofițer de legătură, m-a întrebat la telefon:

— «Cu cine veți merge, cu mareșalul Antonescu sau cu guvernul de rebeli?».

Am răspuns: «Voi merge cu țara și cu M.S. Regele».

Tot în noaptea de 23/24 august, înconjurat fiind și amenințat de carele de luptă germane, am dat ordin telefonic celor cinci comandanți de corpuri de armată (C. 1, 4, 5, 6 și 7) să înceteze ostilitățile și să înceapă retragerea. Deci, în noaptea de 23/24 august, am executat, cu cinci șesimi din armata română, primul pas către armistițiu «încetarea ostilităților».

În zilele următoare (24-29 august) am deschis armatei drum, prin lupte, atacînd rezistențele opuse de trupele germane și am dezarmat coloanele germane înfiltrite, inclusiv coloana comandată de generalul Gerstenberg, acela care și-a călcat cuvîntul bombardînd Bucureștii, pe care l-am trimis sub escortă la București...

[După o parte expozitivă a faptelor și realităților războiului, generalul I. Șteflea se oprește asupra unor procedee pe care le-a utilizat pentru a se opune satisfacerii pretențiilor Wehrmachtului.]

Situații strict secrete

M-am opus totdeauna la satisfacerea cererilor germane făcute contra intereselor țării și ale armatei.

Am ascuns tot timpul înaltului Comandament german adevărata situație materială a armatei române. La Secția IV din Marele Stat Major am avut totdeauna două serii de tabele cu situația materială a armatei: o serie de tabele cu adevărata situație, care se păstra strict-secreț și nu era arătată autorităților germane și o altă serie cu situația materială mult redusă, special întocmită pentru autoritățile germane.

Am luat această măsură:

— pentru a avea în țară rezerve de material de război necunoscute autorităților germane;

— pentru a consuma pe front muniția fabricată în Germania, păstrînd astfel muniția fabricată în țară;

— pentru a refuza trimiterea de trupe pe front, pretextînd că nu avem cu ce le dota.

La Marele Stat Major, Secția IV, se găsește întreaga documentare din care se vede precis că prin aceste procedee am reușit să stocăm o mare cantitate de material de război, necunoscută autorităților germane, cu care trupele noastre:

— au luptat contra trupelor germane din țară, după 23 august;

— au apărut frontierele contra atacurilor germano-ungare pînă la sosirea armatelor U.R.S.S. și

— luptă de peste șase luni, cu 14 divizii, în contra armatelor germano-ungare...

Am determinat înaltul Comandament german să schimbe pe generalul Hauffe, șeful Misiunii militare germane în România [corect — șeful statului major al misiunii], care, cu ajutorul instructorilor germani, organizase un serviciu de spionaj la toate comandamentele și regimentele din țară. Generalul Hauffe a fost un mare sprijinitor al legionarilor, a fost o brută care căuta prin toate mijloacele (exagerări și minciuni) să stoarcă din țară cît mai multe produse și să ducă pe front cît mai multe trupe române. În ziua de 14 ianuarie 1943, am prezentat la O.K.W. un document (copia la Marele Stat Major și la fostul Cabinet militar al Conducătorului), în care am arătat

purtarea total lipsită de sinceritate a generalului Hauffe...

Armata română din 1944 a fost incomparabil mai puternică decât cea pe care o aveam la începutul anului 1942, când am luat în primire șefia Marelui Stat Major.

Marele Stat Major, sub conducerea mea, a urmărit continuu și a reușit:

- să reducă contribuția noastră pe front și

- să organizeze în interior o armată puternică.

Contribuția noastră pe front a fost redusă, după cum am arătat în paragrafele precedente, cu cei 566 000 ostași pe care i-am oprit de a merge pe front sau i-am tras de pe front.

Pentru a arăta valoarea acestei reduceri, cred necesar să compar efectivul crutat de a merge pe front, cu pierderile pe care le-a avut armata noastră de la începutul războiului și pînă la terminarea campaniei în contra U.R.S.S. Aproape toată lumea crede că noi am pierdut în acest război cam 700 000 oameni. În realitate timp de 3 ani și 2 luni, adică de la 21 iunie 1941 și pînă la 19 august 1944, când au început în Moldova și Basarabia bătăliile armistițiului, noi am

pierdut 201 267 ostași și a-nume 62 871 morți, din care: 2 762 ofițeri, 1 483 subofițeri și 58 626 trupă și 138 396 dispersați din care: 3 051 ofițeri, 2 729 subofițeri și 132 616 trupă... În numărul total de 201 267 pierderi nu intră răniții care au fost recupe-rați.

Această comparație între ce s-a crutat și ce s-a pierdut cred că evidențiază realizările Marelui Stat Major, cu toate greselile de conducere și cu toate dezastrele în care au fost aruncate trupele noastre...

Prin camuflările arătate în paragrafele precedente (situații false, materiale ascunse etc.), am reușit să organizăm în interior o armată puternică.

Astfel, în august 1944, înainte de a începe bătăliile armistițiului am avut:

- 29 divizii operative, din care 5 în interior și

- 29 divizii de recruți.

Iată care era o parte din dotarea diviziilor operative din 1944, în comparație cu cele din anul 1942:

În 1942 o divizie de infanterie avea: 461 arme automate; 102 aruncătoare de bombe; nici un tun anticar și nici un mijloc special an-

ticar care să distrugăarele grele.

În 1944 divizia de infanterie avea:

3 076 arme automate; 172 aruncătoare de bombe; 18 tunuri anticar grele; 138 aruncătoare de grenade anticar și 1 431 rachete anticar.

Toate aceste ultime trei mijloace erau capabile să distrugă orice car de luptă greu.

În afară de sporierea armamentului, a carelor de luptă și a tunurilor de asalt, diviziile de infanterie au avut în 1942 numai șase batalioane, iar în 1944 au fost organizate și mobilizate pe nouă batalioane. Diviziile de recruți aveau 6 batalioane și 4 baterii.

Cele 29 divizii de recruți, cu cele 5 divizii operative aflate în interior și cu cei 23 000 elevi viitori ofițeri și subofițeri aflați la școli:

- au luptat cu succes în contra trupelor germane aflate în țară;

- au apărut frontierele după 23 august împotriva atacurilor germano-ungare, pînă la sosirea grosului forțelor U.R.S.S.;

- au luptat pentru dezrobirea Ardealului și

- luptă și acum în Ungaria și Cehoslovacia.

Întîlniri cu generalul Sănătescu

General TITUS GÎRBEA

4 martie 1944. M-am prezentat la Marele Stat Major cu multe informații culese despre atmosfera apăsătoare din Germania. Mi s-a cerut să plec la Tîrgu Jiu pentru a prelua comanda Brigăzii 18 artilerie; am fost avertizat că, după întoarcerea apropiată a lui Antonescu din Germania, voi primi o altă misiune. Mi s-a comunicat înălțarea la gradul de general.

Înainte de plecarea la Tg. Jiu l-am revăzut pe generalul Constantin Sănătescu, care

avea acum funcția de mareșal al Palatului regal; întrevederea a fost scurtă și formală. Relațiile mele cu acest general erau vechi, de peste 20 ani, lucrînd sub ordinele sale sau în calitate de colaborator; ele s-au sprijinit întotdeauna pe încredere și considerație reciprocă.

14 martie. Am fost chemat telefonic la București. Mi s-a cerut să predau comanda brigăzii. A doua zi m-am prezentat generalului Ilie

Șteflea, șeful Marelui Stat Major, care mi-a comunicat că vor fi reorganizate legăturile dintre comandamentele supreme română și germană, în care scop voi conduce un stat major de legătură, ce va avea relații directe cu O.K.W. și O.K.H.

15 martie. La Palat, la generalul Sănătescu. M-a întrebat pe îndelete de cele văzute în Germania. Mi-a cerut cât mai multe amănunte despre armata și Comandamentul german, despre mersul ostilităților, ca și despre starea de spirit a populației. I-am formulat cât mai precis informațiile cerute.

16 martie. La Misiunea militară germană din București am aflat de la generalul Alfred von Gerstenberg vești despre situația din Ungaria și vizita lui Horthy în Germania, pe care le-am împărtășit generalului Sănătescu la Palat. Sănătescu a fost mult mai atent la cele ce îi spuneam. Cu această ocazie l-am întrebat ce relații are cu conducerea militară germană și cu diplomații naștiști din București. Mi-a răspuns că nu vorbește limba germană și nu are nici un fel de legături cu cei în cauză. Am opinat că ar trebui să-i cultive; în calitatea sa de mareșal al Palatului i-ar fi foarte ușor să aibă contacte dese cu ministrul Germaniei la București, Manfred von Killinger. Cît privește generalii, mi-am permis să-i sugerez să-i abordeze pe generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare, și pe generalul Alfred von Gerstenberg, șeful Misiunii aere care, în plus, era membru influent în partidul nazist. I-am propus să-și ia un adjutant care cunoaște bine limba germană și care să-i servească drept interpret. Generalul Sănătescu mi-a apreciat sugestiile și le-a dat curs.

17-18 martie. Am avut o nouă întrevedere cu Șteflea și cu generalul Socrat Mardare, subșeful Marelui Stat Major, care mi-au comunicat că Antonescu urma să plece

din nou în Germania; pînă la întoarcerea acestuia va fi organizat statul major de legătură, misiunea mea urmînd să fie precizată ulterior.

Întîlnire cu Sănătescu, căruia i-am împărtășit veștile proaspete de pe frontul românesc, culese de la Marele Stat Major. Mi-a spus că știa aceste lucruri și, pe neașteptate, mi-a afirmat că va trebui să reacționăm, pregătindu-ne pînă nu este prea tîrziu. Mi-a subliniat situația grea a lui Antonescu, care nu va mai putea stăpîni multă vreme lucrurile. A devenit foarte animat și m-a întrebat dacă, după atîția ani de dictatură nazistă și pierderi în război, nu este posibil ca poporul german să răstoarne regimul hitlerist. I-am răspuns că am constatat unele animozități în armata germană și mai ales între trupele regulate și cele S.S.; acestea din urmă sînt urcite de popor, conștient că forțele S.S. sînt instrumentul teroarei hitleriste. Dar nu am constatat simptome care ar putea duce la răsturnarea regimului nazist. În situația actuală, Germania se află pe marginea prăpastiei.

Sănătescu a relevat că noi nu vrem să împărțăm destinul Reichului nazist. Atunci, am adăugat că noi trebuie să ne rupem de alianța cu Germania nazistă pentru a nu fi atrași în vîltoarea uriașei sale prăbușiri. La care, Sănătescu a replicat că, pentru aceasta, trebuie să acționăm, și încă repede, pînă nu este prea tîrziu.

24 martie. După ce am lipsit cîteva zile din Capitală pentru a preda comanda brigăzii la Tîrgu Jiu, am revenit în București. Seara am avut o lungă convorbire cu Sănătescu, la el acasă. Mi-a povestit în amănunt starea foarte grea din Nord-Estul țării, panică populației provocată de retragerea dezordonată a trupelor germane. M-a adăugat nemulțumirile crescînde din Transilvania, precum și cele din rîndurile muncitorimii din

întreaga țară. În concluzie, fără a preciza vreun termen, mi-a spus că trebuia să se pună capăt acestor stări de lucruri, care se vor înrăutăți rapid. I-am comunicat că azi dimineață refuzasem, în fața generalului Mardare, misiunea de a conduce statul major de legătură român cu O.K.W. Cînd a auzit, Sănătescu a exclamat: „Nu! Nu! Trebuie să primești; mai bine tu decît altul, fiindcă tu ai anumite convingeri care s-au verificat”. După care, mai grav ca de obicei, mi-a spus cam așa: „Te cunosc de mult; nu uit ce mi-ai povestit în 1939 și nici acum doi ani despre capcana în care am intrat”. Apoi, m-a întrebat rîspicat: „Mai păstrezi aceleași convingeri?”. I-am răspuns afirmativ.

După o lungă tăcere mi-a mărturisit că, acum, cînd țara a devenit cîmp de luptă, nu mai putem aștepta. Mi-a precizat că regele este hotărît să ne desprindem de Germania și a adăugat că anumite cercuri politice se organizează într-o mișcare de rezistență; pretutindeni mocnește nemulțumirea.

Am ieșit din rezerva de pînă atunci și i-am spus că poate conta pe mine. Ne-am despărțit noaptea tîrziu.

25 martie. Înainte de amiază am fost chemat la generalul Șteflea, care mi-a dat instrucțiuni asupra misiunii mele de legătură. După masă, Antonescu mi-a repetat că va trebui să lucrez cu O.K.W., mai ales cu feldmareșalul Wilhelm Keitel și ajutoarele sale. Mîine voi pleca în Germania.

29 martie. Imediat ce am revenit în București, seara tîrziu, am avut o scurtă întrevedere cu generalul Sănătescu.

30 martie. Dimineața, m-am înfățișat generalului Șteflea, căruia i-am dat raportul. M-a trimis la mareșal. Acestuia i-am prezentat un raport scris cu rezultatele primelor contacte în Germania. Am subliniat că s-ar putea ca naștiștii să fi pregătut un plan de ocupare militară a României.

6 aprilie. Înainte de amiază am revenit la București, cu avionul, împreună cu delegația germană din partea O.K.H., condusă de generalul

Eduard Wagner, șeful Direcției aprovizionării și administrației armatei germane.

8 aprilie. Activitatea intensă cu delegația germană nu mi-a permis să-l întilnesc decât azi pe generalul Sănătescu. L-am informat pe larg asupra ultimelor hotărâri ale O.K.W., care a decis ca generalul Ferdinand Schörner (numit în funcția de comandant al armatelor de pe Frontul de Sud-Est) să preia în subordinea sa Misiunea militară germană, condusă de generalul Hansen, și să răspundă de întreg teritoriul României; rămăneau mai departe sub conducerea directă a O.K.W. numai misiunile aere și navale.

15 aprilie. Întilnire cu generalul Sănătescu. În discuția avută l-am informat despre îngrijorarea care mergea până la teamă, observată de mine la O.K.W. și O.K.H., în legătură cu perspectiva debarcării anglo-americane în Vest.

27 aprilie. După ce am fost plecat opt zile în Germania am revenit la București unde am găsit o atmosferă și mai apăsătoare, accentuată de continuarea, tot mai intensă, a bombardamentelor anglo-americane.

2 mai. Am avut o lungă întrevedere cu generalul Sănătescu, pe care nu-l mai văzusem de două săptămâni. L-am informat pe larg asupra depresiei morale și pesimismului care domnea în rândul unora dintre virfurile de la O.K.W. și O.K.H. I-am relatat discuțiile avute, în două rânduri, cu generalul Hans Speidel, care urma să fie șef al statului major al Grupului de armate din Vest, comandat de feldmareșalul Erwin Rommel. Speidel considera că germanii au pierdut inițiativa și libertatea de manevră pe toate fronturile, fiind obligați la o defensivă asemănătoare cu cea din ultima parte a primului război mondial. Aprecierile lui denotau nemulțumire, dezamăgire, pesimism. I-am redat apoi lui Sănătescu convorbirea avută la 20 aprilie la Berchtesgaden, cu generalul colonel Heinz Guderian, inspector general al blindatelor, pe care îl cunosc din 1938. Era în conflict cu generalul Karl Zeitzler, șeful Marelui Stat Major

al O.K.H. Guderian și-a exprimat neîncrederea în „armele secrete”. Apoi, mi-a spus el, cu un aer de îndoială, va mai fi timp pentru punerea lor la punct? Pustiitoarele bombardamente anglo-americane, a încheiat Guderian, reduceau treptat potențialul de război al Germaniei.

Făcând un bilanț al contactelor avute în Germania în ultima vreme, i-am subliniat generalului Sănătescu îngrijorarea și pesimismul în creștere în eşaloanele conducerii superioare a armatei naziste.

12 iunie. Din nou în București, după o lipsă de aproape două săptămâni. La prinz, am prezentat un raport verbal asupra misiunilor îndeplinite în Germania, la Marele Stat Major, apoi către seară, în fața lui Antonescu.

13 iunie. Întrevedere cu generalul Sănătescu, căruia i-am făcut o lungă expunere asupra celor constatate în Germania. Debarcarea în Normandia, care avusese loc la 6 iunie, înrăutățise și mai mult situația naziștilor. Generalul Warlimont, șeful Direcției operațiilor a O.K.W., vizibil obosit și deprimat, aprecia și el situația ca serioasă, mai ales că începuse și ofensiva sovietică pe Frontul din Nord. Ceea ce-mi dăduse mai mult de gândit — i-am subliniat acum lui Sănătescu — fuseseră informațiile cu privire la România. Generalul Buhle, de la O.K.W., referindu-se la sabotajele din industria românească, m-a amenințat că, dacă acestea vor continua, germanii vor fi nevoiți să ia măsuri speciale. O.K.W. va întări paza și efectivele de poliție germană în zona petroliferă, deoarece carburanții sînt o problemă vitală pentru Wehrmacht.

Ceea ce m-a îngrijorat cel mai mult au fost aluziile generalului Zeitzler, șeful Marelui Stat Major al O.K.H., în convorbirea din 11 iunie. Vorbind despre măsurile dure luate împotriva Rezistenței franceze, generalul nazist mi-a spus că, pe viitor, oriunde se vor petrece acte de sabotaj, se va proceda cu maximă severitate ca în Italia și în Iugoslavia. Aluzia sa privea, desigur, România, unde se produsese ră

sabotaje, mai ales în zona petroliferă.

1 august. I-am adus la cunoștință lui Sănătescu că Antonescu s-a hotărât să vorbească cu Hitler. Despre Friesner [noul comandant al Grupului german de armate „Ucraina de Sud”, pe care cu cîteva zile mai înainte îl considerase mai slab decât predecesorul său, Schörner], mi-am schimbat părerea. El nu s-a declarat mulțumit nici de diplomații și nici de generalii germani aflați la noi. Sînt informat că situația i se pare nesigură, atît pe front cît și în spatele frontului. Afirmările mele l-au făcut atent pe Sănătescu; regele fiind absent, îi va înștiința pe cei care acționează pentru ieșirea României din război. La despărțire, l-am anunțat că voi pleca în Germania cel mai tirziu la 3 august. Dacă în discuția dintre Hitler și Antonescu se vor lua decizii importante, care să privească desprinderea României de Germania, iar pregătirea mișcării noastre trebuie dusă la capăt, mă voi întoarce imediat în țară.

16 august. Seara am avut o lungă convorbire cu generalul Sănătescu căruia i-am relatat detaliat întilnirea dintre Hitler și Antonescu, ce avusese loc în Prusia, la 5-6 august.

I-am prezentat în continuare generalului Sănătescu pretenția lui Friesner de a i se încredința comanda tuturor trupelor române și germane, inclusiv a unităților aere germane și a celor românești de pe teritoriul țării, ceea ce risca să periclitaze mișcarea de desprindere de Germania. Este adevărat, cererea lui Friesner n-a fost acceptată de Hitler, dar nu este exclus ca, pînă la urmă, acesta să obțină cîștig de cauză. Cu aceasta ne-am despărțit, spunîndu-i că, a doua zi, voi zbura din nou în Prusia, la O.K.H.

22 august, ora 6.30. I-am telefonat generalului Sănătescu dis-de-dimineață și acesta m-a chemat la el acasă. L-am pus la curent în cele mai mici detalii cu situația. Sosisem în țară de ieri dar, cum Antonescu era pe front la Bacău, la Armata 4 română, fusesem acolo pentru a-i transmite ultimele știri din

Germania, după dezlănțuirea ofensivei sovietice din 20 august. I-am relatat lui Sănătescu discuția avută cu Antonescu pe 21 august, ora 17. Germania nu va trimite nici măcar un soldat, toate rezervele fiind îndreptate spre Polonia sau alte zone ale Frontului de Est. La O.K.H., generalul Guderian mă încredințase că Hitler hotărâse să nu fie luate nici un fel de trupe germane din Bulgaria și Iugoslavia.

23 august. Dimineața, la Marele Stat Major, l-am văzut pe generalul Sănătescu într-o discuție cu colonelul Paul Leonida, care conducea Secția operații, și cu generalul Enache Borcescu; convorbirea se purta în legătură cu niște pregătiri. M-am retras fără să aflu despre ce era vorba. Am trecut pe la Misiunea militară germană, dar generalul Gerstenberg era plecat. La Legația germană am aflat că atașatul militar, generalul Spalcke, se afla pe front.

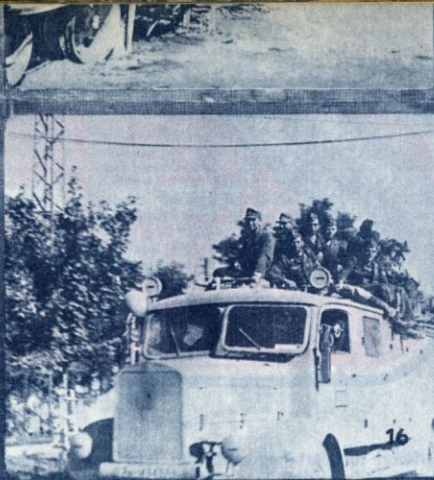
Seara, m-am dus la masă la familia farmacistului sas Prall; fiul său îmi fusese subaltern și revenise cu mine în țară.

Aici am auzit la radio proclamația regelui în care se anunța cererea de armistițiu către puterile coaliției antihitleriste.

25-26 august. În noaptea de 25, târziu, au venit acasă doi ofițeri, cu ordinul de a fi condus la generalul Sănătescu, acum prim-ministru. Începuse a se lumina de ziua — 26 august — când am ajuns în Gara Pasărea. Aici, într-un vagon-salon, am fost prezentat primului-ministru și noului șef al Marelui Stat Major, generalul Gheorghe Mihail.

După a doua întâlnire, în aceeași zi, cu primul ministru și cu șeful Marelui Stat Major, generalul Mihail m-a anunțat că voi primi o misiune importantă, aceea de a comanda un detașament special, cu misiunea de a înainta rapid prin Tirgoviste, peste Muntele Pădăchiosu, pentru a intercepta retragerea germanilor pe Valea Prahovei spre Transilvania.

Prizonieri germani capturați de forțele insurecționale (fig. 16, 17); bucuria eliberării scotate în stradă mii de locuitori ai Capitalei (fig. 18)

Conviețuire, conlucrare
și înțelegere frățească

PATRIA COMUNĂ, ROMÂNIA

În rindul forțelor progresiste din țara noastră care au luat poziție hotărâtă și deschisă împotriva fascismului, a politicii de forță și dictat a statelor agresoare, s-au aflat și numeroși reprezentanți ai naționalităților conlocuitoare.

Ferenczy György (1901-1967) a făcut parte din acea pleiadă a intelectualității progresiste maghiare din România care, în perioada dintre cele două războaie mondiale, a militat pentru conviețuirea, conlucrarea și înțelegerea frățească dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, pentru apărarea integrității și independenței României, împotriva revizionismului propagat de cercurile horthyisto-fasciste, pentru pace și înțelegere între toate popoarele. El a semnat atît în presa română cît și în aceea de limba maghiară din țara noastră mii de articole scrise în acest spirit.

În perioada în care își făcea studiile la Budapesta a colaborat la zările Uj Rivrek (Știri noi) și Pesti Naplo (Însemnări pestane). În 1919 a revenit la Cluj, devenind redactor al ziarului Keleti Ujság (Gazeta de Est). Cu intermitențe a fost o perioadă îndelungată corespondent al mai multor gazete străine din Iugoslavia, Cehoslovacia, Austria etc. A editat mai multe ziare și reviste, printre care, timp de aproape un deceniu, săptămînalul Kimondom (O spun răspicat). În toamna anului 1935, în orașul Sf. Gheorghe, a început să tipărească ziarul Igazszág (Adevărul).

Cu acel prilej, Ferenczy l-a trimis lui N. Titulescu o telegramă prin care îl asigură că ziarul va face totul pentru „a dezvolta o colaborare frățească în interesul înfloririi patriei noastre comune” între poporul român și cetățenii de origine maghiară. Ministrul de Externe i-a răspuns: „Sînt foarte mișcat de sentimentele exprimate și vă mulțumesc pentru ele. Urez spor la muncă noului dv. ziar, pentru ca, pus în slujba acestor sentimente, să ajungem la fericirea patriei comune, România...”.

Pe lingă articole, Ferenczy a publicat și cîteva studii servind aceleași cauze. Iată ce scria în studiul Ez az Igazszág (Acesta este adevărul), publicat în 1937, la Satu Mare:

„În acest studiu, m-am ocupat pe larg de originea poporului român și de drepturile istorice în baza cărora stăpînește pămîntul Ardealului...; studiul meu l-am scris pe baza surselor exclusiv maghiare și germane. Adevărul este că în Europa Centrală și Răsăriteană... încă înainte de Cristos, în sec. IV, trăia un popor viteaz și brav: poporul dac. Dacii au stăpînit secole îndelungate pămîntul acesta. Dacii au dus nenumărate războaie, victorioase, cu popoarele barbare ce trăiau în vecinătatea lor; apoi mai tirziu, au rezistat cu succes un timp expansiunii Imperiului roman... Românii sînt urmașii acestor mari strămoși... Foarte puține popoare, puține națiuni se pot mîndri cu asemenea origine...”.

După Diktatul de la Viena, Ferenczy György s-a refugiat din teritoriul cedat garii horthyiste, optînd pentru România. El s-a stabilit mai întîi la Arad, apoi la București, unde și-a continuat activitatea publicistică pusă în slujba demascării Diktatului și a regimului de ocupație horthyistă instaurat în partea de Nord-Vest a României. Opiniile sale în legătură cu aceste teme au fost expuse pe larg și în două lucrări: Cluj-Oradea-Satu Mare, a vizontlátásra (Cluj-Oradea-Satu Mare, la revedere), editată la Arad, în 1940, reeditată în 1941, la București sub titlul Golgota Transilvaniaban (Golgota Transilvaniei). În această carte, Ferenczy condamnă cu hotărîre Diktatul de la Viena și ocuparea samavolnică a părții de Nord-Vest a României de către Ungaria horthyistă și își exprimă încrederea în revenirea la patria-mumă a acestui teritoriu românesc.

Publiciștii români binecunoscuți au relevat în coloanele diferitelor ziare și reviste munca meritorie desfășurată de către Ferenczy. În articolul Pentru o minoritate loială, apărut în Țara noastră, la 19 octombrie 1934, Eugen

Jebelleanu, apreciind activitatea publicistului maghiar scria: „d. Ferenczy György este un maghiar din cap până în picioare. Un bun maghiar... Curat, cu conștiința sa de maghiar, dar și cu acea de cetățean român“. De asemenea, Noua gazetă de Vest, din 27 aprilie 1937, nota: „Acțiunea d-sale este un act de curaj pe care noi românii trebuie să-l apreciem și să-l sprijinim cu toată sinceritatea, din răspuțeri... ca pe efortul unui intelectual înțelegător al timpului și al istoriei.“

După Diktatul de la Viena, Universul literar, în numărul din 16 noiembrie 1940, insera un articol al lui Costin Murgescu, din care spiculm: „Înfrățit cu noi în pătimire, îl dorim d-lui Ferenczy o singură răsplătă pentru truda sa, pentru dirzenia cu care calcă pe drumurile

adevărului: de a trăi, alături de noi, bucuria triumfului acestui adevăr.“

Alături de alți intelectuali români, maghiari, germani și de alte naționalități din țara noastră, Ferenczy György a luat atitudine hotărâtă și împotriva practicilor sălbatice ale nazismului. Încă din anul 1933, a editat la București, în limba maghiară, în Editura Europa Verlag, un mare pamflet antinazist, care avea drept motto cuvintele: „Antisemitismul este rușinea secolului“. În cele o sută de pagini ale cărții, autorul demasca hitloana antisemită dezlănțuită în Germania prigoană.

În paginile ce urmează reproducem un fragment din lucrarea Golgota Transilvaniei (pp. 9-11).

Vasile ȘIMANDAN

Adio Cluj...

FERENCZY GYÖRGY

Într-o minunată zi de toamnă îmi iau rămas bun de la orașul meu natal. Cu ochii în lacrimi mai mîngii o dată amintirile unui trecut fericit, ce-mi revin în minte.

Durerea îmi sfredeleşte inima.

A trebuit să părăsesc Satu-Mare de unde poșta ducea în toate colțurile țării foaia mea — *Kimondom* — în ale cărei coloane am luptat pentru înțelegerea româno-maghiară, pentru conlucrarea celor două popoare, pentru apropierea lor, în același timp însă m-am împotrivit cu o fâțișă onestitate politici irendentiste maghiare care se baza pe falsificarea istoriei, m-am opus oricărei încercări revizioniste.

Trebuie să plec din orașul natal și las aici mormîntul părinților mei.

Trebuie să spun adio Clujului. Mă desparte de el soarta necruțătoare și cine știe cînd voi mai putea pași pe pămîntul lui atît de drag mie.

Mi-e sufletul îndurerat.

Totul mi se pare încă de necrezut. Dacă n-aș vedea sutele de mașini și de căruțe pline cu mobilă și lăzi, durerea oglindită pe fața pribegilor, încă și acum în ultima

clipă aș crede că totul e vis, un vis amarnic, dureros...

Din păcate însă realitatea îngrozitoare este aceea că peste cîteva zile granița va trece de-a lungul dealului Feleacului, orașul meu natal va fi un teritoriu ocupat, iar eu trebuie să plec. Să plec, dar încotro? Nici eu nu știu. Să caut un nou cîmin de unde doar gîndurile îmi pot zbura către orașul plin de comori și unde numai în vise voi putea revedea acest oraș unde tare fericit am fost...

Mă rememnez și cu fruntea sus merg mai departe pe calea cea nouă. Trecutul m-a călit, căci ai luptele mele de pînă acum au fost un lung șir de încercări. Eu însă și în trecut

le-am privit cu calm deoarece eram convins de faptul că Dreptatea este de partea mea.

Am ținut prelegeri. Am scris cărți. Am redactat publicații. Cu viu grai sau în scris, întotdeauna am afirmat că ungurii din Transilvania și înainte de război au fost în minoritate, iar sub români păturile largi ale oamenilor muncii maghiari erau complet mulțumite cu soarta lor.

Naționalitățile au trăit ca cetățeni români cu drepturi depline, într-o totală libertate, la reforma agrară le-a revenit pămînt, conversiunea i-a eliberat de povara apăsătoare a datoriilor și aveau o soartă mult mai bună decît a muncitorilor de dincolo care și azi duc o viață de iobagi pe latifundiile oligarhice de multe mii de iugăre.

M-am considerat întotdeauna un secu ci care luptă pentru o conlucrare pașnică a popoarelor care trăiesc în România, dar în același timp ca cetățean român cinstit, loial, am înfierat munca de subminare pornită împotriva unității teritoriale a patriei noastre și m-am opus mișcărilor irendentiste.

Cu ochii înlăcrimați, cu inima însîngerată spun adio ora-

șului meu natal și cu toiagul pribegiei în mână o pornesc ca să lupt mai departe pentru Adevar, pentru reînviere.

Mașina noastră a pornit. Încet, se cățără pe culmea Feleacului. Încă o privire în urmă. Acolo se întinde, la picioarele noastre, panorama splendidă a mîndrului oraș, splendoră ca după cîteva minute să se piardă în depărtare...

Cluj, Dumnezeu cu tine! Îmi iau rămas bun de la tine, dar nu pe vecie.

Oricît de întunecat ar fi cerul, odată și odată tot se luminează.

Va mai străluci odată, din nou, soarele deasupra Clujului. Nici în aceste momente grele de încercări nu e voie să ne pierdem curajul...

Convingerea mea fermă este că degeaba dincolo e sărbătoare.

Va veni ziua cînd voi putea așeza din nou o coroană pe mormîntul părinților mei, cînd din nou voi putea spune o rugăciune lîngă sicriul marelui

poet român Octavian Goga, cînd voi putea revedea Oradea, Satu-Mare și celelalte localități ocupate ale Transilvaniei.

Va veni ziua cînd se va lumina cerul deasupra Clujului care din nou va putea strînge în brațele lui aceste mulțimi de pribegi, cînd după atîtea încercări și dureri zorile Dreptății vor răsar din nou.

Cluj! La revedere!

Ne vom întoarce...

(3 septembrie 1940)

Istoria își va spune cuvîntul

GUSTAV ZIKELI

Gustav Zikeli s-a născut la 25 iulie 1876, în orașul Bistrița, într-o familie de meseriași. Tatăl său era cizmar, dar se ocupa și cu agricultura. Tânărul Gustav a învățat meseria de tipograf în tipografia lui Karl Örendi din Bistrița.

După ce își termină ucenicia, în 1894, pleacă în străinătate și se stabilește la Berlin, unde rămîne pînă în 1905. Aici, desfășurîndu-și activitatea printre muncitorii tipografi, ia contact cu mișcarea socialistă și desfășoară o intensă activitate în rîndurile sindicatelor.

Sub influența ideilor socialiste, după reîntorcerea în orașul natal, Gustav Zikeli devine membru al Partidului Social-Democrat din Ungaria și un infocat propagandist al ideilor de dreptate socială și de combatere a exploatarei. Ca ziarist și tipograf, el folosește presa pentru demascarea politicii de asuprire a naționalităților din monarhia austro-ungară și pentru dreptul la autodeterminare. În decembrie 1918, el a salutat unirea Transilvaniei cu România pe baze democratice.

După 1932, sub semnătura sa, apar mai multe articole prin care demască caracterul antiuman al fascismului și Gărzii de Fier, supune unei critici severe programul grupărilor profasciste.

Pentru atitudinea sa antifascistă și antihorthyistă, Gustav Zikeli a fost mereu supus unor anchete, amenințat cu internarea în lagăr și obligat, în ultima instanță, să renunțe,

în 1940, la propriul său ziar.

Deși tipograful și ziaristul Gustav Zikeli în activitatea sa de vechi socialist și antifascist a avut unele greșeli în orientări și aprecieri ale momentului, totuși rămîne un remarcabil luptător pentru interesele clasei muncitoare, pentru democrație și socialism.

Articolul, pe care îl reproducem în traducere, este un virulent pamflet la adresa naziștilor din rîndurile populației germane din Transilvania. Cu un sarcasm necruțător, Zikeli demască duplicitatea crăcilor lui Hitler care, în România, pretindeau că promovează o politică diametral opusă celei practicate la Berlin și Budapesta. Cu un profund simț al răspunderii gazetarul tipograf atrage atenția conaționalilor săi asupra primejdiei pe care o reprezintă pentru ei nazismul — izolarea de masa poporului român și a celorlalte naționalități conlocuitoare. Această clarviziune este cu atît mai remarcabilă, cu cît articolul lui Zikeli a apărut în 1933, în Bistritzer Deutsche Zeitung, la scurtă vreme după acapărarea puterii de către Hitler în Germania, cînd pericolele semnalate se aflau încă în stare embrionară.

Din textul care urmează au fost omise pasajele referitoare la problemele organizatorice ale comunității germane din Transilvania în epoca respectivă, care ar fi necesitat explicații prea abundente.

Vasile ILOVAN

Nu putem constata că, în ultimii ani, noi [sașii] am trăit chiar în pace laolaltă. Partidul nazist al sașilor din România, născut din Selbsthilfe [Societatea pentru ajutorarea reciprocă] a îndreptat, lună de lună, cele mai tăioase atacuri împotriva conducerii oficiale, ducând o agitație fățișă pentru ideile sale. Populația noastră [de naționalitate germană] a fost astfel orientată unilateral și aceasta în detrimentul intereselor generale. În ultima sa ședință, Volksratul [Consiliul popular săsesc] a hotărât să facă o ultimă încercare de înțelegere cu Selbsthilfe. S-a hotărât ca, în cazul că tratativele vor da greș, adversarul să fie înfruntat în luptă deschisă.

Această hotărâre i-a scos din sărite pe naști. Într-o cuvîntare programatică, Gauhführerul [șeful de ținut — Gau — în limba germană] nou numit în Transilvania s-a ocupat de această hotărâre, apoi un acolit a scris un articol în *Kronstädter Zeitung* pe aceeași temă. Citind aceste texte, ne uimește cît de nevinovați sînt

membrii acestui partid. Aproape că îți mîncîcă din mînă. Poziția lor creștinească îi îndeamnă „să nu urască, ci să iubească. Dacă însă ne sare de gît o fiară, atunci nevoia ne obligă să ne luptăm cu aceleași arme”.

Volksratul nu a vorbit decît în perspectivă de o luptă fățișă. Dar pînă și asta nu este deloc pe placul acestor domni.

Dreptul de a ataca, de a minți și de a calomnia se cuvine numai naziștilor. Dacă ne apărăm, se cheamă că „le sîrim de gît”. Nu-i așa că-i revoltător? Cînd naziștii sînt așa de pașnici, de patrioți și nu doresc altceva decît binele întregii lumi!

Făță de statul român, ei se declară plini de loialitate. Mîscarea lor nu înseamnă, cică, o amenințare, ci o întărire a statului. Hotarele României pentru ei sînt sfinte.

Tratatele de pace? Să fie revizuite numai în ceea ce privește Germania. Numai că se nimerește că, chiar în aceste zile, primul ministru al

Ungariei a fost în vizită la Hitler și presa nazistă germană i-a lăudat pe naziștii unguri, pentru că ei au cerut o revizuire a tratatelor de pace și au aruncat în fața omenirii lozincă „Nem, nem, soha!“. Acum, naziștii noștri vor să ne facă să credem că părtașilor lor de idei din Ungaria, cu al lor „Nu, nu, niciodată!“ nici nu le-ar trece prin minte să revendice Banatul și Transilvania. Oare de aceeași părere să fie și naziștii unguri?

Naziștii noștri vor, cică, să întărească statul [român]. Ei sînt, cică, credincioși necondiționat acestui stat. Creștința față de stat astăzi este un lucru aparte. În Germania, numai naziștii se consideră credincioși statului, toate celelalte partide sînt socotite dușmane. În Germania, stau în închisori socialiștii, comuniștii și democrații, sub acuzația de a fi dușmani ai statului; în Austria este tocmai

(Continuare în p. 53)

Pentru țara în care fiecare se simte acasă

Amplificarea acțiunilor revanșarde ale Ungariei horthyiste, sprijinită de Germania hitleristă și Italia fascistă, asupra României în vara anului 1940 a trezit îngrijorare și în rîndurile maghiarilor din Transilvania și Banat. Semnificativ în acest sens este și o scrisoare a trei maghiari din Reșița: Szabo Bela, Kiss Iosef, Varadi Ferencz adresată cancelarului Hitler, la 28 iulie 1940, în care se cerea să nu se dea satisfacție pretențiilor teritoriale horthyiste. În scrisoare se spunea:

„Domnului Adolf Hitler
Cancelarul Germaniei — Berlin

Subsemnații, cu deosebit respect rugăm pe domnul Cancelar să binevoiască să ne asculte și pe noi, ca toate că nu sîntem diplomați, ci doar simpli cetățeni.

Ascultînd postul de radio maghiar, ne-am distrus deja nervii din cauza multor minciuni pe care le transmit zilnic. Noi sîntem mulțumiți cu actuala noastră situație și nu dorim să fie modificate granițele. Au trecut deja peste 20 ani de cînd Ardealul a fost alipit României și aceasta așa trebuie să rămîină pentru că așa vrea poporul. Ardealul nu s-a alipit la România în urma Tratatului de la Trianon, ci poporul român și-a cîștigat acest pămînt la care avea drept, prin luptă și cu sacrificiul a multor vieți...

Ardealul este leagănul poporului românesc, pentru că aici s-a născut, or, ungurii sînt originari din Asia.

În timpul celor cîtorva sute de ani, cînd Ardealul a fost sub stăpînirea maghiară, au izbucnit nenumărate revolții din cauza tratamentului unguresc. În timpul războiului maghiar [1914-1918] părinții noștri s-au luptat pe front, iar mamele noastre au cerut ajutor pentru că nu aveau ce mîlca, soldații maghiari au spus că nu sînt bani, dacă copiii nu au ce mîlca să-i ducă pe cîmp să pască. De aceea în 1918, cînd părinții noștri s-au întors nemulțumiți de pe front, a început tirania fostelor autorități imperiale.

Am putea înșira atîtea, încît s-ar putea scrie un roman.”

În încheiere, cei trei semnatari cereau Cancelarului german „să nu admită ca noi să fim smulși din nou de la această țară, în care fiecare om se simte acasă.”

Horia BRESTOIU,
Vasile BOBOCESCU

Oradea.

septembrie-octombrie 1944

UMĂR LA UMĂR — COMUNIȘTI ROMĂNI, MAGHIARI ȘI SÎRBI

Prof. ANDREI TRAINIC

Oradea. Septembrie-octombrie 1944. Aproximarea armatelor eliberatoare române și sovietice sporește îndrăgirea forțelor fasciste, aflate în retragere. În disperarea lor, hitleriștii și horthyliștii sînt gata să distrugă tot ce a rămas intact în oraș. Un grup de muncitori, în frunte cu comuniștii, înțeleg că trebuie să intre urgent în acțiune, pentru apărarea vieților ome-

nești, a instituțiilor publice, a punctelor strategice, obiectivelor economice și culturale. La 25 septembrie, organizația locală a P.C.R. ia inițiativa creării unor formațiuni patriotice de luptă — constituite din muncitori și din alte categorii de cetățeni români, maghiari și sîrbi — pentru a contracara acțiunile inamicului.

Într-un atelier de pe strada Avram Iancu

Itată cum descrie evenimentele petrecute dr. Tiberiu Papp, unul dintre organizatorii formațiunilor patriotice care au acționat atunci: „În jurul datei de 25-26 septembrie 1944, orașul rămăsese fără pază internă, în completă dezordine. Trupele fasciste se aflau în retragere. Autoritățile civile horthyiste își întrerupseseră activitatea. Majoritatea funcționarilor se refugiaseră în Ungaria, alții în adăposturi sau în pivnițe. În aceste condiții, comuniștii — printre

care unii erau membri de partid încă din 1928 — strînsi într-un atelier de pe strada Avram Iancu, au elaborat un plan de acțiune. Ei au fixat obiectivele principale ale luptei și locurile de adunare. La 25 septembrie, toate forțele de care dispunea organizația de partid din oraș au fost mobilizate. Comuniștii au organizat mai multe formațiuni patriotice de apărare a unor puncte de mare importanță din orașul ce trebuia eliberat. O grupă a împiedicat aruncarea în aer a Palatului telefoanelor, minat de către hitleriști, o formațiune patriotică a vegheat la securitatea sediilor P.T.T., al

uzinelor de apă, al uzinei electrice, alți comuniști au zăgăzuit prădarea de către fasciști a cazărnilor, părăsite în pripă de către armatele horthyiste refugiate. O altă subunitate a formațiunilor patriotice activa la poarta principală a ghetoului părăsit; «locuitorii» lui fuseseră trimiși încă din iunie în lagărele morții”.

Din mărturiile participanților la apărarea orașului reiese că formațiunile patriotice erau formate dintr-un nucleu de circa 50 oameni instruiți de către comuniști, în jurul cărora s-au strîns încă 200-250 cetățeni din oraș, români, maghiari și cîțiva sîrbi,

Silviu Andrei

Nicolae Raicovici

Tiberiu Papp

uniți în lupta împotriva dușmanului comun.

Un capitol distinct al rezistenței orădene îl constituie activitatea antifascistă desfășurată la Primărie de către Silviu Andrei, Nicolae Raicovici și Tiberiu Papp. Primul și ultimul erau funcționari acolo, iar Raicovici — meseriaș. Este de remarcat compoziția națională a acestui grup: un român, un srb și un ungur, luptînd umăr la umăr contra fascismului. Munca de organizare le revenea lui Silviu Andrei și Nicolae Raicovici; Tiberiu Papp se ocupa mai ales de asigurarea pazei Primăriei.

Pentru a întîrzia unele distrugerii preconizate de inamic, comuniștii orădeni au inițiat tratative cu Ștefan Porkolab, un sublocotenent cu tendințe democratice, dintr-o unitate militară ungară, aflată pe Calea Aradului. La 25 septembrie 1944, în urma atacului armatelor eliberatoare, îndreptat în direcția Oradei, autoritățile horthyiste s-au retras din oraș. Menținerea ordinii și securității bunurilor obștești, s-a format un colectiv — sub conducerea directă a lui Silviu Andrei — ai cărui membri au primit arme din magazia de armament părăsită de fosta poliție horthyistă. Un grup format din trei comuniști, E. Bene, D. Gabriș și O. David, a multiplicat texte și a difuzat foi volante care chemau pe soldații unguri la încetarea războiului: „Soldați, refuzați continuarea luptei împotriva armatelor eliberatoare române și sovietice! Nu plecați pe fronturile de luptă! Predați-vă eliberatorilor!”. Vechi militanți ai P.C.R., ca Moise Floruțău, Dumitru și Teodor Sabău ș.a., au depus o susținută activitate de propagandă și de agitație antifascistă. Sub influența activității lor, zeci de soldați au dezertat din rîndurile armatei horthyiste.

Gruparea de la Primărie a conlucrat strîns cu forțele care acționau în celelalte zone din oraș. T. Papp a pus la dispoziția comuniștilor, care conduceau acțiunea, toate mate-

Flori și recunoștință pentru eroicii apărători și eliberatori ai Capitalei (fig. 19, 20). Demonstrație consacrată victoriei insurecției (fig. 21)

rialele solicitate: tabelul nominal al funcționarilor, adresele importante, schițele unor obiective etc. În sediul Primăriei se găseau ascunși Alexandru Czövek și Francisc Teciș, amândoi vechi militanți ai Partidului Comunist Român căutați de mult de Siguranța horthyistă.

În dimineața zilei de 28 septembrie, Armata 6 germană, însărcinată cu executarea unei ofensive dinspre Oradea și Gyula (Ungaria) spre Salonta, a declanșat o contralovitură. În zona Oradea au atacat trupe ungare, sprijinite de tancurile și aviația germană. În aceeași zi, în clădirea Primăriei au pătruns din nou jandarmii horthyști. Tiberiu Papp n-a mai avut timp decât să trimită vorba „să fugă cum pot” lui Teciș și Czövek, care se refugiaseră în pivnița imobilului. „Cum porțile erau păzite, nu ne-a rămas decât o singură scăpare: să spargem — cu niște tirnăcoape găsite în adăpost — pereții pivniței Primăriei, care o desparte de pivnița casei vecine, de pe actuala str. Leontin Sălăjan nr.5. Așa am și făcut, reușind să scăpăm de la o moarte sigură”, își amintește Francisc Teciș.

Între timp, trupele eliberatoare care impresurau orașul au făcut unele schimbări de tactică. Văzând că fasciștii au adus întăriri serioase, îndeosebi în artilerie grea, spre a evita sacrificiile umane mari și distrugerea orașului, ele se pregăteau ca, printr-o manevră, să pătrundă în oraș prin altă parte decât aceea de unde erau așteptate de hitleriști. Până la executarea acestor mișcări au trecut câteva zile, timp în care autoritățile fasciste, reîntoarse, și-au făcut de cap. A început acțiunea de capturare a membrilor gărzilor patriotice și, în special, a comuniștilor. Toți cei bănuți au fost arestați, schingiuiți, unii împușcați în locuințele lor sau pe stradă. Publicistul Elemér Jakabovits — recent decedat, la vîrsta de 81 ani — mărturisea următoarele: „În primele zile după eliberarea orașului, m-au chemat vecinii mei din str. Brăilei nr. 16 ca să forțăm împreună ușa de la spălătorie, de unde venea un miros fetid. Cînd am des-

chis-o, tabloul a fost îngrozitor; șase cadavre de militari, unul peste altul, în sînge încheag, emanînd un miros insuportabil. Ancheta a constatat că moartea se produsese cu șase-șapte zile în urmă, deci cu patru-cinci înainte de eliberării orașului, ca pedeapsă pentru dezertare din armata fascistă.”

Cu numai trei-patru ore înainte de eliberare

Cei trei organizatori ai gărzilor patriotice, Silviu Andrei, Nicolae Raicovici și Tiberiu Papp, au fost arestați unul după altul și duși în beciurile poliției, unde vreo cinci-șase detectivi și cîțiva polițiști în uniformă i-au bătut crunt, în timp ce le cereau lista partizanilor comuniști. Pe Tiberiu Papp l-au confruntat cu Silviu Andrei și cu Nicolae Raicovici, ambii schingiuiți, fără dinți, cu vîntăi pe față și pe corp.

Încă din anii anteriori, Silviu Andrei era urmărit de poliție pentru curajoasa sa activitate antifascistă. Împreună cu alți luptători antifasciști, el a desfășurat o activitate plină de riscuri pentru a salva sute de oameni urmăriți de autorități din motive rasiale, naționale sau politice. În lunile aprilie și mai 1944, de exemplu, Silviu Andrei, cu ajutorul tîranilor din satul Alperea, județul Bihor, și al unor cetățeni din Oradea, a organizat și a condus nemijlocit trecerea clandestină a frontierei provizorii — fixate prin Diktatul de la Viena — a sute de cetățeni români. De la intrarea horthyștilor în Oradea, curajosul patriot a fost arestat de trei ori, bătut și schingiuit. Cînd nu era arestat, era obligat să se prezinte periodic în fața unui organ special al poliției maghiare. Fiul său își amintește că, tatăl său fusese, în acei ani, deținut și schingiuit nouă zile în arestul poliției, apoi trimis în lagărul din Püspökladány, rezervat românilor. După trei luni și jumătate de internare acolo, el s-a reîntors cu o boală incurabilă.

La 6 octombrie 1944, mai mulți polițiști au venit la lo-

cuinta lui Silviu Andrei, l-au băgat într-o mașină și l-au dus la poliție. Soția lui Silviu Andrei, Aurelia Andrei Stănoiu, azi pensionară, își amintește că percheziția a ținut peste două ore. Apoi l-au luat cu ei pe Silviu, iar înainte de plecare au rupt fotografia familiei în mai multe bucăți, urlînd că atîta o să-i rămîna de la Silviu Andrei.

În ziua de 7 octombrie 1944, Silviu Andrei, N. Raicovici și T. Papp au fost trimiși în fața Curții marțiale de front a horthyștilor, pe care autoritățile au adus-o la Oradea, de la Băile Felix, unde funcționase pînă atunci. Dezbaterile s-au ținut în secret. S-a dat citire rechizitoriului procurorului militar. Cei trei au fost acuzați că au organizat forțe de partizani, cu scopul de a ataca din spate trupele germane și maghiare aflate în retragere. Au fost audiați doi martori în stare de ebrietate, foști oameni de serviciu la Primărie...

Toți cei trei conducători ai mișcării antifasciste din Oradea au fost condamnați la moarte. Sentința criminală a fost pronunțată la 8 octombrie 1944. Pentru salvarea patrioților orădeni s-au făcut mai multe intervenții. Într-o situație relativ mai ușoară s-a aflat Tiberiu Papp, a cărui soție, profesoara Magda Papp, a ținut, în urma mai multor demersuri, ca pedeapsa soțului ei să fie comutată la 15 ani temniță grea. Silviu Andrei și N. Raicovici au fost executați. La numai trei-patru ore după moartea lor, trupele române și sovietice eliberatoare au pătruns din nou în oraș, prin surprindere. Autoritățile horthyște au fugit, de data asta definitiv. Tiberiu Papp a fost eliberat din temnița de către cetățenii care au invadat închisorile, căutîndu-și rudele, prietenii și tovarășii închiși. El a fost adăpostit de către comuniști la locuința familiei lui Ladislav Szabo, vechi militant al mișcării comuniste.

După eliberarea patriei, rămășițele pămîntului ale celor doi comuniști, căzuți sub gloanțele ucigașilor hitleristo-horthyști, au fost înhumate într-un loc de onoare, în Cimitirul Rulikovskiy. Numele lor au fost date unor străzi din oraș.

**Gânduri
din depărtare**

FAPTA ROMÂNIEI — UN ACT DE JUSTIȚIE

GR. GAFENCU

Născut la București, la 30 ianuarie 1892, Grigore Gafencu a urmat cursurile Facultății de drept din Geneva, obținând, apoi, titlul de doctor în drept la Sorbona. În anii primului război mondial a luptat ca aviator într-o escadrilă franceză. Pentru curajul de care a dat dovadă — el a condus avionul care în toamna anului 1918 a zburat de la Salonic, peste frontul dușman din Balcani, aducându-l la Iași pe Victor Antonescu, ministrul României la Paris, în vederea coordonării reîntrării armatei române în lupta împotriva Puterilor Centrale cu ofensiva trupelor aliate ale mareșalului Franchet d'Esperay — a fost decorat cu înalte ordine românești și franceze.

În perioada interbelică, Grigore Gafencu a devenit o personalitate de frunte a jurnalisticii și vieții politice burghize românești. A fost fondatorul și directorul publicației Revista vremii, al ziarelor Argus — organul de presă al cercurilor de afaceri din România — și al cotidianului de mare tiraj Timpul. A fost de asemenea, printre întemeietorii Agenției române de presă Radio Orient (Rador). Membru al Partidului Național-Tărănesc, Grigore Gafencu a ocupat funcții de secretar și subsecretar de Stat la diverse departamente în guvernele național-tărăniste din anii crizei economice. La 22 decembrie 1938, într-o perioadă internațională deosebit de grea și complexă, când asupra țării noastre plana nemijlocit pericolul nazist și revizionist, i s-a încredințat conducerea Ministerului de Externe.

Ca ministru al Afacerilor Străine, a elaborat diverse proiecte privind stringerea legăturilor dintre statele din Sud-Estul Europei pentru apărarea independenței și suveranității lor naționale, în vederea întăririi capacității lor de rezistență în fața pericolului ce le amenințau, pentru menținerea acestor state în afara

confruntărilor dintre marile puteri, din care micile țări aveau numai de pierdut.

Atât timp cât a considerat că evoluția evenimentelor internaționale oferea șanse pentru o politică de rezistență față de Germania nazistă, chiar cu unele concesii de natură economică făcute acestuia, dar păstrând nealterate atât orientarea tradițională pro-anglo-franceză, cât și scopurile fundamentale

ale politicii externe românești — menținerea independenței și suveranității naționale, apărarea integrității hotarelor țării — Grigore Gafencu și-a păstrat postul din fruntea diplomației românești. Dar, la sfârșitul lunii mai 1940, când frontul occidental s-a prăbușit, iar Carol II și șeful guvernului român, Gh. Tătărescu, s-au orientat spre o politică de apropiere de Germania nazistă, Gr. Gafencu și-a prezentat demisia. Puțin mai târziu, în august 1940, a fost chemat să reprezinte România în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă guvernul sovietic, tocmai ca o dovadă peremptorie a orientărilor sale în politica externă. Dându-și seama de importanța acestui post, el a răspuns favorabil. „Misiunea mea de aici — urma el să-și definească programul cu care guvernul român îl însărcinase în capitala sovietică — va avea scopul să înlăture tot ce pare provizoriu, vremelnic, tranzitoriu în raporturile ruso-române... Mă voi sili să înseninez atmosfera și să dau raporturilor diplomatice, politice și comerciale dintre cele două țări... un caracter statornic”.

Reîntors la București în iulie 1941, după declanșarea atacului nazist împotriva U.R.S.S., Grigore Gafencu, după o scurtă ședere în țară, s-a stabilit, în toamna aceluiași an, în Elveția. În perioada următoare a lucrat la redactarea celor două cărți ale sale Préliminaires de la guerre à l'Est (Preliminariile războiului în

Est), 1944 și Derniers jours de l'Europe (Ultimele zile ale Europei), 1946 — printre primele încercări ale istoriografiei burgheze pe plan mondial de prezentare a raporturilor internaționale din anii 1938-1941 — și în care fostul diplomat român își susține bineînțeles de pe pozițiile intereselor cercurilor conducătoare teoria sa despre „echilibrul de forțe” în relațiile internaționale. Realitățile existente în lume la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și în special începutul „erei atomice”, marcată de dezastrul de la Hiroșima și Nagasaki, l-au determinat să-și schimbe în limitele ideologiei și delimitărilor de clasă această teză susținută în cele două volume. „În ce mă privește — scria el la 26 ianuarie 1946 — nu mă mai împac cu teza „echilibrului” pe care o apar în cele două cărți ale mele. Dacă aș fi avut timp aș fi scris o prefață închinată acelei „ordini universale” spre care omenirea este silită să tindă în împrejurările de azi”. Se gindea la o ordine internațională fără războaie, la organizarea căreia să participe toate națiunile lumii, indiferent de mărime, la o ordine în care să domnească respectul reciproc și colaborarea între popoare.

În timpul Conferinței de Pace de la Paris din 1946, Grigore Gafencu, împreună cu un grup de foști oameni politici și diplomați români aflați în Occident, a căror activitate era coordo-

nată cu politica din țară a partidelor burgheze (P.N.L. și P.N.Ț.) au înaintat Conferinței câteva memorii în care expuneau punctul lor de vedere asupra unor probleme românești. Deși pozițiile exprimate erau alterate de o ostilitate nedisimulată față de noul regim, de transformările revoluționare din România, unele puncte de vedere au coincis sau au fost apropiate cu cele ale delegației române, care a criticat sever și cu deplin temel acțiunile acestui grup.

Faptul că Grigore Gafencu care se afla departe de țară nu a înțeles datorită orientărilor sale legate de clasele dominante cursul nou luat de istoria românească, izolarea în care și-a petrecut ultimii ani de viață și împingerea sa într-un impas potrivit opțiunilor poporului român pentru o nouă societate nu poate modifica acea importantă parte a activității sale patriotice și democratice, ca om politic și diplomat într-una din cele mai teribile crize prin care a trecut țara și lumea în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial.

Grigore Gafencu a murit la Paris, în 1957 în ziua în care împlinea 65 ani.

În cele ce urmează, reproducem câteva pasaje din Jurnalul său în limba română, aflat în manuscris, cu privire la evenimentele din august 1944 din România. Titlul și explicațiile marcate prin paranteze drepte aparțin redacției.

Ion CALAFETEANU

1944 23 August... Treceam prin toate emoțiile, de la cea mai adâncă bucurie, la cea mai chinuitoare frământare.

Parisul e liber... Am fost trezit în timpul nopții din somn: [Ionel] Șoneriu [om politic] și [Richard] Franasovici [om politic și diplomat] au aflat, prin agenția „Exchange” că rușii au rupt frontul în România... Ai noștri s-au încăpăținat, cu toate numeroasele și stăruitoare mele înștiințări, să discute mai departe la Cairo¹, neglijând pînă la capăt factorul sovietic. În această ipoteză, încăpăținarea lui Maniu și a oamenilor care-l înconjoară ar fi de neiertat. Cu durere mă gîndesc, dar și cu conștiința împăcată, că dosarul meu „e în regulă”. Timp de doi ani am stăruit asupra însemnătății decisive a factorului rusesc. Am trimis în țară un memoriu lămurit și categoric în această privință. L-am completat apoi prin numeroase scrisori și me-

saje. Cînd, împotriva sfaturilor mele, Maniu și Ică [Mihai Antonescu] au ales calea Egiptului, m-am străduit, deși n-am fost informat de nimic, să îndemn la o cît mai grabnică încheiere [a păcii]. Am fost gata să merg acolo unde va trebui, pentru a urgenta negocierile. Guvernul de la București nu era grăbit și nu mi-a dat asigurările cerute și necesare. Iar Londra mi-a dat, poate la cererea compatrioților din Cairo și Ankara, un răspuns negativ: „Avem deocamdată o cale de negociere”. De atunci am căutat, fie direct, fie prin mijlocirea lui [Eduard] Beneș, să atrag atenția lui Maniu că acțiunea de la Cairo nu e totul și că rușii au gîndurile și condițiile lor. Am avut impresia însă că Maniu stăruia în formula Cairo. Avea el, oare, convingerea că va izbui? Am revenit asupra ideii mele de a preveni un eventual eșec la Cairo...

Seara luăm masa la Geneva cu Șoneriu și [George] Assan [om politic și diplomat]. Ne întoarcem la Castelet. De sus,

din grădină, sintem întimpi-nați cu strigăte de nerăbdare. Telefonul ne chema neîncetat. Ne apropiem de casă și aflăm marea știre: România a semnat armistițiul! Antonescu s-a retras. Regele a dat o proclamație către țară, a format un nou guvern, sprijinit de Maniu și [C.I.C.] Brătianu, a rupt legăturile cu nemții și a hotărît ca, alături de Aliați, să elibereze Ardealul. Proclamația afirmă că au fost acceptate condițiile armistițiului și că România va înceta ostilitățile împotriva armatelor sovietice și a Națiunilor Unite.

Sintem buimăciți de această mare veste, care împlinește toate năzuințele și toate străduințele mele. România a ieșit din cîrdășia nazismului degradator, s-a lepădat de grozava răspundere a catastrofei care răscolește lumea... ea reîntră pe făgașul politicii ei tradiționale și unește prezentul cu trecutul său și cu credința ei de țară europeană.

Binecuvîntez pe toți aceia care au avut înțelepciunea și curajul de a rupe legăturile

¹ Tratatative purtate în vederea încheierii armistițiului cu Aliații (Magazin istoric, nr. 8/1974).

cu Germania hitleristă... și le doresc tuturor celor care au fost făptașii eliberării țării numai bine...

Aflăm că noul guvern a fost format de generalul Sănătescu, șeful Casei militare regale, un prieten al meu de la Moscova, unde el a lucrat timp de șase luni, căutând să încheie o înțelegere asupra liniilor de demarcație între România și U.R.S.S.

Sănătescu e un om cuminte, „antantist” convins, adversar hotărât al tendințelor mareașalului. La Externe a fost numit Niculescu-Buzești, fost director de cabinet al lui Ică. În rest, generali; foarte bine!... Echipa politică: Maniu, Dinu Brătianu, Titel Petrescu și Pătrășcanu, coaliție democratică, de la liberali, pînă la comuniști, inclusiv...

Nemții s-au grăbit să formeze un contraguvern de gardiști-legionari. Dar ei nu îndrăznesc să publice numele „miniștrilor naționali...”.

24 august... La Londra și la Washington s-a luat act cu satisfacție de proclamația regelui Mihai...

25 august... Radio Moscova a răspuns proclamației regale printr-o declarație oficială: asigurări imediate, asigurări de viitor. Rușii par să fi menținut condițiile și declarațiile lui Molotov din aprilie. Forma înțelegerii se vădește printr-un schimb de declarații: nu prin semnarea unui armistițiu. Pace nu va fi, spun rușii, decît atunci cînd „inamicul” va fi scos din România: „În aprilie, guvernul sovietic a dat asigurări că nu are nici intenția de a ocupa vreo parte din teritoriul românesc, nici de a modifica ordinea socială existentă în România, nici de a aduce atîngere independenței României. Guvernul sovietic consideră de o necesitate urgentă să restabilească independența României, eliberînd țara de sub jugul fascist german. Dacă

trupele românești suspendă operațiile militare și voiesc să ducă împotriva germanilor un război de eliberare pentru independența României sau contra Ungariei, pentru eliberarea Transilvaniei, armata sovietică este dispusă să-i acorde sprijinul său. Armata sovietică va ajuta deci România, prin toate mijloacele, la împlinirea sarcinii sale de onoare” (Declarația oficială a Comisariatului sovietic pentru Afacerile Externe, difuzată de Reuter)...

Un lung interviu pe care l-am acordat corespondentului din Berna al marelui ziar american *Christian Science Monitor* din care însemn unele părți: „...Sînt unii care cred — poate chiar că nădăjduesc — ca acestui război să-i urmeze altul. Nu e părerea mea. Nu va fi și nu trebuie să fie un nou conflict. Datoria noastră internățională e de a face totul pentru a împiedica stări prielnice războiului...”.

26 august... Întîmplările se deapănă atît de repede încît este greu să le mai număr. România a declarat război Germaniei [încă din noaptea de 23 spre 24 august]... Bietul oraș București a cunoscut bombele tuturor țărilor în acest război.

„Trădare”!, spun nemții la Berlin și la postul de radio „Donau”, unde a reapărut inevitabilul Horia Sima, „șeful guvernului național român”. De ce „trădare”? Care era natura adevărată a legăturilor dintre Reichul nazist și România? A fost o legătură impusă prin forță, acceptată de teamă, susținută cu convingere de o mină de gugumani și de bezmetici, care nu au priceput nimic și nu au înțeles fenomenul nazist, legătură nesuferită poporului, armatei și tuturor patrioților; legătură care ar fi dus, în mod fatal, la nimicirea și desființarea țării, dacă nu ar fi fost tăiată cu spada. Ce n-ar da poporul german el însuși ca să poată sfărîma lanțul ce-l leagă astăzi

de un nebulă pornit spre prăpastie...

Primesc, în acest sens, o scrisoare inimoasă de la [diplomatul bulgar, secretar la Legația din Berna] Ivan Radeff (sau cum îl numim noi, Radeff I, spre deosebire de noul viceconsul, tot Radeff, nepotul lui Mușanoff [fostul premier bulgar între 1931-1934]). Radeff, îmi scrie, printre altele: „România a făcut un act de curaj... Eu, care cunosc metodele celui de-al III-lea Reich și ale Gestapoului, știu bine că fapta României este un act de justiție care-i face onoare. Germania a profitat prea mult de slăbiciunea celorlalți și a venit timpul revanșei.” (Iată adevărul: „Alianță” cu Germania a fost un act impus de Reich, prin exces de putere. Cînd puterea Germaniei nu mai este în stare să comită excese, legăturile se rup în chip firesc!...)

Radio Londra și [radio] Washington, ca și toate ziarele anglo-saxone, preamăresc, cu multă simpatie, importanța acțiunii românești de la 23 august și îi atribuie un caracter hotărîtor pentru soarta războiului...

Despre România și Franța îmi scrie prietenul Jacques Pirenne, istoric belgian: „Vreau să vă spun cît sîntem de fericiți de a vedea țara dv. reluîndu-și locul tradițional, în rînd cu Națiunile Unite... Vom putea vedea curînd, sînt sigur, victoria finală și prăbușirea Germaniei, așteptînd să ne devotăm, cu optimism, în slujba reconstrucției țărilor noastre și a lumii...”.

28, 29 și 30 august. Zile de reculegere, ca după furtună. S-au risipit norii și s-a luminat cerul. Am convingerea că primejdia de moarte care amenința România a fost înlăturată... O lume nouă se va deschide în fața noastră. Nu cred că mă înșel cînd gîndesc că pentru întregul Răsărit al continentului ceea ce se întîmplă acum în România va avea consecințele cele mai adînci și mai de perspectivă.

Documente germane
despre 23 August 1944

O ZI BINE DEFINITĂ ÎN ISTORIA RĂZBOIULUI

Dr. MIRCEA MUȘAT,
dr. VASILE ARIMIA

Situația deosebit de complexă în care a trebuit să acționeze Partidul Comunist Român, reușind să realizeze, în primăvara anului 1944, unitatea de acțiune a clasei muncitoare și, pe baza acesteia, coalizarea tuturor forțelor antifasciste într-un front comun de luptă, organizarea și declanșarea, la 23 august, a marilor acțiuni insurecționale a poporului român este pusă în evidență și de numeroase documente provenite din surse germane. Deși nașiștii posedau în România o puternică agentură de informații, organizarea și declanșarea acțiunii insurecționale, parti-

parea armatei la această acțiune au rămas — datorită atenției cu care a pregătit partidul comunist întreaga operație — necunoscute autorităților antonesciene ca și Germaniei hitleriste.

Documentele pe care le prezentăm relevă — succesiv — dezinformarea organelor hitleriste, surpriza în fața declanșării insurecției și — pe măsura desfășurării ei victorioase — turia și neputința Germaniei naziste de a o stăvilii. Documentele vădesc astfel urlașă însemnătate a evenimentelor de la 23 august pentru România, în special, și pentru cursul războiului, în general.

Insurecția — o lovitură surprinzătoare

Iată, de exemplu, ce nota într-un raport din 12 iulie 1944 Karl Clodius, director în Ministerul de Externe german, cu rang de ministru plenipotențiar, șeful delegației germane pentru tratativele economice cu România: „Situația politică internă se caracterizează prin următoarele două elemente contradictorii. Pe de o parte, mareșalul [Ion Antonescu] menține cu strictețe liniștea și ordinea în țară și disciplina militară în armată și este, în aparență, stăpîn și dictator absolut. Pe de altă parte, el nu a reușit să-și creeze în țară o poziție cu adevărat puternică, fundamentată politic. Aparatul administrativ îi scapă din ce în ce mai mult din mînă, deoarece dispozițiile sale parte nu se execută,

ci sînt sabotate în mod sistematic, precum și pentru că el nu se hotărăște să intervină energic în problemele decisive. Cea mai mare parte din opinia publică a țării este împotriva lui, din motive fie de politică internă, fie de politică externă. Șefii opoziției politice, adică în primul rînd șefii celor două vechi mari partide (liberal și național-tărănesc) pot acționa destul de fățiș împotriva mareșalului, nu numai în domeniul politicii externe... ci și în domeniul politicii interne.”

Clodius își informa superiorii că a discutat această situație cu Antonescu, atrăgîndu-i atenția că Germania „nu poate rămîne indiferentă”, dar „mareșalul a contestat totdeauna că situația politică internă ar putea da naștere vreunui pericol”.

În raportul său, demnitarul hitlerist, după ce sublinia loialitatea lui Antonescu față de Germania nazistă, făcea

referiri la unele nemulțumiri, pe care le-ar fi manifestat șefii ai grupărilor filo-germane pentru faptul că regimul hitlerist n-ar fi fost destul de ferm față de dictatorul român: „Se reproșează adesea guvernului german că, la rîndul său, nu ia măsuri energice pentru a determina o schimbare radicală a politicii interne și, implicit, a celei economice și financiare...”. În încheierea raportului se menționa că Antonescu „s-a menținut în general fidel liniei germane în domeniul militar și politic”, dar a avut o atitudine criticabilă cu privire la raporturile financiare și economice româno-germane: „Experiența ultimelor două luni — scria Clodius — a confirmat din nou că nu există nici o perspectivă ca mareșalul să-și schimbe fundamental concepția sa în aceste două probleme. Tot atît de puțin ar fi el dispus să-l concedieze pe Mihai Anto-

nescu¹ și să formeze un guvern din adepții hotărâți ai Germaniei, care să imprime un curs complet nou în probleme economice și financiare.

Aceasta fiind situația, nu ne rămâne posibilitatea decât fie să impunem ca până acum printr-o presiune permanentă de la caz la caz, cel puțin satisfacerea cerințelor [noastre] cele mai importante pe planul economiei de război, fie să schimbăm complet sistemul de guvernare din România, cu riscul de a provoca, tocmai în momentul de față, zguduiri militare și politice implicate de o astfel de schimbare.

Un alt reprezentant hitlerist, șeful Secțiunii din România a Serviciului de informații al armatei germane, într-o conferință din 16 august 1944, aprecia că situația internă „este ferm în mina Conducătorului statului. Este adevărat că partidele din opoziție activează continuu, dar această acțiune este de ordin ideologic, fără a fi în stare să producă o răsturnare a regimului actual, opoziția nedispunând de nici o formație organizată”.

După cum se vede, șeful respectivului serviciu de informații hitlerist era foarte prost informat. Cum se știe, la acea dată exista un larg front de luptă, constituit din inițiativa P.C.R., ce-și propunea ca obiective imediate înălțurarea regimului antonescian, ieșirea României din războiul hitlerist și trecerea de partea coaliției antifasciste.

La începutul lunii august, un ofițer german, căpitanul Bergman, privea lucrurile mai

¹ În care germanii nu mai aveau încredere din clipa cînd au aflat că luase unele contacte cu Aliații în vederea ieșirii României din alianța cu Germania și că, anterior, stabilise contacte în același scop și cu contele Ciano, ginerele lui Mussolini și ministru de Externe al Italiei fasciste.

Capitala își reia viața pașnică (fig. 22).
Pe o clădire bucureșteană, drapelul României — fără care, prin efortul uman și material furnizat în război, s-a situat pe locul al patrulea în coaliția antihitleristă — flutură alături de drapelele U.R.S.S., Statelor Unite și Marii Britanii (fig. 23). Un grup de cîntători americani, fosti prizonieri, se îmbarcă în avionul care îi va transporta la unitățile lor, spre a continua lupta (fig. 24)

realist. Într-un raport despre starea de spirit dintr-un regiment român de tancuri aflat pe frontul din Moldova, atrăgând atenția asupra faptului că „Comandamentul de luptă român din Roman i-a cerut astăzi comandantului local german ca în câteva ore să-i comunice efectivul exact al trupelor combatante germane”, autorul raportului conchidea că „există preocupări îndreptate împotriva aliatului lor german și s-ar putea ca românii să fie în înțelegere cu dușmanul. Pentru aceasta [acțiunea antigermană] s-ar putea ca momentul hotărât să fie foarte apropiat”.

Organele hitleriste de informații aveau știință despre existența unor formațiuni de luptă organizate în munți. Într-un raport din 30 iulie 1944 se menționa: „Formarea de grupuri înarmate în Munții Metaliferi, Munții Cibinului și Munții Iazul Morii” și, totodată, se remarcă „o intensificare continuă a propagandei comuniste... [inclusiv] în armata română”. Această constatare era cuprinsă și într-un document din 4 august, prin care se atrăgea atenția Ministerului de Externe german că „... agitația comunistă în rîndul muncitorimii crește continuu. Din aceste motive, în ultimul timp, trupele destinate asigurării ordinii în Capitală au efectuat mai multe exerciții demonstrative în cartierele mai sărace ale orașului”.

Documentele, atât cele citate, cât și altele, arată că la jumătatea lunii august 1944, organele de supraveghere și control atât antonesciene, cât și hitleriste, dacă reușiseră să afle unele date despre coaliizarea formațiunilor politice democratice avînd în frunte Partidul Comunist Român, ele n-au reușit să afle nimic despre pregătirea acțiunii militare. Această concluzie o formula, în septembrie 1944, și maiorul Ivor Poster din Misiunea militară britanică în România: „Revelator este faptul că întreaga organizare germană din România (Gestapo, formațiunile de șoc S.S., unitățile poliției militare ale Misiunii germane, unitățile paramilitare ale N.S.D.A.P.)...

nu avusesse cunoștință de pregătirile pentru lovitura de stat, cu toate că s-a menționat o largă rețea de supraveghere și un serviciu de spionaj.”

Tocmai de aceea, evenimentele care au avut loc în după-amiaza zilei de 23 august i-au surprins pe conducătorii hitleriști și susținătorii lor.

Noul guvern român trebuie luat în serios

Surprins de amplasarea acțiunilor insurecționale, forțele hitleriste s-au arătat la fel de neputincioase și în direcția stăvilirii luptei poporului român pentru reușita deplină a insurecției, pentru desăvîrșirea eliberării patriei.

În fața noii situații create prin ruperea relațiilor cu Germania hitleristă și intrarea României în luptă alături de Aliați, conducătorii naști au trecut la luarea unor măsuri de menținere a pozițiilor pe care le dețineau la noi în țară. Între acestea, încercarea de a găsi comandanți români de unități militare care să meargă alături de ei, ordinul de a fi arestat „guvernul pucist” și a restabili ordinea, tentativa de a forma un guvern în fruntea căruia să pună o personalitate devotată germanilor și intervenția armată pentru înăbușirea insurecției victorioase.

Jurnalul de război al Comandamentului Grupului de armate de uscat „F” este unul din documentele edificatoare asupra precipitării ce cuprinsese pe hitleriști. „Efectele acestei răsturnări din România asupra situației din Sud-Est nu sînt încă previzibile”. Jurnalul consemna în continuare aproape minut cu minut desfășurarea rapidă a evenimentelor: Ora 23.25 — Apel telefonic al generalului Wilke: „Situația în București deosebit de serioasă.” Ora 23.30 — Convorbire cu generalul V. Grolmann: „Situația pe front serioasă.” Ora 23.40 — Ordin către Grupul de armate de uscat „F”, Comandamentul Superior al Armatei 2 blindate, Comandamentul militar Sud-Est, Comandamentul grupului de

marină Sud-Est, Comandamentul de aviație Sud-Est, șeful Misiunii militare germane din Bulgaria: „Avînd în vedere evoluția situației politice din România pentru întreaga sferă de comandă a Comandamentului Suprem Sud-Est, cu acțiune imediată: **alarmă de gradul I.**”

În legătură cu evenimentele ce au avut loc la București în ziua de 23 August 1944, feldmareșalul Fr. von Weichs scria în amintirile sale: „În perioada 22-24 august 1944, mă aflu la cartierul general din Prusia Orientală, participînd la discuțiile privind problemele legate de Serbia. În acest timp au sosit știri la Înalțul comandament al forțelor armate (O.K.W.) că în România s-a produs lovitura de stat. La Înalțul comandament al forțelor armate, Keitel și Jodl n-au luat la început în serios informațiile primite. Totuși, se bănuia declanșarea în Est a unor mișcări în spatele frontului...”. Cînd la ora 23.25 s-a raportat lui Hitler despre schimbarea intervenită în România, ordinul pe care l-au primit toți factorii de răspundere germani din România a fost de a aresta noul guvern și a forma imediat un „guvern național român”, de a restabili situația prin orice mijloace și a lupta contra trupelor sovietice. Fostul atașat al Misiunii militare germane din România, prințul Albrecht von Hohenzollern, nota despre ordinul lui Hitler transmis de generalul Jodl în noaptea de 23-24 august: „Ploieștiul și bazinul petrolifer să fie păstrate cu orice preț; regele și camarila să fie imediat puși sub arest; mareșalul [Antonescu] sau un alt general filogerman să fie numit conducător de stat; orice fel de tratative sau fraternizare cu românii sînt interzise. Cu alte cuvinte — preciza atașatul militar — lupta împotriva românilor trebuie să înceapă imediat... corpul teritorial german **București**, care se ridică la 40 mii de soldați, a început lupta pentru cucerirea Capitalei...”.

Despre modul cum s-au desfășurat evenimentele, în continuare alte documente vin să arate că ceea ce se în-

făptuise și începea să fie consolidat de poporul român nu mai putea fi reprimat. „Atacul asupra Bucureștiului ordonat de Führer — se consenma în *Jurnalul de război* al Comandamentului Grupului german de armate «Ucraina de Sud» — nu a avut succes. El s-a lovit de o puternică rezistență organizată și nu a ajuns decât pînă la intrările din partea de Nord și de Vest ale orașului». Generalul-locotenent Alfred Gerstenberg, șeful Misiunii aeriene germane din România, care reușise să ajungă la trupele germane aflate la Nord de București, comunica și el, în dimineața zilei de 25 august, la Berlin: „Situația în București este foarte serioasă. Se rezistă doar cu forțe insuficiente la marginea de Nord a Bucureștiului pînă la marginea de Nord a Aeroportului Otopeni...». Generalul hitlerist ținea să raporteze și „bravura” săvîrșită asupra Capitalei României. „Orașul București a fost atacat [bombardat] cu bune rezultate, cu punctul de greutate asupra Palatului regal și a ministerelor precum și a obiectivelor lor din fața propriilor poziții, anume au fost efectuate 150 atacuri ziua și 40 noaptea, cu participarea forțelor de luptă, și a avioanelor «Stuka»”. Cu toate acestea, un „succes politic nu e de scontat”.

Un alt general hitlerist, D. von Grolmann, fost șef al statului major al Grupului german de armate «Ucraina de Sud», chestionat de autoritățile militare hitleriste asupra motivelor retragerii armatei germane, a răspuns: „Dacă s-a ajuns la o retragere neîntreruptă a frontului, aceasta n-a fost o acțiune tactică, în baza unei hotărîri a conducerii, ci s-a datorat inevitabilei evoluții a situației care a fost dictată de superioritatea de forțe... [creață prin] ieșirea României din război.”

Dintr-o telegramă din 30 august a lui Edmond Weesenmayer, șef S.S. aparținînd Ministerului de Externe german, către J. Ribbentrop, ministrul de Externe, se desprinde rezultatul încercării naziștilor de a găsi în armata

română elemente care să-i susțină: „După comunicarea Grupului german de armate [«Ucraina de Sud»], nici unul din generalii români care îi erau subordonați nu ni s-a alăturat. Deoarece în prezent lipsește o bază teritorială pentru un guvern român [devotat Germaniei] și fiindcă nu cunoaștem pînă acum personalități militare sau politice române care ar putea prelua formarea unui astfel de guvern, nu se poate conta deocamdată pe constituirea sa.”

Weesenmayer răspundea negativ și ordinului privind recucerirea teritoriului român pierdut: „... După părerea șefului statului major al Grupului german de armate [«Ucraina de Sud»] nu se poate conta pe o recucerire a teritoriului român decât dacă vor fi aduse întăriri serioase sau dacă potențialul de luptă al trupelor [germane] din acest spațiu va fi întărit în termen scurt prin înarmarea cu arme corespunzătoare.”

Cîteva zile mai tîrziu, la 4 septembrie, Werkmeister, consilier politic al Grupului german de armate «Ucraina de Sud», raporta și el: „Așa cum se înfățișează în momentul de față situația în spațiul român, nu vîd nici o posibilitate de a face propuneri pentru un guvern român național...”. La 6 septembrie, același răspuns: „Am avut convorbiri cu Obergruppenführer Phleps. Acesta consideră că nu mai este posibilă formarea unui guvern român-național [filo-german].” La începutul lunii septembrie, naziștii nutreau încă iluzia unei răsturnări a situației. Dar acțiunile hotărîte ale populației, ale armatei române, care, cot la cot cu armata sovietică, se gaseau în plină ofensivă, n-au putut fi oprite. Acțiunea victorioasă a insurecției, în conducerea și organizarea căreia Partidul Comunist Român a avut rolul hotărîtor, a făcut posibilă izgonirea de pe pămîntul scump al patriei a armatelor hitleriste și hor-thyiste și eliberarea întregului teritoriu românesc pînă la 25 octombrie 1944, apoi continuarea luptei pînă la victoria finală asupra Germaniei naziste.

ISTORIA ÎȘI VA SPUNE CUVÎNTUL

(Urmare din p. 43)

pe dos¹. Acolo sînt închiși naziștii. Firește, după presa naziștilor noștri, nu guvernul german ci cel austriac trădează interesele poporului. Miniștrii lor sînt calificați drept niște ticăloși care vor primi în curînd „o lovitură de picior binemeritată”.

Este curios însă că [naziștii din Transilvania] sînt indignați numai de guvernul austriac și nu și de cel românesc. Căci ambele guverne sînt democratice, ambele se ridică împotriva unei dictaturi de dreapta. Dacă ar fi consecvenți, ar trebui să infiereze ca trădător guvernul român, aplicîndu-i acestuia „lovitura de picior” deoarece noi „suferim” sub democrația română și nu sub cea austriacă.

Adevărul e însă că nu putem lua în nume de rău național-țărăniștilor; liberalilor, Partidului poporului și tuturor celorlalte partide faptul că se opun nazismului.

Pentru a aduna aderenți, naziștii scot în evidență reformele care sînt favorabile întregii comunități germane. Ei ascund cu încăpăținare deosebirile esențiale care îi separă pe ei [naziști] de noi.

Îi invităm să arate deschiș maselor că se bazează pe principiul necondiționat al Conducătorului², cum se face acum în Germania! Să ceară interzicerea oricăror alegeri și numirea de sus a tuturor conducătorilor! Să ceară o uniformizare politică, interzicerea tuturor partidelor politice sau minoritare! Să ceară desființarea libertății presei și a gîndirii! Căci, după concepția lor, nu este în interesul statului dacă oricine poate gîndi, vorbi sau scrie tot ce dorește.

¹ În acea perioadă, socialiștii austriaci reprezentau o forță politică importantă și unele căpetenii naziste care militau pentru Anschluss suferiseră rigorile legii, lucru care umpluse de furie pe naziștii de la cîrma Germaniei.

² Principiul Conducătorului sau Führerprinzip reprezenta conceptul de obediență oarbă față de Hitler, pe care se întemeia fanatismul nazist.

Sub semnul
derutei

GUVERNUL FANTOMĂ DIN LABORATORUL LUI HIMMLER

PETRU IGNAT

În momentul în care forțele insurecționale române aplicau grele lovituri trupelor hitleriste din București și alte zone ale țării, postul de radio militar hitlerist „Ilse II”, instalat în pădurea Tunari, difuza cu insistență, în limbile germană și română, o chemare a unui pretins guvern român. Crainicii naziști voiau să-și convingă ascultătorii că „în provincie [revolta] a fost zdrobită, [trădătorii] prinși; numai Bucureștii ar mai opune o sla-

bă rezistență, care însă va fi urgent sfârșită, iar apoi și acolo răzbunarea va lovi cumplit pe cel ce au cutezat să părăsească cauza germană...”. Acest apel — arăta istoricul vest-german Ferdinand Ernst Gruber — avea un mare neajuns: „nimeni nu l-a băgat în seamă”. Pe pământul țării noastre nu s-a găsit nimeni, absolut nimeni, „care să dea girul numelui său îndemnului de a se reconstitui o Românie favorabilă Axel...”.

Insurecția din august 1944, inițiată de Partidul Comunist Român, organizată și condusă în strînsă colaborare cu celelalte forțe politice antihitleriste, a fost un act de voință unanimă a întregii națiuni. Clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, armata, întregul popor și-au exprimat în acele zile hotărîrea neclintită de a scoate țara din războiul hitlerist, România recăpătîndu-și independența națională.

În noaptea de 23 spre 24 august, Hitler ordonase — cum se știe — subalternilor săi din România să aresteze guvernul insurecțional din București și să formeze un „guvern sigur”, pus sub conducerea celui „mai de nădejde general român”. Un „guvern sigur”, în accepția circumvențiilor celui de-al III-lea Reich, trebuia să ducă țara noastră pînă la catastrofă în războiul purtat alături de Germania.

Răspunsul românilor, inclusiv al generalilor români,

nu a fost însă cel scontat de hitleriști, ci cel dictat de sentimentele lor patriotice, de voință fermă și unanimă a poporului român. Ei au declarat cu demnitate că „vor da tot concursul... țării și guvernului său”.

Așadar, acasă, aici în România, în august 1944, nu a existat decît o singură voință: alungarea și înfrîngerea cît mai grabnică a hitleriștilor. Ca atare, „emiiătorul militar [al postului de radio german „Ilse II”] a tot behăit apelul în toate zările — după cum se exprima istoricul F. E. Gruber —, pînă ce personalul postului a fost capturat de trupele române. Și cu asta s-a pus capăt și poveștii contra-guvernului național român... Scurta sa viațuire radiofonică a fost doar produsul fanteziei vreunui individ din companiile de propagandă”.

Cam în același timp cu „Ilse II”, un alt post de radio hitlerist, „Donau”, lansa apeluri repetate din partea unui așa-zis guvern românesc în exil. În ziua de 25 august,

șeful acestui „guvern” declara fără ezitare că „România trebuie să fie alături de Germania”.

Conducătorul respectivului „guvern” nu era altul decît căpetenia legionară Horia Sima. Șef de ucigași, el însuși patronat de ași ai crimei din cel de-al III-lea Reich, vicepreședinte al Cabinetului gardist care, timp de 130 zile, adusese prăpădul în viața țării și făcuse din asasinatul principală armă politică. Organizatorul rebeliunii legionare din 21-24 ianuarie 1941, a fugit din țară pentru a evita o binemeritată pedeapsă; el a fost păstrat cu grijă de hitleriști și folosit ca armă „secretă” pentru șantajarea propriului lor aliat — ambițiosul mareșal Ion Antonescu. Iată cîteva date importante din cartea de vizită a celui în care — în disperarea lor — Hitler și acoliții săi își puseseră nădejde.

Pe cine ar fi putut înșela apelurile lansate de Horia Sima? Ridicolul acestei formule ieșită din laboratorul lui

¹ Magazin istoric, nr. 6/1974.

Himmler n-a scăpat opiniei publice internaționale. Presa și posturile de radio din diferite țări au dezleat imediat marea „taină” a așa-zisului „guvern românesc în exil”. Ziarul suedez *Nya Dagbladet* Allehanda, în numărul său din 30 august, arăta că „guvernul” ce se vrea „reprezentant” al României era „o pură invenție a propagandei germane”. Și mai edificativ era articolul publicat de un alt ziar suedez — *Svenska Dagbladet* — a doua zi și intitulat *Horia Sima și contraguvernul său nu produc îngrijorări în România*. Între altele, în articolul respectiv se spunea: „Dacă quislingul [Sima] ar reuși să treacă în România, el nu ar găsi mai mult de 500 adepți fanatici... Fiecare soldat român știe cât de important este să urmeze ordinele guvernului și să elibereze țara de germani.”

Încercările hitleriștilor de a „echilibra” pe plan propagandistic o situație ce devenise catastrofală pentru trupele lor din România au eșuat lamentabil.

Unde se afla guvernul fantomă creat de hitleriști? Pe ce se sprijinea? Unde își avea sediul? „Emisiunea germană difuzată prin posturile de transmisie ale propagandei naziste — scria *New York Times*, din 24 august — ... nu a dat nici un fel de indicații cu privire la locul unde a fost format așa-zisul guvern și nici cu privire la numele persoanelor care-l alcătuiesc.”

Într-o carte apărută în urmă cu câțiva ani (*Regimul politic din România în perioada sept. 1940-ian. 1941*) istoricul A. Simion, utilizând diferite surse documentare, a schițat „activitatea” acestui guvern fantomă. Iată câteva momente semnificative. În ziua de 24 august, Sima a fost luat din lagărul de la Sachsenhausen, unde se afla, și dus la Berlin, iar de aici în Prusia Orientală, la Cartierul general al lui Hit-

ler. După ce a discutat cu Himmler și von Ribbentrop, Horia Sima s-a angajat, în numele tuturor legionarilor aflați în Germania, să continue războiul în alianță cu cel de-al III-lea Reich. Cît privește „guvernul” despre care vorbea postul de radio „Donau”, el avea, ca și „cabinetul” la care se referea celălalt post de radio hitlerist, „Ilse II”, marea calitate că... nu exista! Abia mai târziu,

tr-un fel încrederii acordate, acest „guvern” a trecut la constituirea unor unități militare din rîndul legionarilor transfugi, sperînd că vor atrage și pe alți cetățeni români surprinși de evenimente în Germania. Ei au întîmpinat mari dificultăți în activitatea de recrutare și atunci hitleriștii au hotărît să le pună la dispoziție un număr de șvabi și sași înrolați în armata germană. Dar nici

Evenimentele petrecute în România în august 1944 au dat o grea lovitură dispozițiunii hitlerist în Sud-Estul Europei (caricatură reprodușă din lucrarea *Der Zweite Weltkrieg*, Berlin, 1966)

în decembrie 1944, la inspirația lui Ribbentrop, legionarii au format un „guvern” în exil, compus din H. Sima, V. Iașinschi, M. Sturdza, C. Georgescu, Gr. Manoiilescu, Ion Singeorgiu, Platon Chirnoagă și Vladimir Cristi. Pînă în februarie 1945, sediul acestui „guvern” s-a aflat la Viena și în perioada următoare, pînă la capitularea Germaniei, la Alt-Anssee. Pentru a răspunde în-

ășa nu s-au putut constitui decît cîteva subunități, care, dovedindu-se destul de nesigure, au fost utilizate mai mult ca unități de muncă.

Apelurile disperate și ridicole ale lui Horia Sima și ale stăpînilor săi n-au făcut decît să scoată și mai mult în evidență degingolada ce cuprinsese forurile hitleriste și pe acoliții lor prin actul istoric săvîrșit de poporul român în august 1944.

ULTIMELE RÎNDURI ALE SUBLOCOTENENTULUI OPREA

Iată un document cu totul deosebit: Jurnalul unui tânăr ofițer român căzut eroic în războiul antihitlerist.

Sublocotenentul Mihai Oprea a fost unul din cei 66 000 soldați, subofițeri și ofițeri români care s-au jertfit în bătăliile purtate de armata română pentru eliberarea Cehoslovaciei. S-a născut la 6 octombrie 1919, fiind al șaptelea

din cei opt copii ai Smarandei și ai lui Constantin Oprea, fărăni din comuna Bălfățești, județul Neamț. La numai 6 ani, a rămas orfan de tată. Învîingînd mari greutăți materiale, a reușit să termine liceul la Roman, în 1941. Doi ani mai târziu, a absolvit Școala de ofițeri de artilerie, cu gradul de sublocotenent, fiind repartizat în Grupul special motomecanizat din Cimpina. În același an, a susținut, cu succes, examenul de admitere la Facultatea de drept din București.

În ziua de 23 August 1944 se afla, împreună cu compania sa, la Centrul de instrucție motomecanizat din satul Brebu, comuna Runcu,

și din care reproducem cîteva extrase, și-a notat, între altele, impresiile produse de marile evenimente pe care le-a cunoscut, în acea perioadă, țara. Sînt pagini emoționante și, în același timp, semnificative, care se adaugă și rîlul de mărturie despre starea de spirit ce domnea în acea vreme în rîndurile ostașilor și ofițerilor. Am reținut doar acele pasaje care se referă la evenimentele politice și militare; pentru a ușura lectura, am renunțat la punctele de suspensie ce indicau întreruperile de text; explicațiile și completările noastre sînt marcate prin paranteze drepte.

Brebu, 5 august 1944. Situația politică a războiului s-a înrăutățit simțitor. Toate probabilitățile: războiul este pierdut de nemți. În același timp, în Franța s-a produs debarcarea pe 4 iulie [corect, 6 iunie]. Cu toată presiunea armei noi germane V-1 împotriva Angliei, anglo-americanii au debarcat în Franța cu forțe enorme și i-au împins pe nemți cu grele pierderi. A fost și un atentat împotriva lui Hitler [la 20 iulie]; a scăpat ca prin minune.

Brebu, marți 8 august.

Nemții, cred, că pierd războiul. La noi [Centrul de instrucție motomecanizat] a ajuns zvonul că ne rupem de ei. E explicabil.

Băleni, 30 august. Americanii au bombardat mereu în acest timp. Frontul din Franța, al germanilor, foarte prost. În Moldova, rușii au reînceput acțiunea, pentru ca pe 19-20 august să ia o ofensivă mai mare. La 23 [august] noaptea eram în situație de alarmă. La radio se comunică: Pace! (exagerat); am rupt relațiile cu germanii,

ii dăm afară din țară și sîntem gata de a lupta alături de ruși. Lumea a primit această cu entuziasm. Se încep la București, Ploiești, Cimpina etc. lupte [împotriva] germanilor, urmate de dezarmări. Au fost lupte grele. I-au prăpădit ai noștri la București. A plecat o unitate de aici și a luptat bine, acum s-a îndreptat spre Ardeal; mă zbat în stări sufletești contradictorii. Era necesar să se facă această schimbare. Guvernul este o unire între toate partidele democratice din trecut —

cu Maniu și alții și mai ales cu partidul comunist. Noi stătem gata de a pleca în Ardeal. Am dorit să plec și eu undeva într-o acțiune. Ai noștri acum luptă în Ardeal alături de ruși.

Sibiu, duminică 10 septembrie. La Băleni nu am mai rămas decât două zile. Ajuns la Comășani, am primit ordin să plec pe front în Ardeal.

Tîrnăveni, 23 septembrie. Prima zi de comandă pe front. Am luat în primire un pluton de cercetare blindată. La Sibiu am cerut încă o dată să mă duc pe front. Sînt la dispoziția generalului [G.] Nicolescu [comandantul Detașamentului motomecanizat]. Mîine aștept evenimentul: prima misiune în cîmpul de luptă. Sînt la comandamentul detașamentului.

Boziași, 26 septembrie. Sîntem de trei zile aici, împreună cu toată gruparea blindată — col[onel] Liviu Constantinescu. Eu sînt cu plut[onul] de cercetare blindată.

Boziași, 2 octombrie, ora 20. Eu nu doresc acum să mă întorc în țară. Nu sînt cu sufletul împăcat, căci nu am luat parte la nici o acțiune. Nu știu nici eu ce doresc, dar nu sînt cu conștiința împăcată, cînd îi aud pe toți spunînd de faptele lor de arme.

Boziași, 6 octombrie. Iată că împlinesc 25 ani! Ieri am făcut o recunoaștere de vreo 150 km, pînă la Ocna Mare. Azi am auzit că e vorba să mergem înapoi, în interior. Mi-ar părea rău.

Soporul de Cîmpie, 10 octombrie. De două zile sîntem în urmărirea inamicului. Ungurii și nemții se retrag mereu. Mi-a mers bine, am scăpat ieri cu mașina dintr-un cîmp de mine — azi am ajuns pînă de parte. Primul am intrat în satele ocupate mai înainte de unguri. Au fost cele mai frumoase

În timp ce ostașii români luptă cu eroism împotriva hitlerismului (fig. 25 și 26), lozincă Totul pentru front, totul pentru victorie!, lansată de Partidul Comunist Român, mobilizează toate forțele națiunii (fig. 27)

se clipe din cariera de militar în meserie. Ne-au primit oamenii cu flori și lacrimi de bucurie — toată mașina a fost plină de flori; am intrat, primii români, în aceste sate. Sînt multumit, peste tot ne primesc bine.

Am avut o zi frumoasă de cercetare, așa cum am dorit-o, mi-am găsit oamenii mei, instruiți de mine la Brebu.

Boziași, 14 octombrie. Ieri ne-am întors la Boziași. Cît am fost în acțiune mă simțeam mai bine.

Ungaria, Boces-Kaykert, 28 ianuarie 1945. Deschid un capitol pe care ar fi trebuit să-l scriu de mult. După luni de pregătire și mutări sînt din nou pe front. În octombrie m-am întors pe front. În noiembrie am fost mutat la [Regimentul] 4 Dorobanți-Pitești. M-am dus la Domnești. Aici am cunoscut-o pe Felicia și în ziua de 7 ianuarie am avut nunta.

Köröm, 9 februarie. Aceste două zile am muncit normal cu oamenii la instrucție.

Astă noapte s-au auzit tare tunurile de pe front — e muzica ce ne cheamă și pe noi.

Ónod, 13 februarie. Ascult muzica din București, la radio, la popota armatei din Ónod. Sîntem în momentul plecării spre front [în Cehoslovacia]: 7 ofițeri cu maiorul în cap. Momentul este destul de încordat, mai ales că e o muzică minunată din țara noastră; ne evocă timpurile frumoase trăite acolo. Flăcări cu care merg sînt destul de optimiste.

În acest moment decisiv a venit ordin urgent ca azi să plecăm numai ofițerii aceștia destinați în linia I. Toți scriem ultimele scrisori înainte de plecare, la cei dragi din țară.

Rünazambo, 14 februarie. Am ajuns aproape pe front. Sîntem la Comandamentul Armatei 4, eşalon 2, gata de a pleca în linia I. Așteptăm mașina care să ne ducă spre destinația ultimă.

Tissavétz. Sîntem sosiți de așeară aici la Armată, pentru a fi trimiși în linia I.

După o călătorie frumoasă

cu mașina prin munți — pe șosele bine întreținute — trecînd prin peisagii asemănătoare cu locurile mele de naștere, am sosit așeară la Tissavétz. Astăzi am umblat pe străzi, așteptînd mașina care să ne ducă la Divizia 11, Regimentul 2 [dorobanți], unde sîntem vărsați acum pentru a completa pierderile în ofițeri ale acestei unități; sîntem mai aproape de foc.

Buiakowo, 16 februarie. După un drum prin Munții Tatra Mică, noaptea cu un camion de la Armată [Armata 4], am ajuns pe linia frontului, la divizie. Deja se simte atmosfera de luptă mai accentuată.

Astăzi dimineață m-am prezentat la generalul Bădescu, comandantul Diviziei 11 și am fost repartizat la Regimentul 2 Dorobanți; compania nu o cunosc, astăzi după-amiază facem cunoștință cu oamenii și linia de luptă. Pierderi mari, situația este favorabilă [românilor], căci înaintăm, dar, unitățile sînt slăbite complet.

N-V. Bibra, 17 februarie. Am sosit azi noapte pe poziție, am luat contact cu regimentul și comandantul [acestuia], colonelul Ilie Marin; am cutreierat azi noapte pe poziție. În momentul de față am luat comanda unei companii de 18 oameni, în linia I. Stau la un loc cu băieții pe un vraf de brazi; sîntem într-o pauză; artileria noastră trage peste noi. Băieții sînt pe poziție; stau de vorbă cu ostași bătrîni în ale războiului. Astăzi dimineață, cînd am intrat pe poziție, ne-au primit focuri, primele, de brand de la inamic. Acum se trage mereu și am început să mă obișnuiesc cu atmosfera. Avem pierderi mari. Am stringere de inimă pentru că este așa de simplu să cazi aici.

Ora 24.30. Cota 695, 18 februarie. Prima zi de intrare efectivă în foc. Am văzut moartea cu ochii, am și azi lupte grele, proiectilele de brand și tun au devenit obișnuite. Morții stau peste tot, uitați de cei care trăiesc cu moartea în față. A fost o zi grea. Am primit misiunea,

cu vreo 20 oameni, să învăluim inamicul care se afla pe o cotă, pe care sîntem noi acum.

Am urcat și coborît ripe extraordinare de abrupte, pe unde nu aș fi crezut că trec vreedată, apoi am ajuns față în față cu inamicul, încît ne-a deschis un foc ucigător cu armament automat. Au fost nemții și au tras în noi de la 10 m. Întîi nu i-am [re]cunoscut, erau îmbrăcați în halate albe de camuflaj, cum sînt și eu. Am avut doi morți și trei răniți, primii de cînd sînt eu comandant. De fapt, moartea aici este foarte rapidă și firească. Stau morții neîngropați și neridicați din cauza deselor schimbări de poziție — prin cîștigări și pierderi de teren. Am fost foarte impresionat. Mi-au omorît un subofițer, Crivian, foarte viteaz și încercat, cu care tocmai discutasem despre viață și moarte și soarta omului. Mi-au mai rănit un sergent foarte viteaz și bun, pe care abia l-au putut duce băieții sus din aceste văgăuni. Sîntem pe poziție și stăm în jurul unui foc făcut în zăpadă.

Nu mai pot scrie, căci nu se mai vede, deși băieții suflă mereu în foc. În jurul meu răpăie mitralia... [textul se întrerupe, pe filă se văd pete de sînge].

Inițial, sublocotenentul Mihai Oprea a fost înmormîntat, împreună cu alți 500 ostași români, în cimitirul unui sat din apropierea Cotei 695. În 1948, prin grija guvernului cehoslovac, osemintele a 10483 ostași români căzuți în luptele din raioul Banská-Bystrica au fost depuse în Cimitirul eroilor români din orașul Zvolen, cimitir dominat de un frumos monument, construit în 1955.

Prin grija familiei, în 1978, resturile pămîntesti ale eroiului sublocotenent au fost aduse în țară și reînhumate în pămîntul comunei natale. La solemnitate au participat pionierii din comună, un grup de veterani ai războiului antihitlerist și ofițeri activi din garnizoana Platra Neamț.

L. TĂNĂȘESCU,
V. TĂNĂȘESCU

LOVITURA DECISIVĂ

În cei peste 12 ani de existență, Magazin istoric a ogândit pe larg amplul ecou pe care l-a avut în rîndurile opiniei publice internaționale actul istoric de la 23 August 1944, ecou reflectat în presa internațională a vremii și, ulterior, în numeroase lucrări, memorii, culgeri, documente, apărute în cele trei decenii și jumătate care au trecut de la memoria-biliu eveniment.

Continuînd să răsfoim documentele de epocă, să cercetăm lucrările apărute între timp, descoperim noi mărturii despre largul răsnet

pe care l-a avut și continuă să-l aibă în conștiința lumii insurecția națională armată antifascistă și antimperialistă din România. Alături astfel paginilor publicate în decursul anilor în revistă — prin care conducători de state, oameni politici, diplomați, comandanți de oști, istorici, ziariști relevau marea contribuție adusă de poporul nostru la lupta împotriva fascismului — noi și semnificative mărturii extrase din presa internațională, din lucrări istorice și din mari enciclopedii¹.

Ziarul american *The Evening Star*, din 24 august 1944: „[România] a înlăturat regimul antonescian — formînd un nou guvern — și s-a desprins de Hitler, determinînd astfel evenimente de importanță hotărîtoare în Estul Europei... [Insurecția română] a făcut mai mult decît să fi priveze pe naști de cele mai însemnate surse de petrol și efective, care le-ar fi fost de mare ajutor; a zdruncinat întregul front din Balcani, punînd în primejdie forțele germane din Grecia, Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia și din Sudul Poloniei... [Evenimentele din România] vor grăbi decizia bulgarilor și ungurilor de a pune capăt nefericitei lor întovărășiri cu Berlinul, ceea ce va apropia ziua cînd Hitler va fi silit să facă cale-ntoarsă spre Germania,

unde va rămîne pînă ce va fi îngenuncheat definitiv.”

Ziarul elvețian *Neue Zürcher Zeitung*, din 24 august 1944: „Londra apreciază consecințele schimbării de orientare din România ca fiind foarte importante... Urmările pasului făcut de români depășesc — potrivit părerii de aici [corespondența era din Anglia] — teritoriul Balcanilor... Se scontează acum pe o înaintare rapidă a armatelor lui Malinovski și Tolbuhin prin Cîmpia Dunării spre Ungaria. Situația diviziilor germane din România este extrem de precară: ele se află acum între două focuri... Răsturnarea din România își va exercita influența și asupra celorlalte armate din Balcani.”

Cotidianul american *Christian Science Monitor*, din 24 august 1944: „Pierderea României [de către germani] înseamnă dispariția rapidă a tuturor vestigiilor dominației Axei în Balcani.”

Basler Zeitung (Basel) din 24 august 1944: ediția de seară: „Ieri a fost eliberat Parisul... Asistăm la o simultaneitate cu totul deosebită a două evenimente istorice: în seara aceleiași zile s-a derulat și la București — orașul numit, pe bună dreptate, Parisul Europei răsăritene — o acțiune eliberatoare asemănătoare.”

Ziarul argentinian *La Prensa*, din 25 august 1944: „Bariera dificilă a Carpaților a dispărut în mod practic... La Sud-Vest de România se întinde Iugoslavia, împinziată de partizani care țin în șah garnizoanele Germaniei. Mai departe se află Adriatica, controlată de adversarii lor [ai germanilor]. A fost creată, astfel, o spărtură continuă în Nordul Balcanilor, care va grăbi nimicirea tuturor forțelor germane din Grecia, Marea Egee și Creta”.

Der Bund (Bern) din 25 august, ediția de dimineață: „Mai mult decît toate evenimentele de pînă acum ale

¹ Succesiunea lor respectă cronologia apariției articolelor și lucrărilor citate.

războiului, retragerea trupelor germane din Paris și trecerea României de partea Aliaților trebuie să fie deschis ochii poporului german asupra faptului că înfrângerea definitivă a Germaniei nu mai poate fi împiedicată... Cotitura din România constituie cea mai mare breșă făcută în zidul fortăreței Germaniei; din acest moment se poate sconta pe înfrângerea ei rapidă... România nu numai că vrea să încheie pace cu adversarul de pînă acum, dar trece direct de partea lui; face cauză comună cu Națiunile Unite, așadar, acționează împotriva fostului aliat."

Neue Zürcher Zeitung, din 26 august 1944: „Consecințele militare ale cotelurii române încep să fie vizibile. Frontul și-a pierdut coeziunea internă, iar marșul de înaintare sovietic este înlesnit în mod evident de acțiunile armatei române."

Ziarul rezistenței poloneze *Armia Ludowa*, din 27 august 1944: „Faptul care va avea o mare influență asupra desfășurării ulterioare a evenimentelor este declarația de război făcută Germaniei de către România. Cercurile democratice românești au inițiat încă cu câteva luni în urmă convorbiri cu reprezentanții U.R.S.S. și Marii Britanii, convorbiri menite să ducă la ruptura cu Germania și la trecerea de partea Aliaților. S-a așteptat doar momentul corespunzător... Ruperea României de Germania va grăbi și adânci înfrângerea germană în Balcani, înfrângerea ei totală... Nemții sînt amenințați de izolarea sau învîluirea bazelor lor înaintate din Bulgaria și Grecia..."

În acest fel, războiul se apropie de granițele Germaniei. S-a creat frontul balcanic care, în afară de însemnătatea sa militară — lărgirea zonei de asaltare a Reichului cu circa 600 km — va avea, de asemenea, o mare importanță politică... În Ungaria și Slovacia, cu toate că guvernele marionetă au introdus dispoziții draconice de securitate, iau amploare acțiunile antihitleriste ale popoarelor...

Frontul nou care s-a creat, frontul balcanic, este un vestitor al înfrîngerii definitive a blocului hitlerist... Pe frontul românesc... diviziile germane se retrag pe pozițiile dinainte stabilite... Armatele române au curățit Bucureștii de germani, iar garnizoana germană, cu un efectiv de 4.000 ostași, împreună cu misiunea militară hitleristă au fost puse sub cheie."

Revista sovietică *Voina i rabocii klass*, din 1 septembrie 1944: „...Înfrîngerile suferite de germani pe flancul de Sud și trecerea României de partea Aliaților sînt evenimente de o mare importanță pentru tot mersul războiului. Reacția presei străine demonstrează adîncă impresie pe care au produs-o în lumea întreagă comunicatele despre victoriile armatei roșii în Sud și despre hotărîrea României..."

Înfrîngerile germanilor din România vor avea, de asemenea, pentru Germania și cele mai grele repercusiuni economice. Odată cu aliatul român, nemții au pierdut și petrolul și griul românesc.

În economia germană de război acest lucru produce un gol atât de mare, încît întreaga lui importanță nici nu poate fi estimată acum... În sfîrșit, lovitura românească nu va întîrzi să aibă o rezonanță politică în celelalte țări satelite ale Germaniei."

Armia Ludowa relua, la 1 septembrie 1944, comentariul său în articolul *În prezenta sfîrșitului*: „[Trecerea României de partea Aliaților] a schimbat radical situația în Europa de Sud-Est. Porțile spre Balcani au fost deschise atât de larg, încît spărțura nu va mai putea fi astupată de nici o forță. Odată cu România, Germania pierde — o bogăție neprețuită — principalele izvoare de combustibil lichid..."

Weltkrieg 1939-1945 (Războiul mondial 1939-1945), lucrare apărută la Stuttgart în 1957, sub semnătura unui colectiv de autori: „Din punct de vedere al economiei de război, aceasta [alăturarea României coaliției antihitleriste] a fost, pentru Germania, cea mai grea lovitură, se poate

spune chiar, lovitura decisivă" (p. 248).

Istoriia Velikoi Otecestvennoi voini Sovetskogo Soiuza 1941-1945 (Istoria marelui război al Uniunii Sovietice pentru apărarea patriei), în șase volume, apărută la Moscova, în 1962, datorată unui colectiv de cunoscuți istorici: „Partidul Comunist din România (P.C.R.) a fost singurul partid din țară care a apreciat just, de la începutul războiului, situația, a prezis inevitabilitatea înfrîngerii Germaniei hitleriste, s-a situat pe o poziție internaționalistă, a desfășurat lupta pentru unirea poporului împotriva fascismului și a războiului, a devenit organizatorul mișcărilor antifasciste..."

Insurecția [poporului român] a avut loc în condițiile unei acute crize politice. Poporul și masele de soldați nu mai voiau să accepte regimul fascist... În România s-au găsit forțe politice capabile să răstoarne guvernul lui Antonescu, să întoarcă armele împotriva Germaniei hitleriste.

Prin scopurile și caracterul ei, insurecția armată din august a fost antifascistă. Ea era consecința indignării și revoltei maselor de muncitori, țărani și soldați, minate de clica lui Antonescu și de clasele dominante într-un război nedrept împotriva U.R.S.S. În tot cursul războiului, partidul comunist a mobilizat oamenii muncii la luptă atât pentru eliberarea națională, cit și pentru eliberarea socială. Acțiunile partidului comunist au găsit sprijin în rîndul țăranilor, vital interesați în rezolvarea problemei agrare. Clasa muncitoare și masele de soldați au fost principalele forțe motrice ale insurecției.

Conducerea directă a pregătirii insurecției era concentrată în minile partidului comunist...

Trupele fasciste germane, care se aflau în București, au dezlănțuit la 24 august un contraatac, după ce orașul fusese bombardat de aviație, încercînd să cucerească puncte strategice importante. Concomitent, nemții au început ofensiva la Băneasa și Otopeni.

Au început lupte crâncene, care au durat de la 24 pînă la 28 august. Trupele garnizoanei București și formațiunile de luptă patriotice au luptat vitejește împotriva trupelor germane. Luptătorii din formațiunile patriotice însuflețeau prin cuvinte și fapte pe tovarășii lor de luptă — soldații ai unităților militare. În timpul acestor lupte, hitleriștii au fost nimiciți. Forțele armate ale insurgenților au curățat complet Bucureștii de ocupații au încercuit și lichidat, la marginea de Nord a Capitalei, gruparea de trupe inamice și au luat prizonier pe comandantul ei, generalul Gerstenberg.

În perioada 24-29 august au avut loc ciocniri armate și în alte regiuni ale țării. Marile unități ale armatei române s-au instalat în apărare la frontiera din Nord-Vest și Vest pentru a împiedica o înaintare din această direcție a trupelor germane și maghiare și pentru a interzice retragerea din țară a resturilor trupelor hitleriste înfrînte. Lupte îndrăgite s-au dus la Ploiești, pînă la sosirea marilor unități de tancuri ale armatei roșii și a trupelor Armatei 4 române. Ciocniri înverșunate s-au produs la Brașov, în porturile dunărene, în regiunile industriale ale Banatului, la Arad, la Alba Iulia. Unitățile românești au lichidat, sau au dezarmat și făcut prizonieri, pe hitleriștii aflați la Oltenița, Roșiori de Vede, Giurgiu, Lugoj și altele. În Dobrogea au fost luați prizonieri 4 000 soldați și 1 000 ofițeri. La Călărași — 2 500 hitleriști și 130 ofițeri, inclusiv un general.

Unități și subunități fasciste germane au fost nimicite la Turnu Severin, Zimnicea și Orșova. În perioada 27-30 august, unitățile românești au dus lupte grele, căutînd să nimicească coloanele de nemți care se retrăgeau spre Bulgaria și Ungaria, precum și convoaiele de vase care încercau să se strecoare pe Dunăre. Alături de unitățile militare acționau și detașamente înarmate de muncitori. Muncitorii petroliști din Ploiești și-au apărât, în lupte grele, întreprinderile.

Au luptat cu mult curaj și muncitorii metalurgiști din Brașov, care au folosit tunurile aflate în uzine. Urmînd exemplul muncitorilor, s-a ridicat la lupta împotriva ocupanților, populația orașelor și satelor din regiunile centrale și sudice ale țării...

În timpul luptelor din București și din alte regiuni, trupele românești și formațiunile de luptă patriotice au capturat 53159 prizonieri germani, din care 14 generali și peste 1 200 ofițeri...

Participarea la război a României, după 23 August, i-a dat posibilitatea să-și aducă contribuția la cauza zdrobirii Germaniei fasciste, să-și restabilească independența națională și să instaleze în țară ordinea democratică...

Datorită operațiilor din România, frontul strategic inamic în sectorul sudic a fost rupt pe o distanță de cîteva sute de kilometri" (vol. 4, cap. IX, pp. 255; 275; 278-280; 285; 291).

Prof. univ. dr. Csáthi Dániel, din R.P. Ungară, în monografia *Forgaszoblen — Magyar-Román viszony 1940-1945* (În vîltoarea timpului — relații ungaro-române, 1940-1945), Budapesta, 1968: „Seara [23 august] la orele 22, postul de radio București a dat citire proclamației regelui Mihai, care a anunțat: România a ieșit din războiul antisovietic și a cerut armistițiul puterilor aliate. O dată citită proclamația, insurecția armată, pregătită cu respectarea regulilor conspirativității, a ieșit din umbra conspirativității. Peste o oră, generalul Gheorghe Mihail, noul șef al Statului Major, a ordonat armatei române să întoarcă armele împotriva trupelor germane. Au apărut în scenă și cei care aveau menirea să joace rolul principal: cetățenii Bucureștilor, tineri și bătrîni, muncitori și intelectuali, militari și civili deopotrivă. Orașul s-a înviorat la această știre, oboseala cauzată de război a fost învinsă de o dorință de acțiune de necrezut. Ferestrele s-au luminat, străzile, piețele au fost inundate de mulțime. Soldații — împreună cu formațiunile de luptă patriotice — care în momentul

citirii proclamației ocupaseră de acum toate punctele de importanță strategică, la ordinul Statului Major al insurecției, dat la ora 2 noaptea, au început, în conformitate cu planul dinainte stabilit, asediarea clădirilor ocupate de nemți. Avalanșa declanșată a pornit la drum cu o grabă neașteptată, dar înaintarea ei era frînată de forțe încă demne de luit în seamă. Căci cei opt mii de ostași germani staționați în București nu au depus armele, ba, dimpotrivă, și-au întărit pozițiile, mai ales la Academia Militară, la Comandamentul marinei și în clădirile Gestapoului. În plus, trupele germane aflate în oraș, în orele ce au urmat, au primit un ajutor neașteptat din partea unităților germane care staționau la Nord de București...

Insurecția trebuia, în același timp, să pareze asalturile pornite împotriva Bucureștilor și să lichideze punctele de rezistență nemțești rămase în oraș. Pentru îndeplinirea acestor sarcini, ce necesitau eforturi mari, colaborarea populației Capitalei era indispensabilă. Cei șapte mii de ostași români aflați în luptă în București puteau schimba raportul de forțe în favoarea insurgenților numai prin antrenarea activă a populației...

În urma sporirii forțelor insurecționale s-a putut porni noul asalt pentru lichidarea centrelor de rezistență germane din Capitală și a trupelor nemțești ce acționau în împrejurimi. ...Trupele române aflate în luptă au beneficiat de ajutorul nemijlocit al muncitorilor din București. Muncitorii înarmați ai Uzinei «Vulcan», de pildă, în ziua de 25, au participat, alături de unitățile militare, la zdrobirea rezistenței nemților, cuibăriți în clădirea Hotelului Ambasador, muncitorii de la Întreprinderea A.P.A.C.A. au luat parte la asediarea palatului din Cotroceni, iar muncitorii înarmați de la atelierele Standard, Leonida etc. și-au apărât fabricile, uzinele, atelierele... În urma succesului insurecției armate, pornite la 23 august... unitățile armatei române, împreună cu formațiunile de luptă patriotice, au făcut prizonieri 56 455 germani, iar trupele sovietice au încercuit și au capturat 21 divizii germane.

Evenimentele au influențat, dincolo de soarta României, raportul de forțe militare și politice dintre cele două tabere aflate față în față în Europa" (pp. 399-401; 403).

Roger Gheysens, în articolul *România, 23 August 1944, Insurecția română*, din *Historia Magazine, La deuxième guerre mondiale*, nr. 83 (19 iunie 1969): „La 28 august, Capitala și împrejurimile sale au fost curățate în ciuda bombardamentului asupra Bucureștilor, efectuat de Luftwaffe, începând din 24 august; în cursul acestor lupte crâncene, forțele române au provocat inamicului pierderi grele în oameni și au capturat 6 998 militari germani, dintre care 7 generali, 536 ofițeri și 1 282 subofițeri.

La 31 august, după opt zile de rezistență îndârjită a trupelor germane, care primiseră ordinul de a se menține acolo cu orice preț, trupele române și formațiunile patriotice au eliberat întreaga vale a Prahovei, cât și județul Dimbovița: marele bazin petrolifer român și instalațiile sale industriale erau astfel aparate. Și acolo pierderile germane au fost importante: cca 9 000 oameni, prizonieri și morți, dintre care 147 ofițeri și 1 131 subofițeri...

Între 23 și 31 august, armata română a cauzat inamicului pierderi care s-au ridicat la peste 5 000 morți și la 56 000 prizonieri, dintre care 14 generali și 1 224 [corect 1421] ofițeri" (p. 2 309).

Henri Michel, *La guerre de l'ombre. La Résistance en Europe* (Războiul din umbră. Rezistența în Europa), 1970: „În România, începând din noiembrie 1941, producția sondelelor de petrol a fost încetinită cu 20 la sută; un depozit de mine antitanc a fost arun-

cat în aer; în uzinele de armament s-au descoperit numeroase imperfecțiuni de fabricație; la 2 iunie 1942, arsenalul militar din Tirgoviște a fost incendiat; în cursul iernii 1943, s-a produs incendiarea depozitelor de armament de la Mîrșea...

Prin sabotaje, atentate, greve, Rezistența s-a rodat. Pentru comuniști nu exista nici o îndoială: cât mai repede posibil, trebuia trecut la acțiune armată directă. În teritoriile pe care armata sovietică le eliberează în U.R.S.S., ca și în țările de care aceste trupe se apropie, numărul unităților de partizani crește atât în munți și în păduri, cât și în orașe. Cîrînd, va suna ora insurecției naționale; evident, ea n-a fost nici improvizată, nici n-a survenit peste noapte.

În întreaga Europă, insurecția a fost pregătită din timp și condițiile declanșării ei au fost create; dar ansamblul acestei mașini s-a pus în mișcare în momentul cel mai favorabil — apropierea armatelor aliate. Toate forțele clandestine au fost angajate; a crescut numărul sabotajelor, atacurile partizanilor au devenit mai agresive, populațiile s-au răsculat — în mari orașe sau regiuni — adesea cu succes, ca la București sau Paris. În întreaga Europă ocupată, fuseseră create organisme largi, denumite în general „Fronturi naționale”. În țările vecine cu U.R.S.S. comuniștii au încercat, cu mult înainte ca armata sovietică să fi schimbat cursul războiului, să-și rializeze elementele patriotice antigermane. Astfel, comuniștii români s-au adresat sefilor partidelor Social-Democrat, Național-Tărănesc (Maniu), Național-Liberal (Brătianu). În 1943, comuniștii au creat Frontul Patriotic Antihitlerist, la care însă au aderat numai unele grupări politice mai mici. În aprilie 1944, ei au obținut un succes mai mare, constituind, împreună cu socialiștii, Frontul Unic Muncitoresc; în mai 1944, li s-a alăturat partidul liberal al lui Tătărescu; o lună mai târziu, li s-au aliat armata și Palatul.

Insurecția națională a fost încoronarea luptei Rezisten-

ței; nimeni nu pune la îndoială acest fapt, nici măcar inamicii ei. Dar ea n-a fost o ridicare în masă romantică, mulțimea mobilizată a fost îndrumată de partidul comunist, strategul și creierul mișcării...

Insurecția a cuprins întreaga Românie, multe mii de ostași germani fiind făcuți prizonieri. Cînd rușii au intrat în București, la 28 august, [corect 31 august] orașul era deja eliberat. Importanța insurecției a fost considerabilă pentru Aliați căci, dintr-o lovitură, naziiștii pierdeau resurse de interes vital — în special petrolul — iar drumul spre Europa Centrală se deschidea, larg, la Sud de Carpați, armelor sovietice" (pp. 231-342).

Istoricul polonez Julius Demel, *Historia Rumunii*, Wrocław, Warszawa, Kraków, 1970: „La ordinul lui Hitler, naziiștii au încercat să înăbușe insurecția și au bombardat Bucureștii. În aceste condiții, armata română a fost chemată să întorcă armele împotriva lor și să-și apere țara. În numeroase bătălii, dintre care unele foarte grele, ca cele duse pe Valea Prahovei, Brașov, Arad, Timișoara, Turnu Severin, București și Constanța, forțele românești au lichidat complet forțele hitleriste aflate pe teritoriul țării.

Populația civilă, încunoscîntă prin proclamația regală, a acordat acestor acțiuni un sprijin deplin și eficient...

Trecerea României de partea Aliaților a avut o mare importanță... deschizînd armatelor sovietice drumul spre Budapesta, Viena, Belgrad și Sofia și privind Reichul de aprovizionarea cu petrol, ceea ce a grăbit victoria Aliaților..." (pp. 423-424).

Istoricul polonez Władzimir I. Kowalski, în lucrarea *Wielka koalicja. 1941-1945* (Marea coaliție. 1941-1945), în două volume, Varșovia, 1973-1975: „Trecerea României de partea Națiunilor Unite a facilitat situația Fronturilor 2 și 3 ucrainean ale armatei sovietice...

¹ Director de studii al Centrului național de cercetare științifică din Franța, secretar general al Comitetului francez de istorie a celui de-al II-lea război mondial, președinte al Comitetului internațional de istorie a celui de-al II-lea război mondial, Henri Michel a luat parte la misiunea de Rezistență antihitleristă, fiind distins cu diferite ordine și medalii. După război s-a dedicat studiilor mari conflagrații și mișcării de Rezistență franceză și europeană. Pe aceste teme a publicat o serie de studii, iar numărul cărților sale se ridică la 20 titluri, printre care și volumul din care cităm.

Evenimentele pe frontul românesc au pecetluit soarta Grupului de armate germane «E» în Peninsula Balcanică. Ca urmare a înfringerii pozițiilor germane în această zonă, Hitler a fost de acord cu evacuarea Greciei și Iugoslaviei de Sud. Bătălia pentru Balcani — începută prin ofensiva de la 20 august 1944 și care a luat mari proporții după schimbarea situației din România — a intrat în faza decisivă...

Trebuie să fim de acord cu autorii care arată că trecerea României de partea Națiunilor Unite a schimbat situația strategică în această parte a Europei, grăbind înfrângerea definitivă a Germaniei hitleriste. Așa au apreciat situația înșiși germanii" (pp. 336; 338).

The New Encyclopaedia Britannica, în 30 volume, New York, 1977: „La 23 august, noul guvern venit la putere în România nu numai că a încetat ostilitățile împotriva U.R.S.S., dar, de asemenea, pe 25 august [corect, chiar în noaptea de 23 august] a întors armele împotriva Germaniei. Această îndelung premeditată *volte-face* [cotitură] a pregătit terenul pentru trei mari ofensive declanșate în toamnă de către forțele sovietice: în direcția Sud-Vest, traversând Bulgaria, unde nu au întâmpinat nici o rezistență; spre Vest, prin valea Dunării și peste frontiera iugoslavă, și în direcția Nord-Vest, peste Carpați, în Transilvania" (vol. 19, p. 1 007).

Textele au fost selectate și traduse din limbile engleză, germană, polonă, rusă, franceză, maghiară de Ana-Maria ȘERBĂNESCU, Monica ANDONE, Milică MOLDOVEANU, Florentina DOGHIN, Marius ANDONE, Ioan DRAGOMIRESCU, Ladislau GERGELY

Poporul trezit la viață, conștient de menirea lui istorică, privește ferm spre viitor, sub conducerea comunistilor, luând în propriile lui mâini destinele țării (fig. 28, 29, 30)

28

29

30

CONTENTS (Romanian History) 35 Years Ago — August 23 1944: The National Insurrection Against Fascism and Imperialism.

NICOLAE CEAUSESCU The Communists in the First Line • GH. ZAHARIA The Will of the Whole Country • V. MOCANU Against the Vienna Diktat (1940) • V. TĂNĂSESCU Anti-fascist Textbooks in 1935-1940 • P. POPESCU-GOGAN The Romanian Academy Brands Fascism • RADU R. ROSETTI, ILIE ȘTEFLEA, TITUS GÎRBEA Memoirs • FERENCZY GYÖRGY, GUSTAV ZIKELI, ANDREI TRAINIC Hungarians, Germans and Serbs Shoulder to Shoulder With the Romanians • GR. GAFENCU A Feast of Justice • M. MUȘAT, V. ARIMIA Nazi Documents on the Insurrection • P. IGNAT Himmler's Ghost Government • MIHAI OPREA War Diary • * * * The Insurrection Seen by the World

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Il y a 35 ans — l'insurrection nationale armée, antifasciste et antimpérialiste du 23 Août 1944

NICOLAE CEAUSESCU Les Communistes aux premiers rangs • GH. ZAHARIA La Volonté du peuple entier • V. MOCANU Contre le Diktat de Vienne (1940) • V. TĂNĂSESCU 1935-1940 — Ouvrages didactiques antifascistes • P. POPESCU-GOGAN L'Académie Roumaine condamne le fascisme • RADU R. ROSETTI, ILIE ȘTEFLEA, TITUS GÎRBEA Mémoires • FERENCZY GYÖRGY, GUSTAV ZIKELI, ANDREI TRAINIC Hongrois, Allemands et Serbes combattent à côté des Roumains • GR. GAFENCU Justice est faite • M. MUȘAT, V. ARIMIA L'insurrection dans les documents allemands • P. IGNAT Le Gouvernement-fantôme de Himmler • MIHAI OPREA Journal de guerre • * * * Le Retentissement de l'insurrection dans le monde

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) 35 лет от национального антифашистского и антиимпериалистического вооруженного восстания — 23 Августа 1944

НИКОЛАЕ ЦЕАУШЕСКУ Коммунисты в первых рядах • Г. ЗАХАРИЯ Воля всего народа • В. МОКАНУ Против Вейского арбитража (1940) • В. ТАНĂСЕСКУ Антифашистские учебники в 1935-1940 г. • П. ПОПЕСКУ-ГОГАН Румынская Академия осуждает нацизм • РАДУ Р. РОСЕТИ, ИЛИЕ ШТЕФЛЕА, ТИТУС ГЫРЬБА Мемуары • ФЕРЕНЦИ ГЕРГИ, ГУСТАВ ЦИКЕЛИ, АНДРЕЙ ТРАЙНИК Венгры, немцы и сербы рядом с румынами • ГР. ГАФЕНКУ Акт юстиции • М. МУШАТ, В. АРИМИЯ Нацистские документы о вооруженном восстании • П. ИГНАТ Правительство-призрак Гимmlера • МИХАЙ ОПРЕА Военные записки • * * * Отголоски 23-го Августа в мире

INHALT (Rumänische Geschichte) 35 Jahre seit dem nationalen antifaschistischen und antiimperialistischen bewaffneten Aufstand — 23. August 1944

NICOLAE CEAUSESCU Die Kommunisten in den ersten Reihen • GH. ZAHARIA Der Willen des ganzen Volkes • V. MOCANU Gegen das Wiener-Diktat (1940) • V. TĂNĂSESCU 1935-1940 — antifaschistische Schulbücher • P. POPESCU-GOGAN Die Rumänische Akademie verdammt den Nazismus • RADU R. ROSETTI, ILIE ȘTEFLEA, TITUS GÎRBEA Memoiren • FERENCZY GYÖRGY, GUSTAV ZIKELI, ANDREI TRAINIC Ungarn, Deutsche und Serben zusammen mit den Rumänen • GR. GAFENCU Ein Justizakt • M. MUȘAT, V. ARIMIA Der bewaffnete Aufstand in nazistischen Dokumenten • P. IGNAT Himmlers Gespenster-Regierung • MIHAI OPREA Kriegsaufzeichnungen • * * * Das Echo des bewaffneten Aufstandes in der Welt

SUMARIO (Historia rumano) 35 años desde la insurrección nacional armada antifascista y antiimperialista — el 23 de Agosto de 1944

NICOLAE CEAUSESCU Los comunistas en las primeras filas • GH. ZAHARIA La voluntad de todo el pueblo • V. MOCANU En contra del Diktat de Viena (1940) • V. TĂNĂSESCU 1935-1940 manuales escolares antifascistas • P. POPESCU-GOGAN La Academia Rumana condena el nazismo • RADU R. ROSETTI, ILIE ȘTEFLEA, TITUS GÎRBEA Memorias inéditas • FERENCZY GYÖRGY, GUSTAV ZIKELI, ANDREI TRAINIC Húngaros, alemanes y serbios al lado de los rumanos • GR. GAFENCU Un acto de justicia • M. MUȘAT, V. ARIMIA La insurrección en documentos nazis • P. IGNAT El gobierno fantasma de Himmler • MIHAI OPREA Apuntes de guerra • * * * Los ecos de la insurrección en el mundo

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

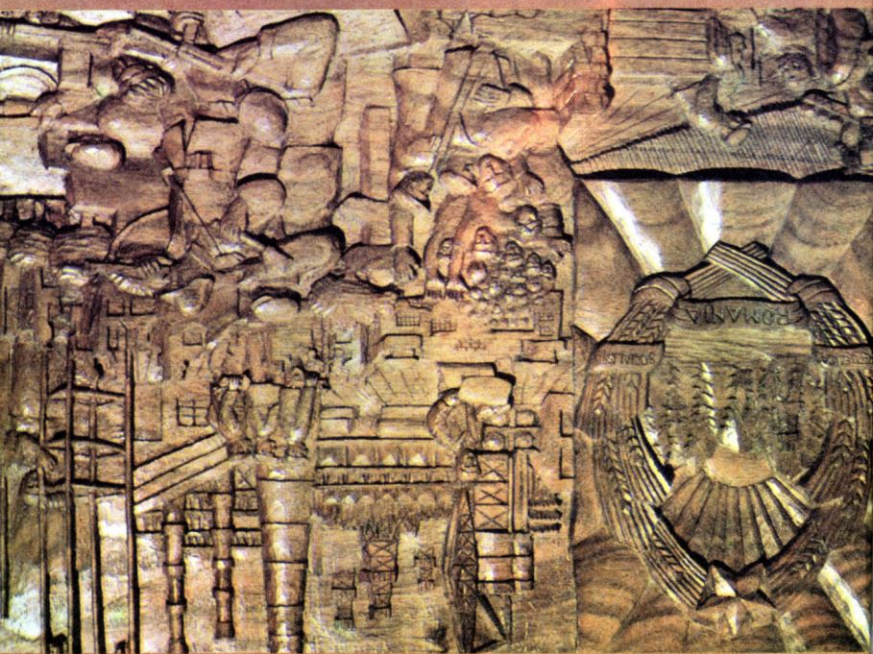
magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Casața poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana-Maria Șerbănescu, Vasile Șimandan, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare în chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii” — București

magazin istoric